(۱) سورت پاک غو ناں ''سورۃ انبیاء'' اس گلوں ہے کیوں جے اس ماں کئیاں نبیاں نبیاں غو تے نبیاں غی دینی دعوت غو ذکر آیو ہے یاہ سورت پاک وی مکہ ماں نازل ہوئی ہے تے مضمون ناں تک غے علماء فرمانویں جے یاہ سورت پاک مکہ پاک غا آخری دور یعنی ہجرت تیں کجھ ہی پہلاں نازل ہوئی ویئے غی خاص کر غے سورت پاک غی آخری آیت اسے دراشارو کرے کیوں جے اس ماں رحمت عالم ﷺ غی اس دعا غو ذکر ہے جسماں حضور ﷺ اللہ تعالیٰ کولوں اخیر غا فیصلہ غی دعا منگیں جے ہُن مھارے تے انھاں مشرکاں غے بشکار فیصلو فرمادے فیصلہ تے نمیڑا غی یاہ دعا ہجرت غا نزدیکی وقت ہی غی ہو سکے۔ اس سورت پاک ماں نیوں تے توحید، رسالت تے آخرت غا حالات، سب کجھ ہی بیان ہووو ہے ورخاص کر غے خدا غی بارگاہ ماں حاضر ہون غو احساس پیدا کیّو گیو ہے نبیاں غاں قصاں ماں وی یاہی گل آئی ہے جے انھاں نے اللہ غا رستہ ماں کس را مشکلاں تے اوکھتاں ناں چھل غے اپنی قوم نا خدا کو سنیو پہچایو۔ بس اسے رااج اللہ تعالیٰ غا آخری نبی دنیا جہان واسطے رحمت ہی رحمت بن غے تشریف لے آیا ہیں ہُن جھڑو خدا غی اس عظیم رحمت تیں وی فائدو نیہنہ چکسے وہ ان برباد ہون آلی قوماں غا حشر واسطے تیار ہو جیئے۔ اس غو نمیڑو بس تاولاں ہی ہو جئے غو تے جھڑا خوش نصیب اللہ غی اس رحمت تے مہربانی غی چھاں ماں آ غے اُس غا نیک بندا بن جئیں غا ویہہ دواں جہاناں ماں کامیاب ہویں غا دنیا تے جنت غی زمین غا یہ ہی وارث بنیں غا۔ ہُن ہر انسان غے اگے کامیابی تے بربادی دواں غو رستو کھلو ہے تے اس نا اختیار ہے کہ وہ اپنے واسطے کہڑو رستو پسند کرے۔

(۲) جس را انسان غی زندگی غا تہاڑا گنیا وا ہیں تے کوئی اپنی عمر تیں اگے نیہنہ بدھ سکتو اسے را اس ساری دنیا غی عمر غا تہاڑ اوی گنیا چنیا ہیں روز جھڑو اک تہاڑو گذرتو جا رھیو ہے وہ اس کائنات غی عمر بچوں گھٹتو جا رہیو ہے تے جیا جون ناں قیامت تیں تے محشر غا مدان تیں اور اپناں ں لیکھا تیں نیڑے نیڑے کرتو جا رھیو ہے فر نیوں وی یاہ دنیا ہُن اپناں چھیکڑ غا دور ماں آ گئی ہے کیو نجے اج توڑی ہزاراں نبی آتا رھیا اک تیں بعد دوئی اللہ غی کتاب آتی رھئی ہے ورہُن آخری نبی جنھاں تیں بعد کوئے نبی نیہنہ تشریف لیا سیں تے اللہ غی آخری کتاب قرآن پاک آ گیو ہے جس تیں بعد کائے ہور کتاب نیہنہہ اس را یوہ آخیر غو دور ہے جس تیں بعد کوئے ہور دور نیہنہ تے لوکاں غا حساب غو ویلو نیڑے آلگو ہے یاہی گل رحمت ﷺ نے اک واری اسرا سمجھائی کہ حضرت نے اپنیں دو انگلیں جوڑ غے سینی کی جے ''ہوں دنیا ماں آیو تے ھن قیامت اسرا نیڑے آ گئی ہے جس را میریں یہ دو انگلیں نیڑے نیڑے ہیں'' فر انسان اپناں لیکھا غی تے قیامت غا حساب غی تیاری اجّر توڑی ہی کر سکے جچر توڑی اساں ساہ ہے لہذا جس غو ساہ نکل گیو سمجھو اس غی قیامت وی آہی گئی اسرا وی ہر شخص غا حساب غو ویلو اس غے نیڑے آلگو ہے اس غو تقاضو تے یوہ تھو جے انسان اپناں ں حساب کتاب غی تیاری ماں لک بن لیتو۔ ہر ویلے محشر غی واہ دہشت ناک کہڑی اس غی اکھاں ماں پھرتی رھتی ور نافرمان انسان اس تیں غافل ہیں جھڑی وی کائے نویں سورت نازل وئے حالاں کہ واہ اپنی اک خاص شان نال نازل وہے ور یہ انسان اس تیں کوئی سبق نیہنہ لیتا سگوں اس ناں غور فکر نال سنتا ہی نیہنہ؛ ہاسی مخول تے ٹچ کُد ماں سنیں تے اس سورت ناں وی اک طرح غی ہاسی مخول بنالیں، کیونجے دلاں ماں غفلت تیں بجن ہور ہے ہی کجھ نیہنہ تے گل چھڑی انھاں غی اپنی غفلت غی نیہنہ بلکہ یہ ظالم تے یہ انھیر اغا پچاری دوجاں ناں وی انھیر اماں رکھن واسطے آپس ماں گوشا کریں خفیہ سازش کریں۔ فر رحمت عالم ﷺ تے قران غی لوکاں غاں دلاماں نفرت کھلن واسطے کیہنہ جے یہ تے بس تھارا جسا انسان ہی ہیں تھارے ہی ہاروں کھئیں پیئیں۔ تے بزاراں ماں پھریں فر یہ نبی کسرا ہو سکیں؟ بس انھاں کولے کوئے جادو ہے جس نال جھڑو انھا کولے بیسے انھاں غی گل سنیں یہ اس ناں اپناں ں رستہ ور لالیں فر لوکاں ناں تعجب نال کیہنہ جے اچھا تم جان بجھ غے نھاں غا جادو ماں پھسیں غا؟ اس غا جواب ماں رحمت عالم ﷺ نے جھڑی گل فرمائی تھی واہ قرآن نے نقل کر چھوڑی ہے جے تم پہاویں کتنا ہی بلّیں بلّیں گوشا کرو ور زمین اسمان ماں کائے گل اللہ تعالیٰ تیں چھپ نیہنہ سکتی۔

سُوْرَةُ الْاَنْبِيَاۗءِ مَكِّيَّةٌ وَّهِيَ مِائَةٌ وَّاثْنَتَا عَشْرَةَ اٰيَةً وَّسَبْعُ رُكُوْعَاتٍ

سورت انبیاء مکہ ماں نازل ہوئی تے اس ماں اک سو باراں آیت اور ست رکوع ہیں

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع اللہ تعالیٰ غا ناں ناںٔ جھڑو بے بہا مہربان مچ رحم آلو ہے

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِيْ غَفْلَةٍ

(۱) لوکاں واسطے انھاں غا لیکھا غو ویلو نیڑے آلگو ہے تے ویہہ غفلت ماں پیا اس تیں منہ موڑ

مُّعْرِضُوْنَ ۝۱ مَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّنْ رَّبِّهِمْ مُّحْدَثٍ

رہیاں ہیں ؛ انھاں کولے انھاں غا رب غی طرفوں جھڑی وی نوی نصیحت آوے

اِلَّا اسْتَمَعُوْهُ وَهُمْ يَلْعَبُوْنَ ۝۲ لَاهِيَةً قُلُوْبُهُمْ

ویہہ اس ناں کھیڈتاں (کُدتاں) ہی سُنّیں ؛ انھاں غا دل غفلت ماں پیا وا ہیں

وَاَسَرُّوا النَّجْوَى ۖ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ۖ هَلْ هٰذَآ

تے یہ ظالم (آپس ماں) بلیں بلّیں گوشاں کریں جے یہ تے بس تھارا جسا اک

اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ۚ اَفَتَاْتُوْنَ السِّحْرَ وَاَنْتُمْ

انسان ہی ہیں ؛ فر کیوں ! تم اکھیں دیکھتاں جادو ماں

تُبْصِرُوْنَ ۝۳ قٰلَ رَبِّيْ يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاۗءِ

آجیں غا ؛ نبیؐ نے فرمایو : میرو رب اسمان تے زمین ماں ہر اک گل ناں

وَالْاَرْضِ ۡ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ۝۴ بَلْ قَالُوْٓا

جانٔے تے وہ (سب کجھ) سنن آلو جانن آلو ہے (۲) بلکہ انھاں نے کہیو :

اَضْغَاثُ اَحْلَامٍۢ بَلِ افْتَرٰىهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ ۚ

یوہ (قرآن) خواب غیں دیکھیں ویں پریشان گل ہیں نیہنہ بلکہ انھاں نے یوہ پلّے تیں بنالیّو ہے بلکہ یہ شاعر ہیں

فَلْيَاْتِنَا بِاٰيَةٍ كَمَآ اُرْسِلَ الْاَوَّلُوْنَ ۝۵ مَآ

لہذا انھاں ناں چاہیئے جے یہ مھارا کولے کوئے معجز ولیانویں جس را پہلا پیغمبر (نشانٔی دے غے) چلایا گیا تھا؛ انھاں

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

(۳) یعنی اللہ تعالیٰ غا سچا کلام قرآن پاک ناں بس جادوگری اور رحمت عالم ﷺ ناں نوٹ جادوگر ہی نیہنہ کہتا اسلام غی دشمنی ماں حدّ وں ہی بدھ گیا ہیں کسے ایکن گل ورکھلتا ہی نیہنہ بس جہڑی گل وی منہ ماں آوے تے جت جہڑی گل چلن آلی سہی لگے واہی بک چھوڑیں، کدے کیہنہ جے یوہ قرآن تے نعوذ باللہ۔ ویہہ پریشان تے کھنڈیا واخواب ہیں جہڑا محمد ﷺ رات دیکھیں فر ویہہ ہی سویرے لوکاں ناں سنا غے کیہنہ جے یوہ اللہ غو کلام ہے تے جت یوہ لگے جے ات مھاری یاہ گل وی نیہنہ چلسیں اُت دوئی گل بنالیں جے اصل مان یوہ تے انھاں غو پلّے تیں بنایو وا اپنوں کلام بلکہ انداز اغا تیر تکا ہیں تے جت یاہ وی نیہنہ چلتی اُت اک ہور گل بنالیں جے اصل ماں یہ شاعر ہیں تے یاہ انھاں غی شعروشاعری ہے جس ماں خیالی گل بیان ہوئیں ہیں۔ اس را قرآن غی مخالفت ماں وی یہ کسے ایکن گل ورنیہنہ کھل سکیا بلکہ جت جہڑی گل وی کہہ غے لوکاں غاں دلاں ماں قرآن غی نفرت پیدا کرسکیں فٹ واہی کہہ چھوڑیں، ھاں! اک گل یہ سارا اتفاق نال کیہنہ جے یہ نبی تے بالکل نیہنہ ہوسکتا نہ یوہ اللہ غو کلام ہوسکے کیونجے جیکدے یہ نبی ہیں فر کوئے اسو معجزو کیوں نیہنہ دستا جس را غو پشلا پیغمبر دستا رھیا ہیں جس را کہ حضرت موسیٰؑ غی سوھٹی سپ بن گئی تھی یا حضرت صالحؑ نے خدا کولوں دعا کرا غے پتھر بچوں اونٹھنی کڈالی تھی، اللہ نے مشرکاں غی اس گل غو یوہ جواب دتو جے پشلاں پیغمبراں کولوں معجزا تک غے پشلا نافرمان لوک کدا ایمان لیایا تھا! نہ حضرت موسیٰؑ غی سوھٹی تک غے فرعون ایمان لیایو تے نہ حضرت صالحؑ غی اونٹھنی تک غے قوم ثمود مسلمان ہوئی تھی، فر جیکدے اج یہ معجزا دسیا جیں تاں یہ وی اسے را خدائی عذاب نال ملیامیٹ ہوجیں غا حالاں کہ اجوں اللہ غی مصلحت تے حکمت یاہ ہے جے انھاں ناں ہور موقعو دتو جے تے عذاب ناں یہ اکو واری برباد نہ کیا جیں، اس گلوں ویہہ صاف صاف معجزانہ دسناں ہی اللہ غی مہربانی تے رحمت ہے۔

(۴) یوہ انہاں غا اس اعتراض غو جواب ہے جے محمد ﷺ تے انسان ہیں فر پیغمبر کسرا ہوسکیں!! پیغمبر تے کوئے فرشتو ہوسکے یا انسانیت تیں کائے اپرّ غی اسی مخلوق جسناں نہ کھان پین غی لوڑ وہے تے نہ اسماں انسانی صفت ہوئیں، اس غو جواب دتو جے کم بختو! یاہ گل تے سوچو کہ آدمؑ تیں اج توڑیں جتنا نبی آتا رھیا ہیں ویہہ سارا تے انسان اور بشر ہی تھا سارا کھائیں پیئں تے بیاہ کریں تھا سارا مڑدہی تھا۔ جیکر تم جاہل ہیں تے تمنا اس گل غو علم نیہنہ فر ان اہل کتاب کولوں ہی پچھ لیو انھاناں پچھو! جے ابراہیمؑ تے اسحاقؑ اسماعیلؑ یعقوبؑ اور موسیٰؑ تے ہور مچ سارا نبی کیوں یہ سارا نبی انسان نیہنہ تھا؟ کیوں یہ کھئیں پیئں تے انساناں ہاروں کم کاج نیہنہ کریں تھا؟ کیوں انھاں بچوں کسے ماں فرشتہ آلیں یا انسانیت تیں علاوہ کوئے ہور صفت تھیں؟؟ یقیناً یہ انسان ہی تھا تے انھاں ماں انسانی صفت تھیں بلکہ اللہ نے اج توڑی کوئی نبی اسا جسم جان آلو بنایو ہی نیہنہ جہڑو فرشتاں ہاروں کھاتو پیتو نہ وہے یا خدا تعالی ہاروں ہمیشہ رھن آلو وہے فر انھاں گلاں غو مطالبو رحمت ﷺ کولوں ہی کیوں کیو جئے۔

(۵) یعنی انسان ہون غا لحاظ نال تے اللہ غا نبی وی انسان ہی ہوئیں ور فرق یوہ وہے کہ ویہہ اللہ غا پیارا تے پاک بندا وہیں جھا ور وحی نازل وہے تے ویہہ لوکاں ناں سدّا رستہ در بلاویں فر اک عرصہ تیں بعد اللہ تعالیٰ اپناں وعدہ غے مطابق نبیاں غی تے انھاں ور ایمان لیانْ آلاں غی تے حفاظت فرماوے ور حدوں بدھن آلا مشرک تے کافر ہلاک کردتا جئیں۔

(٦) مشرکاں تے نافرماناں ناں درڈیو جارھیو ہے جے اللہ غی واہ کتاب جسماں تھارے واسطے نصیحت غیں گل ہیں تھارے کولے پجّ آئی ہے۔ ہُن تھاری مرضی!! پہانویں اس ناں سینہ نال لا غے تے اللہ غا پیارا بندا بن غے دنیا تے آخرت غی کامیابی کھٹ لیو، تے پہانویں اس غی مخالفت کر غے بربادی آلو رستو نوڑ لیو! تے اس غے ناںْ نالْ اس آیت ماں خاص کر غے عرب غاں لوکاں ناں ایمان غی رغبت دتی گئی ہے جے یاہ کتاب تے تھاری ہی زبان ماں ہے ہُن جے تم اس ور ایمان لیانویں غا تاں آخرت غی نعمتاں تے دنیا غی ہور کامیابی تیں علاوہ یاہ گل وی تھارے

آمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا ۚ أَفَهُمْ

تیں پہلاں کائے وی بستی جس ناں ہم نےْ ہلاک کیّو ایمان نیہنہ لیائی فر کیوں! یہ

يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِي

ایمان لیانویں غا (۳) تے (اے نبیؐ) ہم نےْ تھارا تیں پہلاں مڑد ہی پیغمبر بنا غے چلاْیا جھاں در ہم وحی

إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧﴾

کراں تھا تے جے تم لوک (اس گل ناں) نیہنہ جانتا تاں اہلِ کتابْ ناں پچھ لیو؛

وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَّا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا

تے ہم نےْ انھاں ناں اسا جسم نیہنہ بناْیو تھو جہڑا کھانْوں نہ کھائیں تے نہ ویہہ ہمیشاں رہنْ

خَالِدِينَ ﴿٨﴾ ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ فَأَنْجَيْنَاهُمْ

آلاْ تھا (۴) فر ہم نےْ انھاں غا بارہ ماں (اپنْوں) وعدہ سچو کردتو تے ہم نےْ انھاں ناں اور جس ناں

وَمَنْ نَّشَاءُ وَأَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ﴿٩﴾ لَقَدْ أَنْزَلْنَا

ہم نےْ چاہیو بچالیّو تے باہدو کرن آلاْ ہم نےْ ہلاک کرچھوڑیا (۵) لوکو! یقیناً ہم نےْ تھارا در

إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ ۖ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾ وَكَمْ

اک کتاب نازل کی ہے جس ماں تھارا واسطے نصیحتْ ہے تے کیوں! تم سمجھتا نیہنہ (٦) تے کتنی ہی

قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنْشَأْنَا

ظالم بستیں ہیں جہڑیں ہم نےْ ہلاک کر دتیں تے ہم نےْ انھاں تیں بعد

بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿١١﴾ فَلَمَّا أَحَسُّوا بَأْسَنَا إِذَا

دوجا لوک پیدا کر چھوڑیا؛ فر جسویلےْ انھاں نے مھارو عذاب آنْو سہٰی کیّو ویہہ

هُمْ مِّنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٢﴾ لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُوا إِلَىٰ

اس بستی تیں نسن لگ پیا؛ نسّو نہ! تے تم واپس مڑو! انھاں نعمتاں در

مَا أُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْأَلُونَ ﴿١٣﴾

جنھاں ماں تم پھٹ گیا تھا تے اپنْاں گھراں در تانجے تمنْاں پچھیو جئے؛

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

واسطے کتنی بڑی فضیلت غی ہے جے اس غے ذریعے تھاری عزت تے تھاری شہرت ساری دنیامان وہے غی۔ سبحان اللہ! اج قرآن غی وجہ تیں عرب غی تے عربی بولی غی جھڑی دنیاماں عزت ہے کیوں چوداں سوسال پہلاں غالوک اس غوخیال وی کرسکیں تھا؟ بالکل نیہنہ!۔

(۷) نافرماناں مشرکاں تے کافراں ناں پچھلاں نافرماناں غی تباہی غو چہلکا روجیو دسیو جارھیو ہے جے تھارے توں پہلاں وی بڑا بڑا نافرمان تے ظالم لوک تھا، جھڑا ہم نے اپناں ں اپناں ویلاّ ور ملیامیٹ کرچھوڑیا ور انھاں غا اکل جان نال کدے خداغی زمین اجڑی نیہنہ ہم اپنی حکمت نالٙ انھان غی جگہ دوجا لوک پیدا کرغے اپنی زمین ناں آباد کرتا رھیا فرانھاں نواں آن آلاں غو امتحان ہوتو رھیو جے یہ کے کریں ویہہ متکبر تے نافرمان لوک وی خدائی عذاب تیں پہلاں بانھ کنج کنج غے خدا غا قہر ناں بنگاریں ویں تھا ور خدائی عذاب غو اک ہولو لگتاں ہی انھاں گی ساری پھونکڑ پھانکڑ مٹھی ہو جئے تھی تے ویہہ اپناں گہر چھوڑ غے نس پویں تھا فر اک تکوینی خدائی آواز لگے تھی جے نسیں کیوں ہیں! چلو جت تم ٹھاٹھ باٹھ کر رھیا تھا تے جت تھاری کھڑپنچی چلے تھی انھاں ہی محلاں ماں چلو ہوسکے اج وی ات تھاری کجھ پچھ وہے شاید تھاری مدد واسطے کوئے آجئے یا تھاری کجھ کھڑپنچی چل جئے نافرمان خداغا باغی اس عذاب ناں تکتاں ہی اپناں جرم منن لگ جئیں ور ویلو کھڑا غے متو کس کم غو۔ فر تے ویہہ آخری ساہ توڑی یوہی رواس پٹاس تے یاہی چینک پکار کرتا رہینہ تھا ات توڑی کہ طوفان پچھل تے اسمانی چڑک وغیرہ خدائی قہر نال ویہہ کپی وی فصل یا بجھی وی اگ ہارون اکل جئیں تھا لہذا اے نافرمانو! خداغی نافرمانی تیں باز آجاؤ ۔ نیہنہ تے خداغو وہ ہی عذاب اج وی تھاری تاڑ ماں ہے۔

(۸) جھڑا لوک پیغمبراں غی پیغمبری ناں تے آخرت غا لیکھا ناں نیہنہ منتا تے یاہ سمجھیں جے ہم نے اس دنیاماں چار تہاڑا موج مستیں کرغے مٹی ہو جانوں ہے فر نہ کدے عملاّں غو حساب کتاب ہونوں ہے تے نہ کدے نیکی بدی غی جزاء یا سزا ملنٙی ہے (اس غو مطلب یوہ ہے جے) اسا لوک اس ساری کائنات ساری جیا جون ناں تے زمین واسمان غا اس سارا نظام ناں اک کھڈیالٙ سمجھین تے یاہ سمجھیں جے اللہ نے یہ کھڈیال اپناں کھیڈنٙ واسطے بنائیں ہیں ۔ حالانکہ معمولی علم آنٙو انسان وی سمجھ سکے جے کائینات غو یوہ اٹھوں لموں چھڑو نظام کائے کھڈیال نیہنہ تے نہ ہی کھیڈنٙ واسطے اتنی بڑی جیا جون ناں پیدا کرن غی کجھ لوڑ تھی ۔ چارے قضاء من لیو کہ جیکدے اس نان کھڈیال ہی غی لوڑ ہوتی تاں وہ اپنے کوٙلے تیں کھڈیال بنالیتو فر انسان جیسی ذمہ دار مخلوق پیدا کرن غی کے لوڑ تھی؟ نیہنہ!! بلکہ یاہ دنیا اک آزمائش غی جگہ ہے جت رحمانی یا شیطانی دواں بچوں کوئے اک رستو نوڑ غے انسان نے اپناں واسطے جنت یا دوزخ غو فیصلو کرنٙوں ہے۔ یا دنیا حق تے باطل اور سچ تے چُھوٹھ واسطے اک اکھاڑو ہے۔ ات باطل جسو یلّے ملّوں ہی سر کھل ہو جئے اس ویلے اللہ اپناں نبیاں غے ذریعے حق ناں ٹور غے حق تے باطل غو ٹاکرو لادئے فر حق باطل غی مجالنٙی باھر کڈ چھوڑے تے چھیکڑ باطل اپنی ساری طاقت غے باوجود ملیامیٹ ہو جئے۔ ور حق تے باطل غو اصل نمیڑو آخرت ماں وہے غو جت باطل غاں پچاریاں ناں اک اک گل غو جواب دیٙنوں پُوے غو۔

(۹) مشرکاں ناں کہیو جارھیو ہے جے تم جھاں ناں وی خداغی خدائی ماں شریک کرغے انھاں غی عبادت کریں غا ویہہ تے اللہ تعالیٰ ہی غی ملکیت ماں اس غی عاجز مخلوق ویں غا کیوں جے زمین واسمان ماں جو کجھ ہے وہ تے اللہ تعالیٰ ہی غو ہے اللہ تعالیٰ ہی غی ملکیت ماں ہے فر اس بچوں کائے چیز اس غی خدائی ماں شریک کسرا ہو سکے! اس غی مخلوق بچوں اس غا چج مقرب بندا فرشتا ہیں ویہہ وی اس غی خدائی غا پہالٙی یا عبادت غا مستحق کد ہو سکیں! کیونجے ویہہ تے سویرے شام اس غی عبادت ماں اسرا لگا رہینہ کہ اک کہڑی ساہ وی نیہنہ لیتا نہ انھاں ناں اپناں مالک غی بندگی کر

قَالُوْا يٰوَيْلَنَآ اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ١٤ فَمَا زَالَتْ تِّلْكَ

کہنٙ لگا ہائے مھارا ور پئی ! بیشک ہم ہی ظالم تھا ؛ فر انھاں غی یاہی چینک پکار

دَعْوٰىهُمْ حَتّٰى جَعَلْنٰهُمْ حَصِيْدًا خٰمِدِيْنَ ١٥ وَمَا

رہئی ات توڑی کہ ہم نٙے ویہہ کپی وی فصل ہاروں تے بجھی وی اگ ہاروں کرچھوڑیا (۷) تے

خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لٰعِبِيْنَ ١٦ لَوْ

ہم نٙے اسمان زمین ناں تے انھاں غا بشکار غیں چیزاں ناں کھیڈ تماشہ واسطے نیہنہ بنایو؛ جیکدے

اَرَدْنَآ اَنْ نَّتَّخِذَ لَهْوًا لَّاتَّخَذْنٰهُ مِنْ لَّدُنَّآ اِنْ

ہم کھیڈ تماشہ واسطے بنانٙو چاہتا تاں ہم خاص اپنٙے کوٙلے تیں ہی بنا لیتا جیکدے ہمناں

كُنَّا فٰعِلِيْنَ ١٧ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ

اسو کرنوں ہی ہو تو ؛ بلکہ ہم حق ناں باطل ور چا پٹانکاں فر وہ اس غی

فَيَدْمَغُهٗ فَاِذَا هُوَ زَاهِقٌ ۚ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُوْنَ ١٨

مجالنٙ کڈ چھوڑے تے باطل تدے ہی اُکل جئے تے تھارے واسطے بربادی ہے ان گلاں غی وجہ تیں جھڑیں تم بنانویں (۸)

وَلَهٗ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ وَمَنْ عِنْدَهٗ

تے اسے غو ہے جو کوئے اسمان ماں تے زمین ماں ہے تے جھڑا اس غے کوٙلے ہیں

لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَلَا يَسْتَحْسِرُوْنَ ١٩

ویہہ اس غی عبادت کرن تیں نہ تکبر کریں تے نہ ویہہ تھکیں ؛

يُسَبِّحُوْنَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُوْنَ ٢٠ اَمِ اتَّخَذُوْٓا

ویہہ رات تہاڑی اس غی تسبیح کرتا رہینہ (تے) ساہ نیہنہ لیتا؛ کیوں! انھاں نے زمین (غی چیزاں)

اٰلِهَةً مِّنَ الْاَرْضِ هُمْ يُنْشِرُوْنَ ٢١ لَوْ كَانَ فِيْهِمَآ

غا اسا معبود بنا لیا ہیں کہ جھڑا (مڑداں ناں) زندہ کریں (۹) جیکدے زمین اسمان ماں

اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا ۚ فَسُبْحٰنَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا

اللہ تعالیٰ تیں سواء ہور وی معبود ہوتا تاں یہ دوئے تباہ برباد ہوگیا ہوتا بس پاک ہے عرش غو مالک اللہ تعالیٰ انھاں گلاں

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

تاں کدے شبکی آوے۔ نہ ویہہ اس غی عبادت تیں کدے آکڑیں تے نہ ہی کدے انھاں ناں بسون غی لوڑ پوے، بلکہ جس راانسان ساہ لیتاں نیہنہ تھکتو اسے راویہہ عبادت کرتاں نیہنہ تھکتا فر اسا عاجز بندا معبود کس راہوسکیں! تے کیوں؟ زمین غی چیزاں غو اپنے ہتھیں بنا یو وکوئے بت اس غو شریک تے عبادت غو مستحق ہوسکے؟ کہ جد اللہ تعالیٰ اپناں نافرناں ناں عذاب نال ہلاک کردئے تے وہ اُنھاں ناں فرزندہ کردئے؟ بالکل نیہنہ!

(۱۰) شرک غے خلاف اک ہور موٹی تے ہر ایکن غی سمجھ ماں آنٓ آلیٓ دلیل دتی جارہئی ہے جے انسان دیکھ رھیا ہیں جے زمین تیں لے غے عرش تو ڑی یوہ نظام اک ٹھیک حساب نالٓ چل رھیو ہے۔ دہ نیہنہ اپناں وقت ور چڑھے تے ڈُبے، چن اپناں وقت ور چڑھے تے لہہ، تارا اپناں نظام ور چل رھیا ہیں حالانکہ دنیا ماں اک نکو جیو کم وی دو خود مختار مالکاں غا حکم ور نیہنہ چل سکتو اک چرکھا ور جے دو بڈیں بیس جئیں تاں وہ نیہنہ چل سکتو فر اس ساری کائینات غا کئیں خدا کس راہوسکیں؟ جیکدے اس غا دو خدا ہوتا فر یوہ نظام کدے نہ چلتو فر تے تدّے ہی برباد ہوجاتو اک خدا اپنٓی مرضی ور تے دو جو اپنٓی مرضی ور چلاتو! نیہنہ! بلکہ کائیات غو یوہ نظام آپ شہادت دئے جے اس غو مالک اکوا ایکلو خدا ہے وہ ہی سارا جہاناں غو رب ہے؛ تے مشرک جو کجھ بڑکیں وہ انھاں غی اس بڑک تیں پاک ہے وہ اسو خود مختار ہے جے وہ جو کجھ کرے اسناں کوئے پُچھ پہالٓ نیہنہ کرسکتو جد کہ مخلوق تے ساری ہی اسی مجبور ہے کہ ویہہ جہڑو وی کم کریں اس غی انھاں ناں پچھ وہے فر اسی مجبور تے محتاج مخلوق اس بے پرواہ غی خدائی ماں کس راشریک ہوسکے۔

(۱۱) پہلاں عقلی دلیلاں نال خدا غو اک ایکلاٰں ہونوں تے اس غی توحید ثابت کی تھی ہُن خدا غی کتاباں غی تے مذھباں غی نقلی دلیل نال اللہ غو اک ہونوں تے شرک غو باطل ہونوں ثابت کیو جارھیو ہے جے جہڑو جہڑو وی خدا غے نالٓ نکا موٹا خدا یا اسا ہور معبود منیں کہ جھاں کولوں وہ دعا منگے تے جھاں غی وہ عبادت کرے وہ رڑے مدان آوے تے اپنی دلیل پیش کرے یوہ قرآن جہڑو ایمان آلاں واسطے اک نصیحت ناموں ہے یوہ وی تھارے سامنے ہے تے ویہہ پشلیں اسمانی کتاب تورات انجیل وغیرہ وی ہیں جہڑیں پشلاں لوکاں واسطے نصیحت تھیں دسّو! انھاں بچوں کہڑی کتاب ماں لکھیو ہے جے اللہ غے نال ہور معبود وی ھیں کسے کتاب ماں نیہنہ لکھیو! تورات انجیل ماں وی حدّوں بدھ تحریف غے باوجود صاف شرک کرن واسطے کسے جگہ نیہنہ لکھیو وہوسے۔ بلکہ حقیقت یاہ ہے جے انھاں کولے حق غو علم ہی نیہنہ۔ انھاں کولےٓ تے چھڑی باپ دادا غی انّی تقلید تے جہالت ہے اسے جہالت غی وجہ تیں یہ سچا دین تیں مہنہ موڑیں۔ ورنہ اللہ تعالی نے حضرت آدمؑ تیں لے غے رحمت عالم ﷺ توڑی جتناں وی پیغمبر چلایا ہیں انھاں وریا ہی وحی کی ہے جے اک اللہ تیں سوا کوئے معبود نیہنہ بس اسے اک اللہ غی عبادت تے بندگی کرو۔

(۱۲) شرک غی اک بڑی قسم اللہ تعالی غی اولاد منوں تھی اس شرک ماں وی نیڑے نیڑے ساری دنیا پھسی وی تھی عیسائی حضرت عیسیٰؑ ناں تے یہودی حضرت عزیزؑ ناں اللہ گو پوت منیں تھا عرب غا مشرک فرشتاں ناں اللہ غی کڑیں کیہنہ تھا ان ساراں مشرکاں ناں کہیو جارھیو ہے کہ کجھ عقل تے کرو! یہ تے اللہ غا باعزت تے مکرم نالے اس غی بارگاہ ماں ہور مخلوق ہاروں یہ وی اس غا محتاج تے اس غا فرنبردار بندا ہیں یہ کسے گل ماں اپناں مالک گا حکم تیں ذری وی اگے نیہنہ بدھتا تے ویہہ مقرب بندا وی اس گل تیں ڈرتا ریہنہ جے مھارو مالک ہمناں ہر ویلے دیکھ رھیو ہے فر ویہہ اس غی خدائی ماں کس راشریک ہوسکیں تے اس غی اولاد کس راہوسکیں ویہہ تے اپناں مالک غا حکم تیں بجن کسے غی سفارش واسطے وی کدے ہونٹھ نیہنہ ہلاتا، فر اس غی اجازت تیں بعد وی سفارش اُسے غی کریں جس تیں اللہ راضی وہے فر ویہہ خدائی غو دعو کد کرسکیں! تے چارے قضاء اک ان ہونی گل من لیو! کہ اس غاں بنداں بچوں کوئے بندو خدائی غو دعو کرہی چھوڑے فر وہ اس غو پیارو بندو کد رہ سکے فر تے وہ ظالماں ماں شمار ہوجئے اور ظالماں غی سزا جہنم ہے فر ظالم اس غی خدائی ماں شریک یا معبود کس راہوسکیں۔

يَصِفُونَ ۝ لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ۝ أَمِ

تیں جہڑیں یہ بیان کریں؛ وہ جہڑو وی کم کرے اسناں اس غی کائے پُچھ نیہنہ، تے انھاں ساراں ناں پچھیو جئے غو (۱۰)

اتَّخَذُوا مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً ۖ قُلْ هَاتُوا بُرْهَٰنَكُمْ ۖ هَٰذَا

کیوں! انھاں نے اس ناں چھوڑ غے ہور خدا بنالیا ہیں! (اے نبیؐ) تم فرمادیو: جے اپنٓی دلیل پیش کرو! یوہ (قرآن)

ذِكْرُ مَن مَّعِىَ وَذِكْرُ مَن قَبْلِى ۗ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

میرے نالٓ آلاٰں غو ذکر ہے تے انھاں لوکاں غو ذکر ہے جہڑا میرے تیں پہلاں تھا بلکہ (گل یاہ ہے جے) مچ لوک حق ناں

ٱلْحَقَّ ۖ فَهُم مُّعْرِضُونَ ۝ وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن

جانٓتا نیہنہ اس گلو ویہہ منہ موڑ رہیا ہیں؛ تے ہم نےٓ (اے نبیؐ) تھارا تیں پہلاں جہڑا وی پیغمبر

رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِىٓ إِلَيْهِ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱعْبُدُونِ ۝

چلایا ہم انھاں دریا ہی وحی کرتا رہیا جے میرے تیں سوا کوئے عبادت غے لائق نیہنہ لہٰذا تم میری ہی عبادت کرو (۱۱)

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا ۗ سُبْحَٰنَهُۥ ۚ بَلْ عِبَادٌ

تے یہ کیہنہ: جے (اللہ) رحمٰن نے اولاد بنالی ہے؛ اس غی ذات پاک ہے بلکہ ویہہ (اس غا) عزت آلاٰ

مُّكْرَمُونَ ۝ لَا يَسْبِقُونَهُۥ بِٱلْقَوْلِ وَهُم بِأَمْرِهِۦ

بندا ہیں؛ ویہہ اس تیں اگے بدھ غے گل نیہنہ کرسکتا تے ویہہ اس غا حکم ور ہی

يَعْمَلُونَ ۝ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

عمل کریں؛ اللہ تعالیٰ انھاں تیں اگلیں تے پشلیں ساریں گل جانےٓ

وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ٱرْتَضَىٰ وَهُم مِّنْ خَشْيَتِهِۦ

تے ویہہ کسے غی سفارش نیہنہ کرتا سوائے اس شخص غے جس تیں اللہ خوش وہے تے ویہہ اس غی ہیبت تیں

مُشْفِقُونَ ۝ وَمَن يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّىٓ إِلَٰهٌ مِّن دُونِهِۦ

ڈرتا ریہنہ؛ تے انھاں بچوں جہڑو یاہ گل کہہ جے اس تیں علاوہ ہوں وی خدا ہوں

فَذَٰلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلظَّٰلِمِينَ ۝

ہم اس ناں جہنم غی سزا دیاں غا ہم ظالماں ناں اسے را سزا دیئاں (۱۲)

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا أَنَّ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا
تے کیوں ! کافر لوکاں نے اس گل ور غور نیہنہ کیّو جے اسمان تے زمین آپسماں
رَتْقًا فَفَتَقْنٰهُمَا ۖ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَآءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ۖ
جُڑیا وا تھا فر ہم نّے ویہہ کنّی کنّی کر چھوڑیا تے ہم نّے پاݨی ناںٚ ہر اک زندہ چیز پیدا کر دتی
أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾ وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ
تے کیوں ! فر وی یہ ایمان نیہنہ لیاسیں ! تے ہم نّے زمین ماں بڑا بڑا پہاڑ گڈ چھوڑیا تانجے واہ
تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَّعَلَّهُمْ
مخلوق ناں لے غے ڈلکݨ نہ لگ جے تے ہم نّے اس ماں کُھلاّ کُھلاّ رستہ بنا دتا تانجے لوک اپنی منزل
يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾ وَجَعَلْنَا السَّمَآءَ سَقْفًا مَّحْفُوظًا ۖ
ور پُج سکیں ؛ تے ہم نّے اسمان ناں محفوظ چھت بنّا چھوڑیو
وَهُمْ عَنْ اٰيٰتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿٣٢﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ
ورلوک اس غی (قدرت غیں) نشانّیاں درتہان ہی نیہنہ کرتا ؛ اور وہ ہی تے ہے جس نے
الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ كُلٌّ فِي فَلَكٍ
رات تے تہاڑی اور دیہنہ تے چن پیدا کیّا ہر اک اپݨاں اپݨاں دائرہ ماں
يَسْبَحُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ ۖ
ترے لگو (١٣) تے (اے نبیؐ) ہم نّے تھا راتیں پہلاں کسے انسان ناں سدا رہنْو نیہنہ بخشیو
أَفَإِيْن مِّتَّ فَهُمُ الْخٰلِدُونَ ﴿٣٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ
فر کیوں ! جے تھاری وفات ہوگئی تاں یہ ہمیشاں ریہنہ غا ؟ ہر ایکݨ جان نے موت غو
الْمَوْتِ ۗ وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً ۖ وَإِلَيْنَا
مزو چکھنّوں ہے ؛ تے ہم تمنّاں مندی تے چنگی حالت ماں مبتلا کر غے تھاری ازمائش کراں تے (اوڑک) تم نّے
تُرْجَعُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِذَا رَاٰكَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا إِنْ يَّتَّخِذُونَكَ
مھارے در ہی مڑ غے آنْو ہے (١٤) تے (اے نبیؐ) یہ کافر جد وی تمنّاں دیکھیں تھارو

(١٣) اللہ تعالیٰ غی قدرت بیان کر غے اس غی توحید سمجھائی جارہئی ہے جے یہ کافر تے مشرک اس گل ور کیوں نیہنہ غور کرتا کہ اک وقت ماں تے یاہ ساری کائنات تھی ہی نیہنہ اس ویلےٚ اک واحد ذات اللہ تعالیٰ غی تھی فر اسے نے یاہ جیاجون تے یہ کائنات پیدا فرمائی فر انھان بچوں کوئے اس غو شریک کس را ہو سکے یہ سارا اسمان تے یاہ زمین آپسماں جڑیا وا اکو کجھ تھا فر اسے نے یہ کنی کنی کر غے بکھرا بکھرا اسمان تے زمین بنا چھوڑیا ! فر ہر اک زندی چیز پانی غے ذریعے پیدا فرمادتی اور پانی ناں ہی زنداں رھݨ غو اک ذریعو بنادتو تے کیون ! قدرت غیں یہ صاف صاف نشانیں تک غے وی ویہہ ایمان قبول نیہنہ کرسیں ! اسے نے تے زمین ناں جفت رکھن واسطے اسمان ماں پہاڑاں غیں میخ تے کلاّ ٹھوک دتا ہیں فر ان خطرناک خطرناک پہاڑاں تے پنجالاں ماں قدرتی کجھ اسیں گلیں رکھدتیں ہیں جنھاں غے ذریعہ لوک ایکن علاقہ تیں دوجا علاقہ ماں جاسکیں جیکدے یہ قدرتی گلیں تے رستہ نہ ہو تا تاں اک علاقہ غا لوکاں ناں دوجاں علاقاں غو پتو ہی نہ ہوتو اس غی نشانیاں ماں وہ نیلا چھت آلوٚ اسمان ہی تک لیو بجن تھماں تیں اس نے کس را حفاظت ناںٚ کھلوٚ کیو وہ ہے نہ اسماں کدے کوئے تیڑ پوے نہ یوہ پرانوں وہے نہ بودو وہے نہ اس توڑی شیطان پج سکیں یہ ساریں اس غی قدرت غیں نشانیں ھیں ور لوک انھاں ور غور کرتا ہی نیہنہ رات تہاڑی تے دیہنہ چن سارا اسے نے پیدا کیا ہیں تے اسے غا حکم غا یہ بنہیا واہیں خدا جانے کتنی صدیں لنگ گئیں ہیں ور انھاں غا نظام ماں کدے کائے خرابی نیہنہ آئی ہر اک اپݨاں اپݨاں رستہ ور دوڑتو جارھیو ہے۔

(١٤) مشرک رحمت عالم ﷺ واسطے یاہ گل کہہ غے دل غی پَہڑ اس کڈیں ویں تھا جے یہ تے آخر مرہی جئیں غا تے اک تہاڑے انھاں غی تبلیغ تیں مھارو پچھو چھٹ ہی جئے غو انھاناں جواب دتو جے وفات تے ساراں غی برحق ہے دنیا ماں سدا رہن واسطے تے کوئے آیو ہی نیہنہ فر رحمت عالم ﷺ غا دنیا تیں پردو کر جان ماں تھارا واسطے کہڑی خوشی غی گل ہے کیوں ! تم سدا زندہ ریہنہ غا ؟ نیہنہ دنیا ماں چار تہاڑا اسانی غا یا تنگی غا کڈ غے چھیکڑ تے ساراں نے موت غو ذائقو چھکھنوں ہی ہے اس تیں کوئے بچ نیہنہ سکتو فر کسے غی وفات غی اڈیک ماں خوشی کرنی کس کم ! فارسی غا شاعر نے بڑی سُہنی گل کہئی ہے۔

اگر بمرد عدو جائے شادمانی نیست ۔ کہ زندگانی ما نیز جاودانی نیست ۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ وَهُم بِذِكْرِ

مخول ہی بنّاویں جے یہ ہی ہیں ویہہ جہڑا اتھاراں معبوداں غو (برائی نال) ذکر کرتا ریہنہ تے ویہہ آپ (اللہ)

الرَّحْمَٰنِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٦﴾ خُلِقَ الْإِنسَانُ مِنْ عَجَلٍ

رحمٰن غا ذکر تیں انکار کر رہیا ہیں ؛ انسان تے بنْیو وو ہی تاولؔ غو ہے

سَأُرِيكُمْ آيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿٣٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ

ہوں تاولاؔں ہی تمناں اپنْی نشانْیں دس دیوں غو لہٰذا تم کاہلی نہ کرو (١٥) تے کیہنہ : جے یوہ وعدو

هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾ لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ

پورو کد وہے غو ؟ جیکر تم سچا ہیں ؛ افسوس ! کدے کافر لوک اس وقت ناں

كَفَرُوا حِينَ لَا يَكُفُّونَ عَن وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا

جانؔ لیتا جسویلؔے ویہہ (دوزخ غی) اگ ناں نہ اپنْاں منہ وروں ہٹا سکیں غا تے نہ

عَن ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٣٩﴾ بَلْ تَأْتِيهِم

اپنْی کنڈ وروں ! تے نہ ہی انھاں غی مدد کی جۓ غی ؛ بلکہ واہ (گہڑی) تے انھاں ور

بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ

اچن چیت ہی آ جۓ غی تے واہ انھاں ناں ٹھُٹھنؔ ٹھار کر چھوڑے غی فر یہ نہ اس ناں ہٹا سکیں غا تے نہ انھاں ناں

يُنظَرُونَ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ

مہلت دتی جۓ غی ؛ تے (اے نبیؐ) تھارا تیں پہلاں رسولاں غی وی یقیناً ہاسی اڈائی گئی تھی

فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُم مَّا كَانُوا بِهِ

فر انھاں بچوں جہڑا لوک ہاسی اڈانویں تھا انھاں ناں اسے (عذاب) نے آ کہیر یو جس غو

يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٤١﴾ قُلْ مَن يَكْلَؤُكُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ

ویہہ مخول بنّانویں تھا (١٦) تم فرمادیو : رات ماں تے تہاڑی ماں کونؔ (اللہ) رحمٰن تیں تھاری

مِنَ الرَّحْمَٰنِ ۗ بَلْ هُمْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِم مُّعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾

حفاظت کر سکے بلکہ انھاں نے اپنْاں رب غی یاد تیں منہ ہی موڑیو وو ہے ؛

(١٥) مشرک گل گل ور رحمت عالم ﷺ غی ہاسی تے مخول بنانویں ویں تھا حضرت ناں دیکھ غے کیہنہ ویں تھا اوہو !! تکو تے سہی یوہ بندو مھاراں خداواں غی برائی کرے اللہ نے فرمایو جے بتاں غو ناں برائی نالؔ لینوں یاہ ہاسی غی گل نیہنہ بلکہ ہاسی غی تے یاہ گل ہے جے کوئے اپناں سچا رب ناں تے مہربان اللہ رحمٰن ناں بسار چھوڑے ۔ لہٰذا اہاسی جُغی تے تھاری حالت ہے جہڑا اللہ رحمٰن ناں نیہنہ منتا سگوں اُپروں خدائی قہر غو وی مخول بنانویں جے عذاب کس نے تکیو تے کد آیو؟ اصل ماں انسان غی طبیعت ماں ہے ہی تاولؔ وہ ہر اک گل ور کاہلی ہی کرتو رہ ۔ ور اے مشرکو ! ہُن تے تم نے نیڑے ہی دنیا تے آخرت ماں خدائی قہر غی نشانیں تک لیں ہیں ۔ لہٰذا تم کاہلا نہ پوو ۔ سبحان اللہ ! اس درڈ تیں کجھ ہی بعد بدر غا مدان ماں ان مشرکاں غی ساری کاہلی مٹھی ہو گئی ۔

فائدو : ابن کثیر وغیرہ کجھ بزرگاں نے دوجی آیت غی اس را تفسیر کی ہے جے کافراں غا اس مہناں تے مخول ور ایمان آلاں ناں لہر چڑہے تھی جے خدا انھاں ور تاولاؔں ہی اپنوں عذاب کیوں نیہنہ گہل چھوڑتو اس ور فرمایو ! اے ایمان آلیو تم کاہلی نہ کرو بس کجھ تہاڑاں ماں ہی تم خدائی عذاب غا سوھٹا برھتا انھاں ور تک لیں غا ۔

(١٦) مشرک قیامت غا آن ناں تے آخرت غا لیکھا ناں سروں منیں ہی نیہنہ تھا ۔ اس گلوں ویہہ قیامت غو وی مخول بنانویں ویں تھا جے جیکر تم سچا ہیں تاں دسو قیامت غا آن غو یوہ وعدو کد پورو وہے غو جواب دتو جے تم اس قہر غی گہڑی ناں اتنی سوکھی کیوں سمجھیں ! تم تے ذری یوہ خیال کرو جے اس تہاڑے واہ تے اچن چیت ہی آ جے غی اور نافرمان اس ناں تک غے ٹھُٹھن ٹھار ہو جئیں غا ۔ نہ کوئے اسناں پچھے ہٹا سکے غو تے نہ کسے ناں تیاری کرن غو موقعو لبھے غو فر چلو ! قیامت تے اجوں آئی نیہنہ اگے آنؔ آلی ہے تم پشلیں نافرمان قوماں ور پین آلا عذاب ہی ور غور کر لیو ! انھاں ناں جد وی خدائی عذاب تیں ڈرایو جۓ تھو ویہہ اس غو مخول بنانویں ویں تھا ور چھیکڑ اسے عذاب نے ویہہ چانؔ چک آنؔ کہیر یا جس غو ویہہ مخول بنّانویں ویں تھا بس اسے را قیامت وی اچن چیت ہی نافرماناں ناں آن نوڑے غی ۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

أَمْ لَهُمْ آلِهَةٌ تَمْنَعُهُم مِّن دُونِنَا ۚ لَا يَسْتَطِيعُونَ

کیوں ! مھارا تیں علاوہ انھاں غا ہور خدا ہیں جہڑا انھاں ناں بچا سکیں ویہہ تے اپݨی (وی)

نَصْرَ أَنفُسِهِمْ وَلَا هُم مِّنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٤٣﴾ بَلْ

مدد نیہنہ کرسکتا تے نہ انھاں ناں مھاری طرفوں حمایت حاصل ہے (١٧) بلکہ

مَتَّعْنَا هَٰؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ۗ

گل یاہ ہے کہ ہم نے انھاں ناں تے انھاں غا باپ دادا ناں زندگی غیں نعمت عطا کیں ات توڑی کہ ان ور لمی مدت گذر گئی

أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ۚ

تے کیوں ! ویہہ تکتا نیہنہ جے ہم اس زمین ناں اس غاں گہنڈا تیں گھٹا تا لیا رہیا ہاں

أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾ قُلْ إِنَّمَا أُنذِرُكُم بِالْوَحْيِ ۚ

فر کیوں ! یہ ہی غالب ریہنہ غا ؛ (اے نبیؐ) فرما دیو : ہوں تے تمناں وحی غے ذریعے ڈرار ہیو ہوں

وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا يُنذَرُونَ ﴿٤٥﴾

ور ڈورا بلّاوا ناں سنتا ہی نیہنہ جسویلے انھاں ناں ڈرایو جئے ؛

وَلَئِن مَّسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ

تے جیکدے انھاں ناں تھارا رب غا عذاب غو اک ہُولو لگ جئے تاں ویہہ ضرور کہݨ لگ پویں غا

يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ

ہائے مھارا ور پئی ! ہم ہی ظالم تھا ؛ تے ہم قیامت غے تہاڑے انصاف

الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا ۖ

غیں تڑکھڑیں رکھاں غا فر کسے ور ذری وی ظلم نیہنہ ہوسیں ؛

وَإِن كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ

تے جیکدے کسے غو عمل رآئی غا داناں برابر وہے غو

أَتَيْنَا بِهَا ۗ وَكَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ ﴿٤٧﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا

ہم اس ناں وی حاضر کردیاں غا تے ہم حساب لیݨ واسطے کافی ہاں (١٨) تے یقیناً ہم نے

(١٧) ہُن اللہ غیں نعمت بیان فرمانے اس غی توحید سمجھائی جارھئی ہے۔ جے لوکاں نے جہڑا باطل معبود بنایا وا ہیں انھاں بچوں کہڑو رات تہاڑی غی آفتاں۔ مصیبتاں تے پریشانیاں تیں انسان غی حفاظت کرے۔ کوئے نیہنہ کرسکتو بلکہ ویہہ تے اپنی حفاظت وی نیہنہ کرسکتا۔ ان پتھر غاں باطل معبوداں ناں جیکدے کوئے چوری کرلے جئے یا پہن توڑ چھوڑے یہ اس ناں ٹھاک وی نیہنہ سکتا فر یہ اس اللہ غے برابر اس غی خدائی ماں کسرا شریک ہوسکیں جہڑ و رات تہاڑی اپنی مخلوق غی ہر کئیں تیں حفاظت فرماوے جیکدے انسان بس اسے ایکن گل ور غو کرے تاں وی وہ خدا غی توحید ناں سمجھ سکے ور یہ مشرک تے اپناں رب ور تہان کرتا ہی نیہنہ،۔

(١٨) نافرمان مشرک لوکاں غی نافرمانی غی وجہ بیان کی جارھئی ہے جے اصل ماں مدتاں تیں انھاں غا باپ دادا ور تے انھاں ور اللہ غی نعمتاں غی بدلار لگی وی ہے تے انھاں غی نافرمانی ور کوئے عذاب نیہنہ آیو جس تیں یہ سر کھل یاہ گل سمجھ بیٹھا ہیں جے مھاراں سراں ور کوئے ہے ہی نیہنہ تے ہمناں مھاراں کرتوتاں غی کدے پچھ ہی نیہنہ ہوسے اس گل ور وی غور نیہنہ کرتا جے اللہ انھاں غی چمکھی تیں کفر غی زمین ناں گھٹا رھیو ہے روز روز نویں نویں بستیں اسلام ماں آرھئی ہیں تے کافراں غا پیراں ہیٹھوں انھاں غی زمین کھسکتی جارھئی ہے کیو ! یہ حالات تک غے وی مشرک یوہ اندازو نیہنہ لاتا جے ہن مھاری شام ہے ! تے کیوں ہُن وی انھاں ناں غالب آجان غی کجھ امید ہے؟ بلکہ جیکدے یہ اکھ اگاڑیں عقل تیں کم لئیں تاریخ غا ورقا پھلوریں تاں انھاں ناں پتو لگے جے باطل غی یاہ پھونکڑ پھانکڑ تے سدا چار ہی تہاڑا رہ چھیکڑ تے اس ناں تباہی تے بربادی تیں سوا کدے کجھ نیہنہ تھا یو فر اللہ اپناں حبیب ﷺ ناں فرماوے جے تھا ور کم تے اس قرآن مقدس غے ذریعے سمجھانوں تے نصیحت کرنوں ہی ہے ور یہ تے ہیں ہی دل غا ڈورا انھاں غا کنّاں ور تے ضد غا چھپّا لگا وا ہیں فر یہ نصیحت سݨین تے سݨیں کسرا ور انھاں غی یاہ مغروری یاہ غفلت تے یا آکڑ ہے چھڑی چار ہی تہاڑا غی۔ خدا غا عذاب غو تے اک ہی ہولو لگتاں ہی انھاں غی ساری آکڑ مٹھی ہوجئے غے تے یہ آپے اپناں سارا جرم منݨ لگ جئیں غا۔ جے ہائے مھارا ور پئی ظالم تے ہم آپے ہی تھا فر اصل نمیڑو تے قیامت غے تہاڑے وہے غو جت انھاں ناں رتّی رتّی غو حساب دیݨوں پوئے غو تے کائے اک گل وی یہ خدا تعالیٰ تیں چھپا

غے نیہنہ رکھ سکسیں تے اس تہاڑے اللہ تعالیٰ ایکلّو سارا انساناں غو حساب لیں واسطے سدو ہو جئے غو۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْرًا

موسیٰؑ ناں تے ہاروںؑ ناں (حق اور باطل ماں) فیصلو کرن آلی تے لوء آلی اور پرہیز گا راں

لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ

واسطے نصیحت (آلی کتاب) عطا کی تھی ؛ جہڑا اپڑاں پرور دگار تیں بن دیکھیاں ڈریں

وَهُم مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَهَٰذَا ذِكْرٌ مُّبَارَكٌ

تے ویہہ قیامت (غاخیال) تیں وی کمتا ریہنہ ؛ تے یوہ اک بابرکت ذکر ہے

أَنزَلْنَاهُ ۚ أَفَأَنتُمْ لَهُ مُنكِرُونَ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا

جہڑو ہم نے نازل کیّو ہے تے کیوں ! تم اس غو انکار کریں (۱۹) تے ہم نے ابراہیمؑ ناں

إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِن قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ ﴿٥١﴾ إِذْ

پہلاں تیں ہی انھاں غی ہدایت دتی وی تھی تے ہم انھاں ناں خوب جاڑاں تھا ؛ جسویلے

قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَٰذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنتُمْ

انھاں نے اپڑاں باپ تے اپڑی قوم ناں کہیو : یہ مورتیں جھاں غی پوجا ماں تم لگا وا

لَهَا عَاكِفُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عَابِدِينَ ﴿٥٣﴾

ہیں کے ہیں ؛ انھاں نے کہیو : ہم نے اپڑاں باپ دادا ناں انھاں ہی غی عبادت کرتاں دیکھیو ہے ؛

قَالَ لَقَدْ كُنتُمْ أَنتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٥٤﴾

ابراہیمؑ نے فرمایو : واقعہ ہی تم وی تے تھارا باپ دادا وی سارا کھلی گمراہی ماں پیاوا ہیں ؛

قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ ﴿٥٥﴾

انھاں نے کہیو : کیوں ! تم سچیں ہی مھارے کوڑے حق لے غے آیا ہیں یا تم یوں ہی کھیڈ رہیا ہیں

قَالَ بَل رَّبُّكُمْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي

ابراہیمؑ نے فرمایو : نیہنہ بلکہ تھارو رب وہ ہی ہے جہڑو اسماناں غو تے زمین غو رب ہے جس نے

فَطَرَهُنَّ وَأَنَا عَلَىٰ ذَٰلِكُم مِّنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٦﴾

یہ پیدا کیا ہیں تے ہوں اس (گل) ور گواہ ہوں (۲۰)

(۱۹) یعنی یوہ قرآن پاک کوئے اللہ تعالیٰ غو پہلو ہی کلام نیہنہ اس تیں پہلاں حضرت موسیٰؑ تے حضرت ہاروںؑ ناں اللہ تعالیٰ نے حق تے باطل ناں حلال حرام ناں نکھیڑن آلی چیز تورات عطا فرمائی تھی جہڑی جہالت غی اندھیریاں ماں ہدایت غی لوء بالن آلی تھی تے ان متقیاں واسطے اک نصیحت تھی جہڑا اِن دیکھیاں اپڑاں مالک تیں ڈرتا ریہنہ تے آخرت غا لیکھا غو خیال کر غے کمتا ریہنہ بس اسے را یوہ قرآن وی اللہ تعالیٰ غی طرفوں اک بابرکت سچی نصیحت ہے جہڑو اللہ نے خاص اپڑاں فضل ناں لوکاں غی ہدایت واسطے نازل کیو ہے ہُن آپے سوچ لیو کہ خدا گی اتنی بڑی نعمت تیں منہ موڑنوں کتنی پہاری محرومی تے بدقسمتی ہے۔

(۲۰) عرب غا مشرک اپڑاں ساراں شرکی عقیداں غے باوجود حضرت ابراہیمؑ ناں اپنوں بزرگ منیں تھا انھاں غی لہڑی ماں ہونڑ ور بڈیار وی کریں تھا فر مکہ پاک ماں حضرت ابراہیمؑ غو بڑایو وو خانوں کعبو موجود تھو اس گلوں حضرت ابراہیمؑ غو ذکر ہر ویلے انھاں غاں ذہناں ماں سجرو رہ تھو اسے گلوں قرآن نے وی جگہ جگہ حضرت ابراہیمؑ غی سچی سُچی تے اصلی سیرت پیش کر غے مشرکاں ناں یوہ احساس دوایو جے تم جھاں ناں اپڑاں بزرگ منیں انھاں نے تے اسے توحید پچھے اپنوں سارو کجھ تج چھوڑیو تھو جس غی مخالفت ور آج تم نے لک بنیو وو ہے حضرت ابراہیمؑ جت اپڑاں باپ تے ات غاں ساراں لوکاں ناں مچ واری مثال دے غے اللہ غی توحید سمجھائی ات انھاں غا دل ماں گل بسالن واسطے انھاں ناں ہی پچھیں جے ان مورتیاں غو کے مسئلو ہے؟ انھاں غی حقیقت کے ہے؟ لوکاں نے جواب دتو جے ہور تے کائے دلیل نیہنہ ور مھارا بڑا بڈیرا اسے را کرتا آیا ہیں حضرت نے فرمایو پھر یاہ تے کائے دلیل نیہنہ اس تیں اتنی گل غو پتو لگو جے تھارا بڑا وی تھارے ہاروں گمراہ تھا لوکاں ناں بتاں غی مخالفت آلی یاہ گل مچ ہی انڑ ہونڑی لگی تے یوہ یقین ہی نیہنہ آن لگو جے کوئے بندو سچین مچیں اسی گل کہہ سکے انھاں نے کہیو : تم ایویں مستی کریں یا سچیں مچیں کائے گل دسڑی چاہویں حضرت نے فرمایو ہاں ہاں یاہ گل دسڑی چاہوں جے مھارو تھارو واگلاں پشلاں سارا غو خدا وہ ہی ہے جس نے یاہ زمین تے یہ اسمان پیدا فرمایا ہیں تے تھاری سمجھ ماں آوے یا نہ آوے ہوں اس ور گواہ ہوں۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوْا مُدْبِرِيْنَ ﴿٥٧﴾

تے خداغی قسم! جسویلے تم اِتوں کنڈ پھیر غے چلیا جیں غا تاں ہوں ضرور تھاراان بتاں ناں کوئے داء کروں غو (۲۰ ب)

فَجَعَلَهُمْ جُذٰذًا اِلَّا كَبِيْرًا لَّهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُوْنَ ﴿٥٨﴾

فر ابراہیمؑ نے ویہہ پھنجڑ پھنجڑ کر چھوڑ یا سوائے انھاں غا بڑا بُت غے تا نجے ویہہ اس کولوں پچھیں؛

قَالُوْا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَآ اِنَّهٗ لَمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٥٩﴾

ویہہ کہنڑ لگا مھاراں معبوداں ناں یوہ کم کس نے کیّو ہے؟ اس ماں کوئے شک نیہنہ کہ وہ بڑو ظالم ہے؛

قَالُوْا سَمِعْنَا فَتًى يَّذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهٗٓ اِبْرٰهِيْمُ ﴿٦٠﴾

(کجھ) لوکاں نے کہیو: ہم نے اک نوجون ناں ان غا بارہ ماں کجھ کہتاں سُنیوں ہے اس ناں ابراہیمؑ کیہنہ؛

قَالُوْا فَاْتُوْا بِهٖ عَلٰٓى اَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ

انھاں نے کہیو: اس ناں لوکاں غے سامنڑے لیاؤ تا نجے ویہہ (اس ناں)

يَشْهَدُوْنَ ﴿٦١﴾ قَالُوْٓا ءَاَنْتَ فَعَلْتَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا

دیکھ لیں؛ (جسویلے ابرہیمؑ آ گیا) انھاں نے پچھیو: اے ابراہیمؑ کیوں تیں ہی مھاراں خداواں ناں

يٰٓاِبْرٰهِيْمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهٗ كَبِيْرُهُمْ هٰذَا

یوہ کم کیّو ہے؟ انھاں نے فرمایو: نیہنہ بلکہ انھاں غا اس بڑا نے کیّو وہے غو

فَسْــَٔلُوْهُمْ اِنْ كَانُوْا يَنْطِقُوْنَ ﴿٦٣﴾ فَرَجَعُوْٓا اِلٰٓى اَنْفُسِهِمْ

تے انھاں ناں ہی پچھ لیو جیکدے یہ بولیں چالیں (۲۱) فر انھاں نے اپناں دلاں ماں سوچیو

فَقَالُوْٓا اِنَّكُمْ اَنْتُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٦٤﴾ ثُمَّ نُكِسُوْا

تے بولیا بیشک تم ہی تے ظالم ہیں؛ فر (لازم ہوغے) سر بنّا

عَلٰى رُءُوْسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هٰٓؤُلَآءِ يَنْطِقُوْنَ ﴿٦٥﴾

کرلیا (تے کہنڑ لگا جے) تم تے جانڑے ہی ہیں کہ یہ گل نیہنہ کرتا؛

قَالَ اَفَتَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ

ابراہیمؑ نے فرمایو: تم اللہ تعالیٰ ناں چھوڑ غے اسی چیزاں غی عبادت کریں جہڑی تمناں نہ کجھ فائدو دے

اپنی تباہی غو حال سنا نیہنہ سکتا فر ویہہ بچارا خدا کس را بن سکیں۔

(۲۰ ب) ہوں چھڑی منہ تیں یاہ گل کہتو ہی نیہنہ بلکہ ہوں تے تھاراں بتاں غا بارہ ماں ضرور کجھ عملی کاروائی کروں غو جد تم انھاں کولوں ذری دور وہیں غا انھاں غو اشارو تھو جے جس تہاڑے تھارو میلو وہے غو تے تم سارا اس ماں وہیں غا اس تہاڑے ہوں انھاں غو علاج کروں غو یاہ گل کجھ لوکاں نے سنڑی ور انھاں نے اس ناں کائے اہمیت نیہنہ دتّی۔

(۲۱) چھیکڑ وہ میلہ آلو یا بڑا دیہنہ (برا دیہنہ) آلو تہاڑو آ گیو جس ماں ات غا سارا لوک مندراں غا پجاریاں تے چوکیداراں سمیت باھر چلا گیا اور حضرت ابراہیمؑ یاہ گل کہہ غے جے ہوں بل نیہنہ شہر ماں رہ گیا اور جاہل تے گمراہ قوم ناں گل سمجھان واسطے حضرت نے یوہ طریقو کیّو جے ساراں تیں بڑا ابتخانہ (مندر) غا سارا بت پہَن توڑ غے ٹوٹا ٹوٹا کر چھوڑیا ور اک ساراں تیں بڑو بت اسے رارہن دتّو تے مشہور ہے کہ بدان یا ہتھوڑ و اسے غا گاٹا ماں لڑکا چھوڑیو تا نجے مڑ غے آویں تے اس گل ور غور کریں جے جہڑا خدا اپڑوں آپ نیہنہ بچا سکتا ویہہ لوکاں ناں کے دے سکیں۔ لوک واپس مڑیا تے اپناں خداواں غو یوہ حشر تک غے ٹھٹھن ٹھار ہو گیا کہ یوہ پاپ کس نے کیو ہے! بہرحال جس نے وی کیو وہ کوئی بڑو ہی ظالم ہے اس ویلے کجھ لوکاں ناں حضرت ابراہیمؑ غی واہ گل یاد آ گئی جے "ہوں تھاراں بتاں غو کدے ضرور کوئے علاج کروں غو" ویہہ بولیا جے ات اک نوجوان ہے جس ناں ابراہیمؑ کہینہ ہم نے اس ناں ان بتاں غا بارہ ماں کجھ کہتاں سنیو ہے سارا بولیا جے فر تے اس ناں ساری بلادری غے سامنے لیاؤ تا نجے لوک اپنے کنیں اس غی سن غے گواہ بنیں۔ تے فٹ ہی اس ناں سزا دتی جئے سارا اس ور مطمئین ہو گیا، یاہ واہ گل تھی جہڑی آپ حضرت ابراہیمؑ لوڑیں تھا جے کدے ایسو موقعو لگے جت سارا لوک اکھٹا ویں تے ساراں غے سامنے اللہ غا دین غی گل آوے۔ خیر! حضرت ابراہیمؑ تشریف لے آیا لوکاں نے پچھیو مہارا خداواں غو یوہ حشر تم نے کیو ہے؟ حضرت نے ان موٹی عقل غاں لوکاں ناں گل سمجھان واسطے فرمایو انھاں ساراں غو بڑو خدا تے یوہ چنگو پہلو کھلّو ہے غور کر و کدے اسے نے تے یوہ کم نیہنہ کیو۔ بڑی گل یاہ ہے کہ تم انھاں خداں ناں ہی پچھو جے تھارو یوہ حال کس نے کیو ہے؟ یہ بولتا ویں غا۔ جے بولت ہویا تاں آپے دسیں غا حضرت یاہ چاھویں تھا جے لوک اس گل ور غور کریں کہ جہڑا بت اپڑو آپ بچا نیہنہ سکتا بول نیہنہ سکتا

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

شَيْـًٔا وَّلَا يَضُرُّكُمْ ﴿٦٦﴾ اُفٍّ لَّكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُوْنَ

سکیں تے نہ نقصان پہچا سکیں فتّے منہ !! تمناں وی تے انھاں ناں وی جھاں غی تم اللہ ناں

مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۭ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿٦٧﴾ قَالُوْا حَرِّقُوْهُ

چھوڑ غے عبادت کریں تے کیوں ! تم عقل تیں کم نیہنہ لیتا (۲۲) کہنؑ لگا اس ناں ساڑ دیو

وَانْصُرُوْٓا اٰلِهَتَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ فٰعِلِيْنَ ﴿٦٨﴾ قُلْنَا يٰنَارُ

تے اپناں خداں غی مدد کرو جیکدے تم نے کجھ کرنوں ہی ہے ؛ ہم نے کہیو : اے اگ !

كُوْنِيْ بَرْدًا وَّسَلٰمًا عَلٰٓي اِبْرٰهِيْمَ ﴿٦٩﴾ وَاَرَادُوْا بِهٖ

توں ٹھنڈی ہوجا ! تے ابراہیمؑ واسطے سلامتی بنؑ جا ! تے انھاں نے ابراہیمؑ نالؑ داء

كَيْدًا فَجَعَلْنٰهُمُ الْاَخْسَرِيْنَ ﴿٧٠﴾ وَنَجَّيْنٰهُ وَلُوْطًا

کرنوں چاہیوتھو، ورہم نے ویہہ ہی نقصان ماں گہل چھوڑیا؛ تے ہم انھاں ناں تے لوطؑ ناں نجات

اِلَى الْاَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا لِلْعٰلَمِيْنَ ﴿٧١﴾

دے غے اس زمین در لے آیا جس ماں ہم نے دنیا جہان آلاں واسطے برکت رکھی ہے ؛

وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اِسْحٰقَ ۭ وَيَعْقُوْبَ نَافِلَةً ۭ وَكُلًّا

تے ہم نے انھاں ناں اسحاقؑ عطا فرمایا ؛ سگوں یعقوبؑ وی ! تے ہر ایکنؑ ناں

جَعَلْنَا صٰلِحِيْنَ ﴿٧٢﴾ وَجَعَلْنٰهُمْ اَىِٕمَّةً يَّهْدُوْنَ

ہم نے نیک بخت بناؑیو (۲۳) تے ہم نے انھاں ناں رہنما بناؑیو ویہہ مھاراں حکماں نالؑ رہبری

بِاَمْرِنَا وَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرٰتِ

کریں تھا تے ہم نے وحی غے ذریعے انھاں ناں نیک کم کرن تے

وَاِقَامَ الصَّلٰوةِ وَاِيْتَاۗءَ الزَّكٰوةِ ۚ وَكَانُوْا

نماز قائم کرن اور زکوٰۃ ادا کرن غو حکم کیّو تے ویہہ مھاری

لَنَا عٰبِدِيْنَ ﴿٧٣﴾ وَلُوْطًا اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا

ہی عبادت کریں تھا (۲۴) تے لوطؑ ناں ہم نے حکمت تے علم عطا فرمایو

(۲۲) حضرت ابراہیمؑ غی دلاں ماں کھبھ جان آلی یاہ گل دلاں ماں کھبھ گئی اک نیس واسطے ہی سئی ور انھاں غا ضمیر جاگ گیا تے لوک اپناں آپ ناں پچھن لگا جے واقعہ ہی جہڑا اپنوں آپ نیہنہ بچا سکتا ویہہ ہمناں کے دیہنہ غا اساں ناں خدا بناؑ غے ہم نے اپنے اپر ظلم کیو ہے ور اک نیس تیں بعد انھاں ماں فر واہ قومی عصبیت آلی ضد آ گئی ۔ تے ہدایت غے کہنڈے آجانؑ تیں بعد فرمت پٹھی ہوگئی تے ذری لازم ہو غے حضرت ابراہیمؑ ناں کہنؑ لگا جے تم مھارا کولوں اسی گل کیوں پچھیں ؟ کیوں ! تمنا آپ نیہنہ پتو جے پتھر گل نیہنہ کرتا حضرت انھاں غا مہنہ تیں یاہ ہی گل تے کہوانی چاہویں تھا فرمایو ! فر خدا ناں چھوڑ غے انھان غی عبادت کیوں کریں ؟ جھاں ناں نفع نقصان غو کجھ اختیار نیہنہ افسوس ہے ! تھارا اور وی تے تھارا ان خداں ور وی کیوں ! تم اتنی موٹی گل وی نیہنہ سمجھتا ۔

(۲۳) متکبر جاہل جد وی گلاں ماں تے علمی بحث ماں لاجواب ہو جے فر وہ اپنی طاقت ور پھنڈنؑ تے تہمکیں دین لگ جئے حضرت ابراہیمؑ غی مخالفت ماں وی جد لوکاں ناں کائے گل نیہنہ لبھی فر تہمکی دین ور آ گیا جے یہ بت کجھ وی ہیں ور ہیں تے مھارا ہی خدا اس ویلے انھاں ناں مھاری مدد غی لوڑ ہے لہذا جس ناں وی کجھ کرن غی ہمت ہے وہ اٹھ کھلووے تے ان خداں غی مدد کرے اور انھاں غا دشمن حضرت ابراہیمؑ ناں ساڑ دئے فر اک بہت بڑو اکیہر پچھا غے حضرت ہور بڑی بے دردی نالؑ اس ماں سٹ دتّا گیا ۔ ور اگ ناں اللہ تعالیٰ غی طرفوں حکم آ گیو جے توں حضرت ابراہیمؑ واسطے اسی ٹھنڈی ہو جا جس ماں انھاں ناں ذری تکلیف نہ وہے فر یو ہی ہو و واگ پھل بنؑ گئی تے انھاں غیں ساریں چالؑ مٹی ماں رل گئیں حضرت ابراہیمؑ تے انھاں ور ایمان لیانؑ آلا انھاں غا بھتیجا حضرت لوطؑ ناں اللہ تعالیٰ برکت آلی زمین شام ماں لے آیو تے ات پردیس ماں حضرت اسحاقؑ جیا صاحب زادہ تے حضرت یعقوبؑ جیا پوترا عطا فرمادتا ۔ تے ہر ایکنؑ ناں نبوت غو اچو رتبو عطا فرمایو ۔

(۲۴) یعنی یہ بزرگ آپے ہی چھڑا نیک نیہنہ تھا بلکہ یہ تے دوجاں ناں نیک رستو دسنؑ آلا اللہ تعالیٰ غا خاص بندا تھا اللہ نے انھاں ناں نماز تے زکوۃ جسی عبادتاں غی وحی کی تھی ویہہ تہاڑی رات اپنی شان غے مطابق اللہ غی عبادت ماں لگا رہنہ تھا ۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

وَنَجَّيْنٰهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِيْ كَانَتْ تَّعْمَلُ

تے انھاں ناں اس بستی تیں نجات دتی جت غا لوک گندا کم

الْخَبٰٓئِثَ ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمَ سَوْءٍ فٰسِقِيْنَ ۝۷۴

کریں تھا بیشک ویہہ مچ پہیڑا تے بدکار لوک تھا ؛

وَاَدْخَلْنٰهُ فِيْ رَحْمَتِنَا ۭ اِنَّهٗ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ۝۷۵

تے ہم نے ویہہ اپنی رحمت ماں داخل فرما دتا ؛ یقیناً ویہہ نیکو کاراں بچوں تھا (۲۵)

وَنُوْحًا اِذْ نَادٰى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ فَنَجَّيْنٰهُ

تے (یادکرو) نوحؑ ناں جسویلے انھاں نے ان تیں پہلاں دعا کی تھی تے ہم نے انھاں غی دعا قبول فرمائی فرہم

وَاَهْلَهٗ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيْمِ ۝۷۶ وَنَصَرْنٰهُ مِنَ

نے انھاں ناں تے انھاں غا منن آلاں ناں سخت تکلیف تیں نجات دیدتی ؛ تے ہم نے انھاں غی ان لوکاں غا

الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمَ

مقابلہ ماں مدد کی جھاں نے مھاری آیتاں ناں جُھوٹھیں کہہ دتو تھو بلاشبہ ویہہ برا لوک

سَوْءٍ فَاَغْرَقْنٰهُمْ اَجْمَعِيْنَ ۝۷۷ وَدَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ

تھا لہٰذا ہم نے ویہہ سارا غرق کر چھوڑیا (۲۶) تے داؤدؑ اور سلیمانؑ

اِذْ يَحْكُمٰنِ فِي الْحَرْثِ اِذْ نَفَشَتْ فِيْهِ غَنَمُ

ناں (وی یادکرو) جدویہہ دوئے اک فصل غا بارہ ماں فیصلو کر رہیا تھا جدکہ اس ماں رات غے ویلے کجھ لوکاں غیں لُگیں

الْقَوْمِ ۚ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شٰهِدِيْنَ ۝۷۸ فَفَهَّمْنٰهَا

بکریں آپئیں تھیں تے ہم انھاں غا فیصلہ ناں دیکھ رہیا تھا ؛ تے وہ فیصلو ہم نے

سُلَيْمٰنَ ۚ وَكُلًّا اٰتَيْنَا حُكْمًا وَّعِلْمًا ۡ وَّسَخَّرْنَا مَعَ

سلیمانؑ ناں سمجھا دتو تے دواں ناں ہم نے علم اور حکمت عطا فرمایو تے ہم نے پہاڑ

دَاوٗدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ ۭ وَكُنَّا فٰعِلِيْنَ ۝۷۹

داؤدؑ غے ماتحت کر دتا تھا ویہہ انھاں غے نال تسبیح کریں تھا تے پکھیروں وی! تے یوہ سب کجھ ہم ہی کر رہیا تھا؛

(۲۵) حضرت ابراہیمؑ غے نال عراق تیں شام ہجرت کرن آلا حضرت لوطؑ غو مختصر جیہو تذکرو کیو جا رھیو ہے جے انھاں ناں وی ہم نے حکمت تے نبوت غو علم عطا کیو تھو فر فلسطین غے کوٹے سُدوم ناں غیں ان بستیاں تیں اللہ نے انھاں ناں نجات دتی تھی جھڑیں بستیں مچ پہیڑی بد کاری کرن آلیں تھیں تے جد ویہہ گناہ گار خدائی عذاب نال ملیا میٹ ہو رھیا تھا اس ویلے اللہ تعالیٰ حضرت لوطؑ ور خصوصی مہربانی فرما رھیو تھو تے ویہہ اپناں ساراں کہر آلاں ناں لے غے حفاظت نال اُتوں جا رھیا تھا۔

(۲۶) حضرت آدمؑ تیں بعد انسانی تاریخ ماں ساراں تیں موہرے غا مشہور پیغمبر جھاں غو ذکر قرآن مقدّس نے کیو ہے ویہہ حضرت نوحؑ ہیں جھاں نے ساڈا نو سو سال تبلیغ فرمائی ات انھاں غو وی مختصر ذکر ہے تفصیل سورۃ ہود تے سورۃ اعراف ماں گذر گئی ہے

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

(۲۷) حضرت داوودؑ حضرت یعقوبؑ غی لَہڑی غا ویہہ مشہور نبی ہیں جھاں ناں اللہ نے اپنی کتاب زبور شریف وی عطا فرمائی تے نالؔ ہی اک بڑی حکومت تے خلافت وی عطا فرمائی اسے را انھاں غا پوت حضرت سلیمانؑ ناں وی نبوت تے حکومت دوئے چیز دتی گئیں تھیں۔ ات انھاں دواں غا جس فیصلہ غو ذکر ہے اس غی قرآن نے یا نبی پاک ﷺ نے کائے تفصیل تے بیان نیہنہ کی ورصحابہ کرامؓ غا اقوال تیں ہی مفسراں نے اس غی تفصیل اس را لکھی ہے جے اک واری انھاں غی عدالت ماں ایکنؔ بندا نے یوہ مقدموں پیش کیو جے فلاناں غیں لگیں بکریں پے غے رات میرو بڈھ صاف کر گئیں تے حضرت ابن مسعودؓ فرمانویں جے ویہہ داخاں غو باغ کھا گئیں تھیں اس ور حضرت داوودؑ نے یوہ فیصلو کیو جے بکریں بڈھ یا باغ آلا ناں دیدتی جئیں ور حضرت سلیمانؑ نے حضرت داوودؑ غی اجازت نالؔ یوہ فیصلو کیو جے بکریں بڈھ آلا ناں دتی جیہں تے بڈھ بکریاں آلا ناں تانجے وہ بڈھ ماں سگ لانغے تے گوڈی راکھی کر گے ایسو ہی کر دئے جیسو کہ پہلاں تھوا چرّ توڑی بکریاں غا دُدھ تیں بڈھ آلو نفعو کھئے فر دوئے اپنی اپنی چیز لے لیں۔ حضرت سلیمانؑ غا فیصلہ ماں کسے ولؔ غو نقصان نیہنہ تھو اس گلوں حضرت داوودؑ نے وی پوت غو فیصلو پسند فرمایو اسے ور فیصلو ہو گیو۔ ور اللہ نے دواں غی تعریف فرمائی جے ہم نے دواں ناں علم تے حکمت دتی تھی تے داوودؑ ور ہم نے ہور وی بچ فضل کیا تھا ویہہ جسو یلے اللہ غی تسبیح تے ذکر کریں تھاں یا زبور شریف غی تلاوت اپنی سُہنی طرز نالؔ کریں ویں تھا اس ویلے خدا غی قدرت نالؔ آسیں پاسیں غا پَہاڑ تے پکھیروں وی اُنھاں نالؔ تسبیح کرن لگ جیں تھا تے اللہ تعالیٰ فرماوے جے اساں کجھ تعجب آلی گل نیہنہ کیو نجے یوہ سب کجھ اللہ غی قدرت نالؔ ہو رھیو تھو اور اس غی قدرت ماں تے کائے چیز اُوکھی ہے ہی نیہنہ۔ تے انھاں غا ہتھ ماں اللہ نے لوہو موم بنا چھوڑیو تھو جس نالؔ ویہہ جنگ ماں کم آنؔ واسطے لوہا غا کڑتا (زرہ) بنانویں ویں تھا انھاں تیں پہلاں اسیں زرہ بنان غو کوئے رواج نیہنہ تھو انھاں غے ذریعے ہی انساناں ناں یاہ چیز سکھا غے اللہ نے انساناں ور احسان کیو۔

(۲۸) حضرت سلیمانؑ ور ہونؔ آلا اللہ غا خاص فضل بیان ہو رھیا ہیں جے اللہ نے زور غی ہوا انھاں غے ماتحت کر چھوڑی تھی جس غے ذریعے ویہہ نیس غی نیس ماں برکت آلی زمین یعنی فلسطین تے شام ماں پج جئیں تھا تے اللہ نے بڑا بڑا جن تے دیوا انھاں غے ماتحت کیا وا تھا جہڑا حضرت سلیمانؑ غا حکم ور سمندراں ماں چُبّی مار مار غے موتی تے دوجئیں قیمتی چیز کڈیں ویں تھا تے اس تیں علاوہ دوجا بڑا بڑا کم انھاں غا حکم ور کریں تھا اِنھاں دواں گلاں غی کجھ ہور تفصیل سورت ''سبا'' ماں آوے لگی۔

(۲۹) حضرت ایوبؑ وی حضرت یعقوبؑ غی لَہڑی غا مشہور نبی ہیں ور یہ کہڑا زمانہ ماں تھا اس بارہ ماں تاریخی روایتاں ماں اختلاف ہے اللہ تعالیٰ نے یہ اپنی بچ نعمتاں نالؔ نوازیا تھا جھاں ور یہ اللہ غا بہت بڑا شکر گذار بندا رھیا فر اللہ نے انھاں کولوں اپنی نعمتاں ناں واپس لے غے اِنھاں غی آزمائش کی مالؔ فصل سب کجھ تباہ ہو گیو اولاد وی ساری یا تے مر گئی یا کجھ بزرگاں غی تفسیر غے مطابق بچھڑ گئی (کما قالہ ابن مسعودؓ) یہ آپ وی سخت ماندا ہو گیا کائے سخت قسم غی تکلیف ہو گئی اس آزمائش ماں کئی سال گذر گیا ور اِنھاں نے صبر غو پلّو بالکل نیہنہ چھوڑیو، چھیکڑ اپناں مالک غے اگے اپنی بے وسی غی دعا منگی جہڑی بے صبری یا شکایت آلی نیہنہ تھی۔ اس ور اللہ غا فضل نالؔ ویہہ بلؔ ہو گیا۔ انھاں غی زمین بچوں اک اُماء پانی پُھٹّو حکم ہو و جے اس ناں پیوی تے اس نالؔ نہاؤ وی بس نہاتاں ہی بالکل تندرست ہو گیا فر اللہ نے مالؔ وی عطا کیو تے اپنی واہ بچھڑی وی اولاد وی لبھ گئی سگوں اللہ نے بیوی غا شکم تیں اتنی ہی ہور وی اولاد عطا کی۔ یا دوجاں بزرگاں غے مطابق اللہ نے بیوی غا شکم تیں پہلاں تیں دونی عطا کی۔ انھاں غا اس قصہ ماں اللہ غی نعمتاں ور شکر تے مصیبت ماں صبر کرن غو ایمان آلاں واسطے بڑو سبق ہے۔ فائدو۔ حضرت ایوبؑ غا بارہ ماں اسرائیل روایت بڑیں مبالغہ آلیں آئیں ہیں جھاں بچوں کجھ مھاراں مفسراں نے وی نقل کی ہیں ہم نے ات چھڑی قرآن ماں بیان ہون آلیں گل تے ویہہ گل بیان کی ہیں جھاں ور علماء غو اتّفاق ہے۔

وَعَلَّمْنٰهُ صَنْعَةَ لَبُوْسٍ لَّكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِّنْۢ

تے ہم نے انھاں ناں تھارا واسطے زرہ بنانی سکھائی تانجے واہ تھاری لڑائی غا نقصان تیں

بَاْسِكُمْ ۚ فَهَلْ اَنْتُمْ شٰكِرُوْنَ ﴿٨٠﴾ وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيْحَ

تمناں بچاوے فر کیوں! تم شکر گذار بنیں غا! (۲۷) تے زور غو پھانڈو سلیمانؑ غے

عَاصِفَةً تَجْرِيْ بِاَمْرِهٖۤ اِلَى الْاَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا

ماتحت کر دتو تھو جہڑو انھاں غا حکم نالؔ اس زمین در چلے تھو جس ماں ہم نے بڑی برکت

فِيْهَا ۚ وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عٰلِمِيْنَ ﴿٨١﴾ وَمِنَ الشَّيٰطِيْنِ

رکھی تھی تے ہم ہر ایکنؔ چیز ناں جانن آلا ہاں؛ تے دیواں بچوں کجھ اسا تھا

مَنْ يَّغُوْصُوْنَ لَهٗ وَيَعْمَلُوْنَ عَمَلًا دُوْنَ ذٰلِكَ ۚ

جہڑا انھاں واسطے (سمندراں ماں) چبی ماریں تھا تے اس توں علاوہ ہور وی کئیں کم کریں تھا

وَكُنَّا لَهُمْ حٰفِظِيْنَ ﴿٨٢﴾ وَاَيُّوْبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗۤ

تے ہم ہی انھاں غی راکھی کرن آلا تھا (۲۸) تے ایوبؑ ناں (وی یاد کرو) جد انھاں نے اپناں رب اگے

اَنِّيْ مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿٨٣﴾

دعا منگی جے مناں یاہ بماری لگ گئی ہے تے توں سب تیں بدھ رحم کرن آلو ہے؛

فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ فَكَشَفْنَا مَا بِهٖ مِنْ ضُرٍّ وَّاٰتَيْنٰهُ

فر ہم نے انھاں غی دعا قبول کر لی تے انھاں ناں جہڑی تکلیف تھی واہ دور کر دتی تے انھاں ناں اُنھاں غو

اَهْلَهٗ وَمِثْلَهُمْ مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا

ٹبّر وی عطا کیو سگوں انھاں غے نالؔ اُتناں ہی ہور وی (عطا کیا) اپنی طرفوں خاص مہربانی کر غے

وَذِكْرٰى لِلْعٰبِدِيْنَ ﴿٨٤﴾ وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِدْرِيْسَ

تے تانجے عبادت کرن آلاں واسطے (یاہ گل) نصیحت وہے (۲۹) تے اسماعیلؑ تے ادریسؑ

وَذَا الْكِفْلِ ۚ كُلٌّ مِّنَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿٨٥﴾ وَاَدْخَلْنٰهُمْ

اور ذوالکفل ناں (وی یاد کرو) یہ سارا صبر کرن آلا تھا؛ تے ہم نے ویہہ اپنی رحمت ماں

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ ۝ وَذَا النُّونِ

داخل کرلیّا تھا بلاشبہ یہ نیکو کاراں بچوں تھا (۳۰) تے مچھی آلاؔ ناں (یادکرو)

إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ

جسویلےؔ ویہہ نراض ہوغے چلیا گیا تھا تے انھاں نے یوہ خیال کیّوتھو جے ہم انھاں غی پکڑ نیہنہ کرسکساں

فَنَادَىٰ فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ

فر انھاں نے انھیر یاں ماں دعا کی جے تیرے تیں سوا کوئے معبود نیہنہ تیری ذات پاک ہے

إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ۝ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ

بیشک ہوں ہی قصوروار ہوں ؛ اسویلےؔ ہم نےؔ انھاں غی دعا قبول کرلی تے ہم نےؔ انھاں ناں غم تیں

مِنَ الْغَمِّ ۚ وَكَذَٰلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ ۝

نجات دیدتی ؛ تے ہم موموناں ناں اسے را نجات دے دیاں (۳۱)

وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا

تے زکریاؑ (ناں یادکرو) جسویلےؔ انھاں نے اپناں رب اگے دعا منگی ربا! توں متاں ایکلّو نہ چھوڑ

وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ ۝ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا

تے توں ہی بہترینؔ وارث ہے ؛ فر ہم نےؔ انھاں غی دعا قبول کرلی تے انھاں ناں

لَهُ يَحْيَىٰ وَأَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ

یحییٰؑ عطا فرمایا تے انھاں غی خاطر انھاں غی بیوی اولاد غے قابل بنا چھوڑی بیشک یہ لوک دوڑ دوڑ غے

فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا ۖ وَكَانُوا

نیکیں کریں تھا تے ویہہ امید تے ڈر ناںؔ مھاری ہی عبادت کریں تھا ؛ تے ویہہ مھارے اگے

لَنَا خَاشِعِينَ ۝ وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا

عاجزی کرن آلاؔ تھا (۳۲) تے (اس پاک دامنؔ کالسری ناں یادکرو) جس نے اپنّی پاک دامنّی غی حفاظت کی ؛

فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا

فر ہم نےؔ اس ماں اپنّی روح پھوک چھوڑی تے ہم نےؔ اس ناں نالےؔ اس غا بچہ ناں

(۳۰) حضرت اسماعیلؑ تے حضرت ادریسؑ غو ذکر مسیں پچھے ''سورت مریم'' ماں ہووو ہے حضرت ذوالکفلؑ غا بارہ ماں متاں بزرگاں غو خیال یوہ ہے جے یہ بنی اسرائیل غاں نبیاں بچوں اک نبی تھا انھاں بزرگاں غی دلیل ہے جے اللہ نے انھاں غو ذکر نبیاں غے ناںؔ ناںؔ کرغے فرمایو ہے جے یہ سارا صبر کرنؔ آلاؔ بندا تھا تے سارا ہم نےؔ اپنی رحمت تے مہربانی ناںؔ نوازیا تھا۔ ور کجھ مفسر فر مانویں جے یہ نبی نیہنہ تھا بلکہ اک اُچّا رتبہ غا بزرگ تھا۔ کیونجے مسند امام احمدؒ تے حدیث غی دوجیاں کتاباں ماں انھاں غا جھڑا قصا آیا ہیں انھاں تیں یوہ ہی سہی وہے۔ جے یہ بزرگ بندا ہیں نبی نیہنہ ! ور انھاں ناں نبی کہن آلاؔ مفسر کیہنہ جے ہو سکے ویہہ کوئے ہور بزرگ ''ذوالکفل'' ناں غاویں غا اللہ اعلم۔

(۳۱) حضرت یونسؑ ناں ''مچھی آلاؔ'' اس گلوں کہیو جۓ کیونجے ویہہ مچھی نے ننگلؔ لیا تھا جس غو تفصیلی ذکر سورۃ ''یونس'' ماں گذر گیو ہے ویہہ عراق غا علاقہ ''موصل'' غے نیڑے نینوا غا لوکاں ناں اللہ غو دین پہچاویں تھا ور اک عرصہ توڑی تبلیغ کرن غے باوجود لوک ایمان نیہنہ لیایا۔ فر انھاں واسطے بد دعا کی تے یاہی گل کہہ غے جے ہُن ترے تہاڑاں غے اندر اندر عذاب آ جۓ غو غصّہ ماں پَہر یا وا اُتوں ہجرت واسطے نکل گیا حالانکہ اجاں اللہ غی طرفوں ہجرت غو صاف حکم نیہنہ آیو تھو۔ پچھے قوم تے خدا غا عذاب غا اثر تک غے ایمان لے آئی جس غو ذکر سورۃ یونس ماں ہے۔ اور حضرت یونس جس ویلےؔ ہجرت واسطے کشتی ور سوار ہووا کشتی چان چک طوفان غا گُھمن کہیر ماں پھس گئی کشتی آلاؔں نے باقی لوکاں ناں بچانؔ واسطے اک بندو سمندر ماں سٹن غو فیصلو کیو تا نجے کشتی ذری ہولی ہو جۓ اس واسطے قرعہ اندازی ہوئی قُرعو حضرت غے ناں نکل گیو تے حضرت یونسؑ نے سمندر ماں چھال مار چھوڑی اس غو ذکر ''سورۃ والصّٰفّٰت'' ماں ہے سمندر ماں ویہہ اک مچھی نے ننگل لیا جت انھاں ناں یوہ احساس ہُو وے جے میرے تیں غلطی ہو گئی ہے میں ہجرت غا حکم تیں پہلاں ہجرت کرلی ہے۔ فر انھاں نے مچھی غا شکم تے سمندر غی کانگ غی اور رات غی ترے ترے انھیر یاں ماں اپناں مالک اگے قصُور غو اقرار کرتاں یاہ دعا منگی تے اللہ نے اپناں ں فضل ناںؔ انھاں ناں اس تکلیف تیں اس را نجات دتی مچھی ناں حکم ہو وے جے توں حضرت یونسؑ ناں کہنڈ اور رکھ دۓ۔ یوہ قصّو یاد کرواغے اللہ نے ایمان آلاؔں غو دل بدھا تاں فرمایو جے ایمان آلاؔں تیں جدوی کائے لغزش ہو جۓ فر ویہہ اخلاص ناںؔ اپناں مالک غو بوؤ ٹھکوریں تاں وہ انھاں ناں اسّے را مصیبت تیں نجات دۓ تے انھاں غی دعا سُنےؔ۔ فائدو: حضرت یونسؑ غی یاہ لغزش اجتہادی تھی جھڑی انھاں غی عالی شان غا لحاظ ناںؔ لغزش شمار ہو گئی ورنہ عام موموناں غا لحاظ ناںؔ تے یاہ لغزش وی شمار نیہنہ ہوتی۔

(۳۲) حضرت زکریاؑ غو ذکر تفصیل ناںؔ ''سورۃ مریم'' غا مُڈ ماں گذر گیو ہے اُنھاں نے یاہ دعا بڈھیماں ماں اس ویلےؔ کی تھی جدا انھاں نے دیکھیو کہ میراں رشتیداراں بچّوں تے کوئے اک وی اس جگو نیہنہ کہ وہ میرے تیں بعد اللہ غا دین غو جھڑو کم میرے متھے ہے وہ سمہال سکے اُس ویلے انھاں نے رب اگے جھولّی کھلیاری جے ربّا! توں متاں ایکلّاں نہ چھوڑیۓ تے توچ بہتر وارث ہے لہذا توں متاں ایسو بچو عطا کر جھڑو میرا علم غو وارث بن سکے اللہ نے انھاں غی دعا قبول کرلی تے انھاں غیں بیوی صاحبہ جھڑیں بانجھ تھیں اولاد غے قابل بنا چھوڑیں تے انھاں ناں حضرت یحییٰؑ جیا نیکو کار اللہ غا نبی صاحب زادہ عطا کیا اللہ اپناں ں ان ساراں نیک بنداں واسطے فرماوے جے یہ اللہ تیں ڈر ڈر غے تے اس غی رحمت غا امیدوار بنؔ غے دوڑ دوڑ غے نیکیں کرن آلاؔ تے اللہ تعالیٰ اگے عاجزی کرن آلاؔ تھا۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

آيَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿۹۱﴾ اِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً ۖ وَّاَنَا

دنیا جہان واسطے اک نشانی بنا چھوڑیو ؛ یاہ تھاری جماعت یقیناً اِکّا ہی جماعت ہے تے ہوں

رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْنِ ﴿۹۲﴾ وَتَقَطَّعُوْٓا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ ۭ كُلٌّ

تھارو رب ہوں لہٰذا تم میری ہی عبادت کرو! تے لوکاں نے آپس ماں اپناں دین ماں اختلاف پیدا کرلیو ہے (ور) ساراں نے

اِلَيْنَا رٰجِعُوْنَ ﴿۹۳﴾ فَمَنْ يَّعْمَلْ مِنَ الصّٰلِحٰتِ

مھارا در ہی مڑ غے آنو ہے (۳۳) تے جہڑو نیک عمل کرے غو

وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهٖ ۚ وَاِنَّا لَهٗ كٰتِبُوْنَ ﴿۹۴﴾

اور وہ مومن وی وہے غو اس غی محنت ضائع نیہنہ جاسیں تے ہم یقیناً اس غا عمل لکھتا جا رہیا ہاں

وَحَرٰمٌ عَلٰي قَرْيَةٍ اَهْلَكْنٰهَآ اَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُوْنَ ﴿۹۵﴾

تے جس بستی ناں ہم نے ہلاک کر چھوڑیوات غاں لوکاں واسطے ناممکن ہے کہ ویہہ فر دنیا ماں مڑ غے آسکیں

حَتّٰٓي اِذَا فُتِحَتْ يَاْجُوْجُ وَمَاْجُوْجُ وَهُمْ مِّنْ

ات توڑی کہ جسویلے یاجوج تے ماجوج کھول دتا جیں غا تے ویہہ

كُلِّ حَدَبٍ يَّنْسِلُوْنَ ﴿۹۶﴾ وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ

ہر اک اُچی جگہ تیں دوڑتا آرہیا ویں غا ؛ تے سچو وعدو نیڑے آپجّے غو

فَاِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ اَبْصَارُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۭ يٰوَيْلَنَا

اسویلے کافر لوکاں غیں اکھ تاڑے ہی لگی رہ جیں غیں ؛ جے ہائے افسوس !

قَدْ كُنَّا فِيْ غَفْلَةٍ مِّنْ هٰذَا بَلْ كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿۹۷﴾

ہم تے اس تیں غفلت ماں ہی پیاوا تھا بلکہ ہم ہی ظالم تھا (۳۴)

اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ ۭ

بیشک تم تے ویہہ چیز جھاں غی تم اللہ ناں چھوڑ غے عبادت کریں دوزخ غو بالن ہیں

اَنْتُمْ لَهَا وٰرِدُوْنَ ﴿۹۸﴾ لَوْ كَانَ هٰٓؤُلَاۗءِ اٰلِهَةً مَّا

تم (ساراں) نے اس ماں ضرور جانوں ہے ؛ جیکدے یہ واقعہ ہی خدا ہوویں آں تاں

(۳۳) پاکدامن کالسری تیں مراد حضرت مریمؑ تھیں جھاں غا پاک شکم تیں بجن نکاح غے اللہ نے اپنی خاص قدرت ناں حضرت عیسیٰؑ پیدا فرمایا اس را دوئے ماں پوت اللہ غی خاص نشانی تھا جے اللہ جو چاھوے سو کر سکے ات اللہ تعالیٰ نبیاں غا اس تذکرہ تیں بعد جہڑو حضرت موسیٰؑ غا ذکر تیں چھوہ غے حضرت عیسیٰؑ غا ذکر ور مکایو ہے فرماوے جے نبیاں غی یاہ ساری جماعت اکّا جماعت تھی۔ کیونجے ویہہ ایکنّ ہی دین غی دعوت دیں تھا سارا نبی اپناں امتیاں ناں اللہ غی توحید ہی سکھاتا رہیا ہیں تے اک دین ''اسلام'' غی دعوت دیتا رہیا ہیں لہذا ساراں لوکاں ناں اک ہو غے اپناں رب ہی غی عبادت کرنی لوڑئے تے اسے ایکنّ دین ور چلنو چاہیئے ور جاہل تے دنیا پرست لوک اس نیش توحید آلا ایکنّ دین ور اپنی اپنی مرضی غی بدعتاں غا لیبا لاتا رہیا تے اپنی اپنی پشان غا کنی کنی رستہ کڈتا رہیا جس کر غے ویہہ اپنا اس اصل دینی مرکز تیں دور ہوتا چلیا گیا۔ ات توڑی کہ انھاں غو اصلی توحید آلا دین ناں کجھ تعلق ہی نیہنہ رہیو تے انھاں غا کنی کنی ناں ور بکھرا بکھرا ٹولا بن گیا ور جیکدے یہ اج وی ضد تے نموھر پونوں چھوڑ غے اصل دین نوڑلیں تاں فر ساری دنیا اک توحید آلا مذھب آلی بن جئے۔ تے جہڑا دنیا ماں اپنا ضدی پونا تیں باز نیہنہ آسیں ویہہ وی اپنوں ہی کجھ گمانویں غا کیونجے اوڑک تے ساراں نے اللہ تعالیٰ ہی غی بارگاہ ماں حاضر ہونوں ہے ات ساراں غو نمیڑو ہو جئے غو۔

(۳۴) اپرّ یاہ گل دسی گئی تھی جے اوڑک ساراں نے اپناں رب ہی غی بارگاہ ماں پیش ہونوں ہے جت ہر ایکنّ غو نمیڑو ہو جئے غو ہُن قیامت غا اس نمیڑا غی اک چھلکا رجئ کرائی جارھئی ہے جے جہڑا خوش قسمت نیکی کرتا رھیا ویں غا نالے ویہہ مومن ویں غا انھاں غی نیکی غی تے بالکل ناقدری نیہنہ ہوسیں انھاں غی اک اک نیکی لکھی جارئی ہے جس غی اس تہاڑے جزاء لبھے غی ور جھاں بدقسمتاں نے پہڑاں عملاں غی ڈگی چکی وی وہے غی اور انھاں نے تے اللہ تعالیٰ غی دتی وی مہلت تیں وی کجھ فائدو نیہنہ کھٹیو ہوسے تے چھیکڑ ویہہ دنیا ماں وی خدائی عذاب ناں ملیا میٹ ہوا ویں غا انھاں ناں تے یاد رکھنو چاہئے جے ہُن قیامت توڑی نہ انھاں ناں دوہری واری دنیا ماں آنّ غو موقعو نصیب وہے غو نہ ویہہ توبہ تِلّا کر غے اپناں گناہ معاف کرا سکیں غا ایسا لوک تے بس قیامت غے نیڑے ہی اٹھالیا جئیں غا جس تیں بعد فر توبہ نیہنہ ہوسیں بلکہ عملاں غو لیکھو وہے غو یوہ قیامت غو تہاڑ واس ویلے آوے غو جد دجّال نکل پُوے غو تے حضرت عیسیٰؑ تشریف لے آویں غا تے یاجوج ماجوج نکل پویں غا جہڑا اہر اک اچی جگہ تے ہر اک نکا نکی تے ٹہیری تیں نچتا کدتا دوڑتا آویں غا قیامت غی انھاں نشانیاں تیں بعد حساب کتاب غا وعدہ غو ویلو نیڑے آ لگے غو محشر غا مدان ماں حاضری واسطے ''صور'' ماں پھوک ماردتی جئے غی اس ویلے لوک بے سرت ہو جئیں غا کافراں نافرماناں غیں اکھ تاڑے ہی لگی وی وہیں غیں تے ویہہ تلیں ملتا ویں غا جے افسوس ہم نے بڑی غلطی کی ہم اج توڑی غفلت تے مغروری ماں پیا رھیا ہمنّ اپنے اپر بڑو ظلم کیو ور یہ رُھڑیا کرنا انھاں غے کجھ کم نیہنہ آسیں۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

وَرَدُوْهَا ؕ وَكُلٌّ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٩٩﴾ لَهُمْ فِيْهَا زَفِيْرٌ
اس ماں نہ جیں آں ؛ تے ساراں نے سدا اسّے ماں رہنٔو ہے ؛ اس ماں انھاں غو رواس پٹاس لگو رہ غو ؛
وَّهُمْ فِيْهَا لَا يَسْمَعُوْنَ ﴿١٠٠﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ سَبَقَتْ
تے اس ماں یہ کجھ وی نیہنہ سُنٔ سکسیں (۳۵) بیشک جھاں لوکاں واسطے مھاری طرفوں
لَهُمْ مِّنَّا الْحُسْنٰٓى ۙ اُولٰٓئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُوْنَ ﴿١٠١﴾
پہلاں ہی چنگا انجام غو وعدو ہو گیو تھو ویہہ اس تیں دور رکھیا جیں غا ؛
لَا يَسْمَعُوْنَ حَسِيْسَهَا ۚ وَهُمْ فِىْ مَا اشْتَهَتْ
ویہہ دوزخ غی ذری کیڈ وی نیہنہ سنٔ سیں تے ویہہ ہمیشاں ہمیش اپنٔی روح لگتی
اَنْفُسُهُمْ خٰلِدُوْنَ ﴿١٠٢﴾ لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْاَكْبَرُ
نعمتاں ماں ریہنہ غا ؛ انھاں ناں وہ بڑو ڈر وی غمگین نیہنہ کرسیں
وَتَتَلَقّٰىهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ؕ هٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذِىْ كُنْتُمْ
تے فرشتا انھاں ناں لینٔ آویں غا جے یوہی ہے وہ تہاڑو جس غو تھارے نالٔ وعدو
تُوْعَدُوْنَ ﴿١٠٣﴾ يَوْمَ نَطْوِى السَّمَآءَ كَطَىِّ السِّجِلِّ
کیّو جئ تھو (۳۶) جس تہاڑے ہم اسمان ناں اس راپلہیٹ دیاں غا جس را کہ کاغذاں غی گڈی
لِلْكُتُبِ ؕ كَمَا بَدَاْنَآ اَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيْدُهٗ ؕ وَعْدًا
پلہیٹی جئ ؛ جس را ہم نے پہلاں (کائنات) پیدا کی تھی ہم اسّے را دوبارہ پیدا کردیاں غا یوہ مھارے
عَلَيْنَا ؕ اِنَّا كُنَّا فٰعِلِيْنَ ﴿١٠٤﴾ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِى
ذمّے وعدو ہے ؛ ہم (اس را) ضرور کراں غا (۳۷) تے یقیناً ہم نے نصیحت تیں بعد
الزَّبُوْرِ مِنْۢ بَعْدِ الذِّكْرِ اَنَّ الْاَرْضَ يَرِثُهَا
زبور ماں لکھ چھوڑیو ہے جے زمین غا وارث میرا
عِبَادِىَ الصّٰلِحُوْنَ ﴿١٠٥﴾ اِنَّ فِىْ هٰذَا لَبَلٰغًا
نیک بندا ویں غا ؛ بیشک اس ماں عبادت کرن آلاں واسطے

(۳۵) مشرکاں بتاں غاں پجاریاں ناں کہیو جا رھیو ہے جے تم جھاں بتاں ناں اج یاہ سوچ غے عبادت کریں جے یہ پہلکے مھارے کم آویں غا مھاری سفارش کریں غا۔ قیامت غے تہاڑے تے تم وی نالٔے تھارا امنّیا وا یہ خدا وی تھارے نالٔ جہنم ماں سٹ دتّا جئیں غا اس ویلٔے تمنا پتو لگ جئ غو جے جیکدے یہ خدا ہوتا فر جہنّم ماں کیوں سڑتا فر تم سارا سدا دوزِخ ماں پیا ریہنہ غا مشرک تے گناہ غی سزا بھگتس غا تے بتاں غا پتھر پھَج پھَج غے انھاں ناں ہور ہور سزا دین غو بندوبست کریں غا۔ نالٔے اپنٔاں باطل معبوداں ناں اپنے نالٔ دیکھ غے مشرک اپنی عقل ور ہور ہور سڑیں کڑیں غا ہر ویلٔے رواس پٹاس کرتا تے بڑو کتا ڈانکتا ریہنہ غا کہ اس ڈنڈ رولا ماں کوئ کجھ سنٔ نیہنہ سکسے۔

(۳۶) یعنی کوئ یاہ نہ سمجھے جے مشرکاں غا باطل معبود جد دوزخ ماں جیں غا فر تے ویہہ نیک بندا وی اسماں شامل ہو جیں غا جھاں غی وفات تیں بعد جاہل لوکاں نے انھاں غی کرامتاں غی کہانی بنا بنا غے انھاں غی پوجا شروع کرلی تھی جس را حضرت عیسیٰؑ تے حضرت عُزیرؑ تے دوجا بزرگ نالٔے اللہ غا فرشتا جھاں غی عرب غا مشرک عبادت کریں تھا۔ فرمایو: نئیں! نئیں! جھاں نیکاں غی نیکی غی وجہ تیں پہلاں دنیا ماں ہی انھاں واسطے چنگو وعدو ہو گیو ہے، ویہہ تے دوزخ تیں اتناں دور رکھیا جئیں غا کہ انھاں ناں تے اس غی ذری کیڈ وی نیہنہ آسیں۔ ویہہ تے سدا روح لگتی نعمتاں ماں آرام کرتا ریہنہ غا ویہہ تے قیامت غا تے محشر ماں حاضری آلٔا تہاڑا غا گھبراتے ڈرتیں وی غمگین نیہنہ ہوسیں۔ بلکہ فرشتا انھاں غو استقبال کرن آویں غا۔ تے اپنے نالٔ عزت سنگ انھاں ناں جنت ماں لے جارھاویں غا۔ نالٔے کہہ رھیاویں غا جے ''یوہ ہی ہے وہ تہاڑو جس غو تھارا نالٔ وعدو تھو''۔

(۳۷) یعنی قیامت غے تہاڑے یوہ سارو نظام تباہ برباد کردتّو جئ غو اسمان اسرا پلہیٹ دتا جئیں غا جس را کہ کاتب اپنٔاں لکھیا وا کاغذ پلہیٹ لئ تے اس ناں پہلیٹن ماں ذری اوکھت نیہنہ آتی بس اللہ تعالیٰ واسطے وی اسماں کجھ اوکھت نیہنہ سورۃ زمر آیت ۶۷ ماں ہے ''سارا اسمان اس غا سجا ہتھ ماں پکھیٹیا واویں غا'' تے اس تیں وہ اس کائینات ناں فراسے را پیدا کردئ غو جس را پہلی عاری پیدا کی تھی۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

لِقَوْمٍ عٰبِدِيْنَ ۝ وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ ۝

بڑو پیغام ہے تے (اے نبیؐ) ہم نّے تم دنیا جہان واسطے رحمت ہی رحمت بنا غے چلایا ہیں (۳۸)

قُلْ اِنَّمَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ اَنَّمَآ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ فَهَلْ

تم فرمادیو: جے میرا در یاہ وحی آوے جے تھارو خدا بس اک ہی خدا ہے فر کیوں!

اَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ۝ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ اٰذَنْتُكُمْ

تم فرمانبردار بنّیں غا! تے جیکدے ویہہ منہ موڑ لیں تاں فرمادیو: جے میں تمناں برابری ناں

عَلٰى سَوَآءٍ ۭ وَاِنْ اَدْرِيْٓ اَقَرِيْبٌ اَمْ بَعِيْدٌ

اگاہ کر دتو ہے تے ہوں نیہنہ جانڑو جے جس چیز غو تھارے ناں وعدو کیو جارہیو ہے واہ نیڑے ہی

مَّا تُوْعَدُوْنَ ۝ اِنَّهٗ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ

ہے یا دور ہے ؛ جہڑی گل اُچی کہئی جئے وہ اس ناں وی جانّے

وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُوْنَ ۝ وَاِنْ اَدْرِيْ لَعَلَّهٗ فِتْنَةٌ

تے جو کجھ تم چھپاویں اس ناں وی جانّے تے ہوں نیہنہ جانڑو خورے واہ تھارے واسطے ازمائش

لَّكُمْ وَمَتَاعٌ اِلٰى حِيْنٍ ۝ قٰلَ رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّ ۭ وَ

وہے تے اک وقت توڑی (دنیا غو) فائدو کھٹوں وہے (۳۹) نبیؐ نے فرمایو: ربّا! توں انصاف ناں فیصلو کردے! تے

رَبُّنَا الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُوْنَ ۝

مھارو رب رحمٰن ہے اسّے کولوں انھاں گلاں ور مدد منگی جئے جہڑیں تم بیان کریں (۴۰)

سُوْرَةُ الْحَجِّ مَدَنِيَّةٌ وَّهِيَ ثَمَانٌ وَّسَبْعُوْنَ اٰيَةً وَّعَشْرُ رُكُوْعَاتٍ

سورت حج مدینہ ماں نازل ہوئی تے اس ماں اٹھتر آیت اور دس رکوع ہیں

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع اللہ تعالیٰ غا ناں ناں جہڑو بے بہا مہربان مچ رحم آلو ہے

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمْ ۚ اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ

(۱) لوکو! اپناں رب تیں ڈرو! قیامت غو ہچھل یقیناً

(۳۸) یعنی ایمان آلاں غی دنیا تے آخرت ماں کامیابی غی یاہ گل چھڑی قرآن پاک ماں ہی نیہنہ بلکہ یاہ گل تے لوح محفوظ ماں تے قرآن تیں پہلیں اسمانی کتاباں ماں وی لکھی وی ہے اللہ نے اپنی کتاب ''زبور'' ماں ایمان آلاں ناں نصیحت کرن تیں بعد یاہ گل لکھ دتی تھی جے زمین غا وارث میرا نیک بنداویں غا زمین تیں مراد اصل ماں تے جنت غی زمین ہے جے واہ چھڑی ایمان آلاں ناں ہی نصیب وہے غی ویہہ ہی اس غا وارث بنّیں غا ور دنیا ماں وی جد ایمان آلاں غی ساری جماعت ایمانی تقاضا پورا کرغے تے نیک بن غے دسّے فر دنیا غی زمین غا وارث وی ایمان آلا ہی بنّیں جس را کہ دنیا نے کئیں واری اس غا نقشو اپنّی اکھاں ناں تکیو ہے۔ فر فرمایو جے انھاں گلاں ماں سگوں ساری سورت پاک ماں ایمان آلاں واسطے بڑو زبردست پیغام تے سنّیو ہے تے دنیا تے آخرت غی کامیابی غی یاہ خوشی خبری اللہ نے ایمان آلاں ناں رحمت عالمﷺ غے مھا وے دتی ہے حضرت ہی غے ذریعے اللہ غو سچو دین تے اس غی برحق کتاب لبھی ہے جتھاں غے ذریعے انسان اپناں مالک غو فضل تے اس غی مہربانی کھٹ سکے کیونجے حضرت ہیں ہی دنیا جہان واسطے رحمت ہی رحمت! ہُنڑ جس غو روح کرے وہ حضرت غا دین ور عمل کر غے یاہ رحمت کھٹ لئے تے جہڑو اس غی رحمت غی چھاں ماں آنّوں ہی نہ چاہوے وہ تے اسرا ہے جس را کوئے دیہنہ غی لوء تیں بچنڑ واسطے کسے تہہ خانہ ماں چھپ جئے فر اس ماں دیہنہ غو کے قصور؟

(۳۹) یعنی حضرت رحمت عالمﷺ تے جہڑو دین لے غے آیا ہیں اس غو نچوڑ یوہ ہے جے ساری کائینات غو مالک تے عبادت غو مستحق اک اللہ ہے ہُنڑ سوچو تم نّے اللہ غو فرمانبردار بنّوں ہے؟ خیر! جہڑو ہُنڑ وی منہ موڑے غو وہ سن لے جے میں تے اللہ غو سنّیو صاف صاف پہچا چھوڑیو ہے۔ ہُنڑ تھارا واسطے دوئے گل برابر ہیں پہانویں منّوں تے پہانویں نمکر جاؤ۔ تھارا عمل تھارا واسطے تے مھارا عمل مھارا واسطے۔ ہاں! قیامت غی یاہ گھڑی کد آوے غی، نیڑے ہے یا دُراڈے؟ یاہ گل اللہ تعالیٰ ہی جانے وہ اونّے باندے سارو کجھ جانڑن آلو ہے تے وہ ہی جانے جے جہڑی یاہ ٹہل لبھ رہئی ہے اور اجوں قیامت غی کہڑی نیہنہ آئی یاہ تھارا واسطے آزمائش ہے جے کجھ تہاڑا ہور دنیا غا فائدہ لیں تے سوچ کرن غی مہلت دتّی جارہئی ہے۔

(۴۰) یعنی رحمت عالمﷺ نے یاہ دعا منگی جے ربّا! توں ہی مھارے تے ان مشرکاں غے بشکار عملی طور ور برحق فیصلو فرمادے کہ حق غالب آجئے تے سچا دین غا مقابلہ ماں یہ مشرک جہڑی وی خرافات بکیں اس غا مقابلہ ماں وی اسے کولوں مدد منگی جئے۔ رحمت عالمﷺ غی اس دعا غا نتیجو ساراں تیں موھرے بدر غا مدان ماں تکیو گیو۔

۱۸ فروری ۲۰۰۱ء بمطابق ۲۴ ذی قعدہ ۱۴۲۱ھ۔

(۱) آیت ۲۷ ماں حضرت ابراہیمؑ غو حج واسطے عام اعلان کرن غو ذکر ہے اسے ور سورت پاک غو ناں سورت حج ہے، یاہ سورت پاک مکی ہے یا مدنی؟ اس بارہ ماں مفسراں غو خاصو اختلاف بیان ہویو ہے کیونجے اس ماں کجھ آیت مکی انداز غیں ہیں جد کہ دوجیں کجھ آیت اسی ہیں جتھاں تیں صاف سہئی وہے جے یہ آیت مدینہ پاک ماں نازل ہوئیں ہیں۔ ور جمہور مفسراں غو خیال ہے جے اس ماں مکی مدنی دوئے طرح غیں آیت ہیں یعنی سورت پاک غو کجھ حصو مکہ پاک ماں نازل ہوو وہے تے کجھ مدینہ پاک ماں امام قرطبی فرمانویں جے یاہ ہی گل ٹھیک سہئی وہے۔ سورت پاک غا منڈ ماں قیامت غا خطرناک ہچھل غو نقشو چھک غے دنیا غاں ساراں انساناں ناں اس تہاڑا غی تیاری تے تقویٰ اور پرہیز گاری غی دعوت دتی گئی ہے، فر انسان غا پیدائش غو ذکر کر غے یوہ ثابت کیو گیو ہے جے جہڑو خدا انسان ناں پہلی واری پیدا کر سکے اس واسطے اس ناں دوہری واری پیدا کر غے حساب کتاب لینڑ ماں وی کجھ اوکھت نیہنہ۔ فر اللہ غا مخلص بنداں غا مقابلہ ماں ان لوکاں غو انجام بیان فرمایو ہے جہڑا دل ماں ٹھسّو رکھ غے بس دنیا غی لالچ پچھے دین ماں آویں فر جے دنیا غا فائدہ لبھتا رہینہ تاں تے بالکل خوش رہینہ ور جے آزمائیشاں غو دور آجئے تاں پشلّو نڈئیں ہی نس پُویں۔ فر مایو انھاں غی دنیا تے آخرت دوئے جہان برباد ہو گیا۔ فر مکہ غا مشرکاں ناں یاد کروایو ہے جے اج تم ترے سوسٹھ

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

بت کعبہ ماں رکھ گے اس غا ٹھیکیدار بݨ بیٹھا ہیں تے ایمان آلاں ناں اس غی زیارت تیں وی ٹھاک رہیا ہیں حالانکہ اس غی تے نیں ہی حضرت ابراہیمؑ نے توحید ور رکھی تھی ناۓ ساری دنیا غاں ایمان آلاں ناں اس غا حج غی عام دعوت دتی تھی ۔اس غے نالٚ ہی حج غیں وی کجھ موٹیں موٹیں گل بیان فرمائیں ہیں ۔اس تیں بعد ایمان آلاں ناں جہاد فی سبیل اللہ غی اجازت دتی گئی ہے تے انھاں غی مدد غو وعدو فرمایو ہے جسماں یوہ اشارو تھو جے ہُݨ تم ہی خانہ کعبہ غا وارث بݨیں غا ۔فر کئیں کئیں طریاں نالٚ شرک غی برائی سمجھا غے دلاں ماں اس غی نفرت بسالٚی ہے تے آخر ماں ایمان آلاں ناں اللہ غا رستہ ماں ہر طرح غی قربانی دیݨ غی ترغیب دتی گئی ہے ۔

شَيْءٌ عَظِيمٌ ۝١ يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ

بہت بڑی چیز ہے جس تہاڑے تم اس ناں دیکھیں غا (اس تہاڑے) ہر اک دُدھ پیالن آلی اپݨاں

عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا

دُدھ پیتا (بچہ) ناں پُہل جۓ غی تے ہر اک حمل آلی اپݨاں حمل ناں سٹ چھوڑے غی

وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ

تمںاں لوک نشہ غی حالت ماں دسیں غا حالانکہ ویہہ نشہ غی حالت ماں نیہنہ ہوسیں ور

عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ ۝٢ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ

اللہ تعالیٰ غو عذاب ہے ہی بڑو سخت (۲) تے لوکاں بچ کجھ اسا ہیں جہڑا

يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ

علم تیں بجن ہی تُہتھ کریں تے ہر اک سرکش شیطان غے پچھے

مَرِيدٍ ۝٣ كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ

ہوجیں ؛ جس غا بارہ ماں یاہ گل لکھ دتی گئی ہے کہ جہڑو اس نالٚ دوستی لاوے غو وہ اس ناں

يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ۝٤ يَا أَيُّهَا

گمراہ کر غے چھوڑے غو تے وہ اس ناں دوزخ غا عذاب غو رستو دسّے غو (۳) اے

النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ

لوکو ! جیکدے تمںاں مرن تیں بعد فر پیدا ہوݨ ماں کجھ شک ہے تاں (سنوں !) بیشک ہم نۓ تم

مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ

مٹی تیں پیدا کیّا فر نطفہ تیں فر جمیاوا لُہو تیں فر ماس

مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ

غی بوٹی تیں جہڑی پورو نقشو بݨی وی وہے تے پورو نقشو نہ بݨی وی وہے! تانجے ہم تھارے سامݨے (اپݨی قدرت) بیان کر دیاں

وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ

تے ہم جس ناں چاہواں ماں غا شکم ماں اک معین مدت توڑی رکھ دیاں فر

(۲) سورت پاک قیامت غا ذکر تیں چھوئی جا رہئی ہے تے قیامت غو دل ہلاۓ دین آلو نقشو چھک غے لوکاں ناں قیامت غی تیاری واسطے فرمایو جا رھیو ہے اور اس غی تیاری تے خوف خدا نال ہی وہے اس گلوں فرمایو جے اپݨاں ں رب تیں یعنی اس غا عذاب تے اس غی پکڑ تیں تے اس غا قہر تیں ڈرو! کیونجے قیامت غی چھنجوڑ اس غی چھنڈ تے اس غو بھچال بڑی ہی اوکھی چیز ہے وہ کتݨوں خطرناک تے اوکھو ویلو وہے غو اس غو اس اس تیں اندازو لاؤ جے اس تہاڑے بچہ ناں دُدھ پیالݨ آلی ماں ۔جس ناں دنیا ماں بچہ تیں زیادہ پیاری کائے چیز نیہنہ ہوتی ، اپݨاں ددھ پیتا بچہ ناں پُہل جۓ غی تے اس غی چھنجوڑ لگتاں ہی واہ بچہ ناں چھوڑ غے نس پوے غی جس غا شکم ماں بچو وہے غو وہ اس غی دہشت تیں باھر آ جۓ غو اس ڈر تے دہشت ماں لوک اسرا بے سُرت ہووا وا اور ٹاٹریا وا ویں غا کہ دیکھݨ آلو یوہ خیال کرے غو جے انھاں ناں نشو چڑھیو وہے ۔حالانکہ نشہ غی تے کائے گل ہی نیہنہ ہوسیں ۔ور خدائی عذاب وہے ہی بڑی سخت چیز ۔اج دنیا ماں جت کِدے بھچال آوے وہ اک خاص علاقہ توڑی رہ فر وی اُت رہݨ آلاں غو کے حال وہے! فر قیامت آݨ غو یوہ بھچال تے ساری دنیا ماں آوے غو تے رحمت عالم ﷺ فرمانویں جے ساری دنیا اس را چھونٹا کھاۓ غی جس را کہ سخت طوفان ماں بشکار سمندر غے کشتی کہمّݨ کہیر ماں پھس جۓ ۔یا تیز ہولاٚ چھکّھڑ تے پھانڈا ماں کدے لالٹین لڑکائی وی وہے جس ناں پھانڈا غا تھپھا لگتا ویں (ابن کثیر بحوالہ طبرانی ابن جریر) تے رحمت عالم ﷺ نے یوہ وی فرمایو جے قیامت غو یوہ بھچال جد آوے غو اس ویلٚے دنیا ماں چھڑا پھیڑا لوک ہی ویں غا (مسلم) اس را دنیا ماں خدا غو یوہ آخری عذاب وہے غو ۔اس تیں بعد ہور سخت بھچال آوے غو جس نالٚ یوہ سارو نظام ٹُٹ پُھٹ جۓ غو ۔فر جیّا جون ناں محشر ماں حاضر کرن تے دوھری واری زندہ کرن واسطے دوجی واری ’’صور‘‘ ماں پھوکیو جۓ غو تے فر بھچال آوے غو اور یوہ بھچال پہلاں تیں وی تکڑو وہے غو ۔
(فقد جمعنا بين الروايات للنفخة الاولٰى والثانية)
(۳) یعنی قیامت تے یقیناً آوے غی اس غا یہ بھچال وی برحق ہیں ور کتنا ہی جاہل لوک اس خدائی تے یقینی علم ناں چھوڑ غے اپݨی نیش جہالت ور قیامت غا بارہ ماں تُہتھ کریں .ڈنگ پھڑ نگا اعتراض کریں. تے ہر ویلٚے سرکش شیطان غے پچھے چلݨ واسطے تیار ریہنہ فر وہ انھاں ناں جیاں بلاوے اُواں ہی ٹُر پویں تے جہڑو وی وسوسو دل ماں کہلٚے اُسّے ور یقین کرلیں حالانکہ شیطان غا بارہ ماں تے یاہ گل بالکل لکھی وی ہے جے جہڑو وی اُس غا کھرا اور ٹرے غو شیطان ضرور اس ناں گمراہ کر غے جہنّم غی ڈنگی کھات ماں لے سٹے غو ۔ور لوک فر وی اللہ غا کلام ناں چھوڑ غے اس غاں وَسوساں ور چلیں ۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

نُخۡرِجُکُمۡ طِفۡلًا ثُمَّ لِتَبۡلُغُوۡۤا اَشُدَّکُمۡ ۚ وَ مِنۡکُمۡ مَّنۡ

ہم تماں بچو بنا غے باہر لے آواں فر تا نجے تم اپنٹی جوانی توڑی پجّ جئیں تے تھارے بچوں کجھاں غی تے (پہلاں

یُّتَوَفّٰی وَ مِنۡکُمۡ مَّنۡ یُّرَدُّ اِلٰۤی اَرۡذَلِ الۡعُمُرِ لِکَیۡلَا

ہی) وفات ہو جئے تے کجھ ویہہ ہیں جہڑا بالکل خراب عمر توڑی پہچا دتا جئیں تا نجے

یَعۡلَمَ مِنۡۢ بَعۡدِ عِلۡمٍ شَیۡـًٔا ؕ وَ تَرَی الۡاَرۡضَ ہَامِدَۃً

ویہہ جانن تیں بعد کجھ وی نہ جانٹے (۴) تے (اے مخاطب) توں زمین ناں دیکھے کہ واہ سکی (وی پئی وی) وہے

فَاِذَاۤ اَنۡزَلۡنَا عَلَیۡہَا الۡمَآءَ اہۡتَزَّتۡ وَ رَبَتۡ وَ اَنۡۢبَتَتۡ

فر جسویلے ہم اس ور پانٹی برھاواں تاں واہ بالکل نروئی ہو جئے تے اُبرن لگ جئے تے اس بچوں ہر قسم

مِنۡ کُلِّ زَوۡجٍۭ بَہِیۡجٍ ﴿۵﴾ ذٰلِکَ بِاَنَّ اللّٰہَ ہُوَ الۡحَقُّ

غیں سوہنٹی سوہنٹی چیز جمن لگ جیں (۵) یوہ سب اس گلوں ہے کیونجے اللہ تعالیٰ ہی برحق ہے

وَ اَنَّہٗ یُحۡیِ الۡمَوۡتٰی وَ اَنَّہٗ عَلٰی کُلِّ شَیۡءٍ قَدِیۡرٌ ۙ﴿۶﴾

تے وہ مڑداں ناں زندہ کر دئے تے وہ ہر اک چیز ور قدرت رکھن آلو ہے ؛

وَّ اَنَّ السَّاعَۃَ اٰتِیَۃٌ لَّا رَیۡبَ فِیۡہَا ۙ وَ اَنَّ اللّٰہَ یَبۡعَثُ

تے قیامت یقیناً آن آلی ہے جس ماں کوئے شک نیہنہ تے اس ماں کوئے شک نیہنہ جے اللہ انھاں ناں

مَنۡ فِی الۡقُبُوۡرِ ﴿۷﴾ وَ مِنَ النَّاسِ مَنۡ یُّجَادِلُ فِی

جہڑا قبراں ماں ہیں فر زندہ کردئے غو؛ تے لوکاں ماں کجھ اسا (وی) ہیں جہڑا بغیر کسے علم غے

اللّٰہِ بِغَیۡرِ عِلۡمٍ وَّ لَا ہُدًی وَّ لَا کِتٰبٍ مُّنِیۡرٍ ۙ﴿۸﴾ ثَانِیَ

تے بغیر کسے ہدایت غے تے بغیر کسے روشن کتاب غے اللہ تعالیٰ غا بارہ ماں جُھتھ کریں (تکبر ناں) اپنٹاں مونڈا

عِطۡفِہٖ لِیُضِلَّ عَنۡ سَبِیۡلِ اللّٰہِ ؕ لَہٗ فِی الدُّنۡیَا

پھرکا پھرکا غے !! تا نجے (لوکاں ناں) اللہ غا رستہ تیں گمراہ کریں انھاں واسطے دنیا ماں

خِزۡیٌ وَّ نُذِیۡقُہٗ یَوۡمَ الۡقِیٰمَۃِ عَذَابَ الۡحَرِیۡقِ ﴿۹﴾

ذلالت ہے تے قیامت غے تہاڑے ہم انھاں ناں ساڑن غو عذاب چکھانواں غا ؛

(۴) انسان ناں قیامت غے تہاڑے دوہری واری پیدا ہونٹ ور بس یوہ ہی ٹھسّو دل ماں آوے تھو جے جد ہڈیں گلن پھر غے مٹی ماں رلن گئیں ویں غیں فر انھاں ناں دوہری واری کون زندگی دے سکے غو۔ اساں انساناں ناں کہیو جا رھیو ہے جے تم ذری خدا غی خدائی تے اس غی قدرت ور تے غور کرو! ذری کائینات غا اس نظام ناں تے تکو! خدا گی کاری گری ور تے غور کرو! فر جہڑی ذات اتنوں کجھ بنا سکے اس واسطے انسان ناں دوہری واری پیدا کرن ماں کے اوکھت ہے! چلو باقی چیزاں ناں رھن دیو چھڑی اپنٹی ذات ور ہی غور کرو! انسان تھو کے! اک بے جان مٹی غی ٹھیری! فر اللہ نے ہی اس مٹی غی ٹھیری ناں ساراں تیں پہلا انسان حضرت آدمؑ بنا دتا! اسے بے جان مٹی تیں اللہ نے اسی روزی پیدا فرمائی جس ناں نطفو بنٹیو جس تیں انسان غی نسل غو سلسلو چلیو۔ فر جس ذات نے بے جان مٹی تیں انسان پیدا کیو اس واسطے اسے مٹی ماں رلیا وا انسان غا ذرّہ اکھٹھا کر غے اسناں دوہری واری پیدا کرن ماں کے اوکھت ہے!! اس نطفہ ور غور کرو! اسے پانی غا اک توپہ ناں وہ کس را لہو غی اک پھٹکی بنا وے فر اس پھٹکی ناں ماس غی اسی بوٹی بنا دئے کہ اس ور انسان غی کجھ شکل صورت نیہنہ ہوتی فر کجھ تہاڑاں تیں بعد اس ور انسان غی شکل تے اس غا ہنگا بنٹ لگ جئیں فر اک عرصہ توڑی یعنی بچر توڑی وہ مالک چا ہوے یوہ اپنٹی ماں غا شکم ماں قدرت غاں ہتھاں ناں یا اک غیبی کارخانہ ماں بدھتو تے بڑو ہو تو رہ چھیکڑ اک تہاڑے اچن چیت اس سوڑی کوٹھی تیں یوہ اک ٹھیک ٹھاک انسانی بچہ غی شکل ماں نکل غے اس کھلی دنیا ماں آجے کیوں! یوہ سارو کجھ اپنے آپ تے ہی ہو رھیو تھو یاہ گل تے نیش جاہل تیں بجن کوئے کہہ ہی نیہنہ سکتو۔ بلکہ یوہ سب کجھ اک قدرت آلی ذات غی حکمت تے قدرت اور حکم ور ہو رھیو تھو۔ فر یاہ گل کس را منٹ لی جے کہ وہ ہُن اس ناں دوہری واری زندگی نیہنہ دے سکسیں! یاہ تے صاف جاہل پونا آلی گل ہے فر انسان غی زندگی ناں تکو! اس غیں چھپیں وی قابلیت وی باندے آجئیں یوہ علم و ہنر غو مالک بن جے۔ فر کجھ تے اسے جوانی ماں ہی اگلا سفر ور لگ جئیں۔ کجھ بڈھیواں غی اس نکمی عمر ماں آپھسیں جت نہ کجھ یاد رہ تے نہ ھنگا کم کریں بلکہ دوجاں ناں مت دین آلا آپ فاتر پونا غیں گل کرن لگ جئیں۔ لہذا جد انسان ماں اپنٹی زندگی ماں ہی بے وس ہو غے اتنی حالتاں تیں گذرنوں پوے فر اس ناں موت تیں بعد ایکن ہور حالت غا تکیا جان ماں تعجب کیوں ہے۔

(۵) اللہ تعالیٰ غی قدرت غی اک ہور نشانی بیان ہو رہئی ہے جے روڑا ناں مری وی زمین اس غی رحمت آلیں پھوئیں پیتاں ہی نیلی ہو جئے تے۔ جمن آلی ہر اک چیز جم جئے۔ فر اتنی بڑی قدرت غا مالک اگے اس زمین تیں مرداں ناں دوہری واری پیدا کرنوں کے اوکھو کم ہے۔

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتۡ يَدَاكَ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَيۡسَ بِظَلَّامٖ

یوہ انھاں عملاں غی وجہ تیں جہڑا تیراں ہتھا نے اگے ٹوریا تھا تے اللہ تعالیٰ اپناں بنداں ور یقیناً

لِّلۡعَبِيدِ ﴿١٠﴾ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَعۡبُدُ ٱللَّهَ عَلَىٰ حَرۡفٖۖ

ظلم کرن آلو نیہنہ (٦) تے لوکاں ماں کجھ اساوی ہیں جہڑا گہنڈا اور رہ غے اللہ غی عبادت کریں

فَإِنۡ أَصَابَهُۥ خَيۡرٌ ٱطۡمَأَنَّ بِهِۦۖ وَإِنۡ أَصَابَتۡهُ

فر جیکدے انھاں ناں دنیا غو کجھ فائدو بُجے تاں اس ور مطمئن ہوجیں تے جے انھاں ور کائے ازمائش

فِتۡنَةٌ ٱنقَلَبَ عَلَىٰ وَجۡهِهِۦ خَسِرَ ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةَۚ

آپُوے تاں منہ پھیر غے پُٹھا مڑ جیں انھاں نے اپنٔی دنیا وی برباد کر چھوڑی تے آخرت وی!

ذٰلِكَ هُوَ ٱلۡخُسۡرَانُ ٱلۡمُبِينُ ﴿١١﴾ يَدۡعُواْ مِن دُونِ

یوہی ہے کھلّو نقصان (٧) یہ اللہ تعالیٰ تیں علاوہ انھاں غی عبادت

ٱللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُۥ وَمَا لَا يَنفَعُهُۥۚ ذٰلِكَ هُوَ ٱلضَّلَٰلُ

کریں جہڑا انھاں ناں نہ کجھ نقصان پَہچا سکیں تے نہ کجھ نفعو پہچا سکیں یاہی دور غی

ٱلۡبَعِيدُ ﴿١٢﴾ يَدۡعُواْ لَمَن ضَرُّهُۥٓ أَقۡرَبُ مِن نَّفۡعِهِۦۚ

گمراہی ہے؛ یہ انھاں غی عبادت کریں جھاں غو نقصان انھاں غا فائدہ تیں زیادہ نیڑے ہے

لَبِئۡسَ ٱلۡمَوۡلَىٰ وَلَبِئۡسَ ٱلۡعَشِيرُ ﴿١٣﴾ إِنَّ ٱللَّهَ يُدۡخِلُ

کسو ہی پہیڑو کارساز ہے تے کسو ہی پہیڑو سنگی ہے؛ بیشک اللہ تعالیٰ ان لوکاں ناں

ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن

جہڑا ایمان لیا یا تے جھاں نے چنگا عمل کیّا اساں باغاں ماں داخل کرے غو جھاں غے

تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَفۡعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿١٤﴾ مَن كَانَ

ہیٹھ نہر بغتیں ویں غیں یقیناً اللہ تعالیٰ جو چاہوے سو کرے (٨) جہڑو آدمی یوہ

يَظُنُّ أَن لَّن يَنصُرَهُ ٱللَّهُ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِ

خیال کرے جے اللہ تعالیٰ دنیا تے آخرت ماں اس غی کدے مدد نیہنہ کرسیں

(٦) یعنی کہ جہڑیں اُپر دو گل بیان ہوئیں ہیں اک تے انسان غا پیدا ہونٔ تے اس غی زندگی غی گل دوجی سکی سڑی سگوں مری وی زمین غو رحمت غا بدل ناںٔ زندو ہوجانوں انھاں دواں گلاں تیں یہ پنج گل ثابت ہوئیں (١) یاہ گل جے اللہ تعالیٰ یقیناً ہے، تے وہ ہی برحق ہے جیکدے اس غی ذات نہ ہوتی تاں یوہ نظام کس را چلتو! (٢) دوئی گل یاہ جے اللہ تعالیٰ مُرداں ناں زندہ کرے تاں ہی تے اس نے مٹی غی اک تہیری تیں انسان جسی عقل تے سمجھ آلی مخلوق پیدا کردتی ہے (٣) تیجی یاہ گل جے اللہ تعالیٰ ہر چیز ور قدرت رکھے تے وہ جو چاہوے سو کرسکے اس واسطے کوئے کم اوکھو یا مشکل ہوسکتو ہی نیہنہ (۴) تے اس نظام ور غور کرن ناںٔ یاہ چوتھی گل اپنے آپ تیں ہی ثابت ہوگئی جے قیامت ضرور آوے غی۔ یعنی اک اسو تہاڑ و ضرور آوے غو جد یوہ نظام ختم ہو جے غو تے اس تیں بعد انسان ناں محشر غا مدان ماں اپناں رب اگے حاضری دینٔی پوے غی جت نیکاں ناں اپنی نیکی غی جزاء تے بداں ناں اپناں ں کرتوتوں غی سزا دتی جۓ غی کیونجے جیکدے یاہ گل نہ وہے تاں اس سارا نظام غو کوئے مقصد ہی نیہنہ رہ تو تے یوہ سب کجھ کھیڈ تماشو بنٔ جۓ (۵) تے یاہ پنجی گل وی آپے ثابت ہوگئی جے اللہ ہر ایکنٔ مڑدا ناں اس غی قبر تیں جت وہ موووو وہے غو اتوں ضرور کڈے غو تانجے وہ زندگی غا لیکھا واسطے محشر غا مدان ماں حاضر وہے ور لوکاں ماں کتناں ہی ویہہ گمراہ لوک ہیں جھاں کوںٔے نہ کائے عقلی دلیل ہے نہ کائے سنٔی وی علمی دلیل ہے نہ انھاں کوںٔے اسمانی کتاب غو علم ہے ور ویہہ اللہ تعالیٰ غی قدرت۔ طاقت تے اس غی توحید غا بارہ ماں ہُٹ مٹ تُہتھ کریں۔ اپناں ں مونڈا پھر کا پھر کا غے بحث کریں تانجے دوجاں ناں وی سدا رستہ تیں گمراہ کرسکیں اساں لوکاں واسطے دنیا ماں وی ذلالت تے رسوائی تیں سوا کجھ نیہنہ ور اصل عذاب غو مزو تے یہ آخرت ماں چکھیں غا جت اللہ تعالیٰ فرماوے غو جے میں تھارا ور ظلم نیہنہ کیو نہ ہوں بنداں ور ظلم کروں، یوہ تے تھاراں کرتوتاں غو نتیجو ہے جہڑا تم اگے ٹورتا رہیا ہیں۔

(٧) اللہ غا دین ماں آنٔ غو تے مسلمان ہونٔ غو مطلب تے یوہ ہے جے انسان اپناں مال اپنٔی دولت بلکہ اپنٔی جان سب کجھ اللہ غا رستہ ماں قربان کرن واسطے تیار ہو جے وہ اللہ تے اس غا حبیب ﷺ ناںٔ عشق تے محبت غو اسو معاہدو کرے جے ہُنٔ اس رستہ ماں جان جا تے سکے ور اتوں ہوں اک قدم وی پچھے نیہنہ ہٹ سکتو۔ دنیا غی کائے مصیبت کائے پریشانی اس رستہ ماں میرا پیر پٹ نیہنہ سکتی بلکہ فر تے وہ اپنی جان اپناں مالٔ اپنٔی اولاد۔ سب کئیں غی قربانی واسطے بہانہ لوڑتو رہ اور اس ناں اس رستہ ماں اپنٔی جان غی قربانی دیتاں وہ مزو آوے جس واسطے وہ جنت ماں جا غے وی فر دنیا ماں آنٔ تے فر جان دینٔ غی تمنا کرے ور رحمت عالم ﷺ غا مبارک زمانہ ماں کجھ اسا لوک وی مسلمان ہونٔ غو دعوو کریں تھا جھاں ناں اسلام قبول کر غے جیکدے دنیا غی عیش ارام مال دولت، لبھے تھی تاں تے انھاں ناں اسلام بڑو چنگو لگے تھو ور جے مصیبتاں پریشانیاں تے ازمائشاں غو دور آجے تھو تاں ویہہ پشلو نڈئیں ہی نس پویں تھا فر نہ انھاں غو اللہ تے اس غا حبیب ﷺ ناںٔ کجھ تعلق رہ تھو تے نہ اسلام ناںٔ کجھ دوستی اساں کئیاں لوکاں غا قصہ بخاری فتح الباری تے تفسیر ابن کثیر ماں بیان ہویا ہیں۔

آیت پاک ماں اساں ہی لوکاں غا ذہن غو نقشو چھکیو گیو ہے جے یہ کہنڈ اور بیں غے عبادت کرنٔ آلا ہیں ور یہ پَہانویں کتناں ہی چلاک بنٔیں لیکن اللہ غے نزدک تے انھاں غی دنیا تے آخرت دوئے برباد ہیں اساں ناں غا مسلماناں غو اج وی گہاٹو نیہنہ ہے بلکہ اج تے نماز غا ناں ور دو ٹکر مار غے لوک اڈیکن لگ جئیں جے ہُن دیکھاں کہ مہیس کٹو دئے یا کٹی انھاں بچاراں ناں کون دسے جے پتنگ اگ تک غے جان غو صرفو نیہنہ کرتو۔

(٨) یعنی جہڑا لوک اللہ غا دین ناں مضبوطی ناںٔ نوڑ غے تنگی تکلیف چہلنٔ واسطے تیار نیہنہ ہوتا ویہہ فر اساں ناں حاجت روا تے مشکل کشا من لیں جھاں ناں نفع نقصان غو کجھ اختیار رہے ہی نیہنہ

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

بلکہ انھاں غا فائدہ تیں تے نقصان زیادہ نیڑے ہے کیونجے جہڑو انھاں غا دررور آوے اس ناں یہ دے تے کجھ سکتا ہی نیہنہ ور اللہ تعالیٰ ناں اس غو تعلق ضرور ٹٹ جئے اس غا مقابلہ ماں دلوں مٹوں ایمان قبول کر غے اس رستہ غی اوکھتاں ناں جھلن آلا نیکی کرن آلا دنیا ماں وی کامیاب ویں تے آخرت ماں اللہ تعالیٰ نے جنت غا باغاں تے اس غی نعمتاں غو انھاں ناں وعدو کیو وو ہے جہڑیں انھاں ناں ضرور نصیب ویں غیں۔

(۹) اس ایت پاک غی تفسیر ماں مفسراں غے بشکار رچ ہی اختلاف ہووو ہے ہم نے ترجمہ ماں ساریاں تفسیراں غو خیال رکھیو ہے اک تفسیر جہڑی خاصی مشہور ہے تے جہڑی حضرت ابن عباسؓ ناں جوڑی جئے یاہ ہے جے اس آیت ماں اسلام غی لوء تک تک غے عرب غا مشرکاں غو کڑھنوں تے سڑنوں بیان ہووو ہے جس غا جواب ماں اللہ تعالیٰ فرماوے جے تم پہانویں کتناں ہی کڑھو تے سڑو ور تھارا سڑن ناں ہو تو کجھ نیہنہ اسلام غی چانن ضرور دنیا ماں لگ غے رہ غی۔ اللہ تعالیٰ فرماوے کہ جہڑو بندو یاہ گل سوچے تے جس غی یاہ تمنا وہے جے اللہ ''اس غی'' یعنی اپناں حبیب ﷺ غی مدد دنیا تے آخرت دواں جہاناں ماں نہ کرے اس ناں چھت ور اک رسولڑ کا غے اپناں آپ ناں پھئی دیدیٹی چاھئے یعنی وہ اس غم ماں کڑھ کڑھ تے سڑ سڑ غے مر جئے یا اپناں آپ ناں پھائی دے لئے فر دیکھے جے جس چیز ور وہ کڑہے تے سڑے تھو تے اس ناں غصو آوے تھو۔، کیوں واہ چلی گئی؟ نیہنہ وہ پہانویں کتنوں ہی سڑے اللہ غو دین غالب آوے غو وہ اسے را اپنیں آیت نازل کرتو رہ غو تے اپناں بنداں ناں ہدایت دیتو رہ غو۔ کجھ بزرگاں نے اس راوی تفسیر کی ہے جے اس آیت ماں وی اسے لالچی بندا غی گل ہو رھئی ہے جس غا بارہ ماں آیت یاراں ماں فرمایو تھو جے وہ ''کہنڈا اور بیں غے عبادت کرے'' فر جے دنیا غا فائدہ لبھیں تاں تے خوش ہو جے تے جے ازمائش آ جئیں تاں نس پوے تے خدا ناں چھوڑ غے ہزاراں حاجت روا تے مشکل کشا بنا لئے، اسا بندا ناں کہیو جا رھیو ہے جے جیکدے توں یاہ گل نیہنہ منتو جے اسانی، تنگی سب کجھ اللہ غی طرفوں آوے تے توں مصیبتاں ماں یاہ سمجھے جے خدا میری مدد کرسیں ہی نیہنہ اس گلوں توں اس غا درناں چھوڑ غے دوجاں غا بوآ نوڑے تاں توں یاد رکھ کہ مصیبت اپناں وقت ور اللہ غا حکم ناں آہی جے غی پہانویں توں جت مرضی متھو کہسا لے تے پہانویں پھئی لگ غے مر جئے اس را آیت ماں اللہ غی رحمت تیں مایوس ہون آلا غو روہ، غصو تے لہر بیان ہو رہئی ہے۔ واللہ اعلم اکثر برزگ پہلی تفسیر ناں ترجیح دیں۔

(۱۰) یعنی یہ کنّی کنی فرقا سارا اپناں آپ ناں حق ور سمجھیں تے اپناں آپ ناں حق ور ثابت کرن واسطے خوب تُھتھ کریں حالانکہ اللہ تعالیٰ جگہ جگہ بیان فرماوے جے میرو رستو اکو اسلام غو رستو ہے انھاں فرقاں ماں اصل نمیڑو قیامت غے تہاڑے وہے غو جد ایمان آلا جنت ماں جیں غا تے باطل پرست سارا جہنم ماں سٹ دتا جیں غا۔ اللہ ساراں ناں تک رھیو ہے وہ ہرا یکن ناں جانے جے وہ کے کر رھیو ہے۔

(۱۱) یعنی ساری جیا جون اپناں اپناں انداز ور اپناں مالک اگے سجدو کر رھئی ہے اپناں اپناں ٹھنگ ناں اپنی عاجزی غو اظہار کر رہئی ہے انساناں بچوں وی مچ سارا تے اپنا مالک ناں منیں تے اپنی خوشی ناں اسے سچا مالک اگے سجدو کریں، اس غی عبادت کریں ور متا ویہہ بدنصیب ہیں جھاں غی کھٹیاں ور ھُن عذاب غی گل انھاں ور پکی ہوگئی ہے اس گلوں ویہہ اس غا دررور تے بناں ہو ہی نیہنہ سکتا۔ اور جہڑو اس غا درناں چھوڑ دئے فر اس غی کسے جہان ٹھوئی وی نیہنہ ہوتی۔ جہڑو اس وحدہ لاشریک غو اک در چھوڑے فر اس ناں ہزاراں غا بوآ ور متھو رگڑنوں تے ذلیل ہونوں

فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ
اس ناں چاہئیے جے وہ اچائی ور کائے رسی چھک لئے فر (اپناں آپ ناں) پھئی لا لئے فر تک لئے جے اس غی اس
هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ﴿۱۵﴾ وَكَذَٰلِكَ أَنْزَلْنَاهُ
تدبیر ناں لہر چاھڑن آلی چیز چلی گئی؟ تے اسے را ہم نے یوہ (قرآن)
آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يُرِيدُ ﴿۱۶﴾ إِنَّ
صاف آیتاں غی شکل ماں نازل کیّو ہے تے اللہ تعالیٰ جس ناں چاہوے ہدایت دئے (۹) بیشک
الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَ
جہڑا لوک ایمان لیایا تے جہڑا یہودی ہو گیا تے صابی تے
النَّصَارَىٰ وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ
عیسائی، تے مجوسی اور جہڑا شرک کریں بلاشبہ اللہ تعالیٰ
يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
قیامت غے تہاڑے انھاں غے بشکار فیصلو کر دئے غو بیشک اللہ تعالیٰ ہر چیز ور
شَهِيدٌ ﴿۱۷﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ
گواہ ہے (۱۰) کیوں! تم دیکھتا نیہنہ جے اللہ تعالیٰ اگے ہی سجدو کرے جہڑی (جیا جون) اسماناں ماں ہے
وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ
تے جہڑی زمین ماں ہے تے دیہنہ، تے چن، تے تارا
وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ ۖ
تے پہاڑ، تے بوٹا، تے جانور، اور مچ سارا انسان!
وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ ۗ وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ
تے مچ ساراں ور عذاب غی گل پکی ہوگئی ہے تے جس ناں اللہ تعالیٰ ذلیل کر چھوڑے
فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ۩ ﴿۱۸﴾
اس ناں کوئے عزت دین آلو نیہنہ بیشک اللہ تعالیٰ جو چاہوے سو کرے (۱۱)

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

هٰذٰنِ خَصْمٰنِ اخْتَصَمُوْا فِيْ رَبِّهِمْ ۡ فَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا

یہ دو مخالف ولّ ہیں جھاں نے اپناں رب غا بارہ ماں جھگڑو کیّو ہے؛ تے ویہہ لوک جھاں نے کفر اختیار کیّو

قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّنْ نَّارٍ ؕ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ

انھاں واسطے اگ غیں لیّر بیتریں جئیں غیں انھاں غا سراں وروں ابلتو

رُءُوْسِهِمُ الْحَمِيْمُ ﴿١٩﴾ يُصْهَرُ بِهٖ مَا فِيْ بُطُوْنِهِمْ

پانٔی سٹیو جۓ غو ؛ جس نالّ انھاں غا ٹہڈ غا اندر غیں چیز تے کھلڑیں

وَالْجُلُوْدُ ﴿٢٠﴾ وَلَهُمْ مَّقَامِعُ مِنْ حَدِيْدٍ ﴿٢١﴾ كُلَّمَآ

گلّ جئیں غیں ؛ تے انھاں واسطے لوا غا بدان ویں غا ؛ جسویلّے وی

اَرَادُوْٓا اَنْ يَّخْرُجُوْا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ اُعِيْدُوْا فِيْهَا ۗ

اتوں ویہہ ساہ پھوٹ ہوغے نکلنوں چاہویں غا فر اسّے ماں موڑ دتا جیں غا

وَذُوْقُوْا عَذَابَ الْحَرِيْقِ ﴿٢٢﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِيْنَ

تے (کہیو جۓ غو) ساڑن غا عذاب غو مزو چکھو ! (١٢) بیشک اللہ تعالیٰ ان لوکا ناں جھڑا

اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا

ایمان لیایا تے جھاں نے نیک عمل کیّا اساں باغاں ماں داخل کرے غو جھاں غے ہیٹھ

الْاَنْهٰرُ يُحَلَّوْنَ فِيْهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ

نہر بغتیں ویں غیں اُت انھاں ناں سونا غا کنگنّ تے موتی

وَّلُؤْلُؤًا ۭ وَلِبَاسُهُمْ فِيْهَا حَرِيْرٌ ﴿٢٣﴾ وَهُدُوْٓا اِلَى الطَّيِّبِ

لوایا جیں غا تے اُت انھاں غو لباس ریشم غو وہے غو ؛ تے انھاں غی پاک گل در

مِنَ الْقَوْلِ ښ وَهُدُوْٓا اِلٰى صِرَاطِ الْحَمِيْدِ ﴿٢٤﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ

رہنمائی کی گئی تے انھاں ناں صفتاں آلی ذات غو رستو دسیو گیو (١٣) بیشک ویہہ لوک جھاں نے

كَفَرُوْا وَيَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

کفر اختیار کیّو تے جھڑا اللہ غا رستہ تیں ناۓ مسجد حرام تیں روک رہیا ہیں

پوے بلکہ فرتے اس ناں گاں داندتیں لے غے بوجواں باندراں ناں خدا منّو پوے یاہ اللہ غی طرفوں مارو ہے کیونجے جس غاں کرتوتاں غی وجہ تیں اسناں اللہ ذلیل کر دئے اس ناں فر کدے عزت نصیب نیہنہ ہوتی بلکہ فر تے وہ اشرف المخلوقات ہونّ غے باوجود ہر ایکنّ اُچا پتھر غے اگے اپناں آپ ناں ذلیل کرے۔

(١٢) اپُر یاہ گل بیان ہوئی تھی جے انساناں غیں دو جماعت ہیں اک جھڑا اپناں سچا مالک غا درورنیواں ہوغے تے اس غا دین ور چل غے عزت کھٹیں دوجا جھڑا اس غا درناں چھوڑ غے ہر در غیں ٹھوکر کھاتا تے ذلیل ہوتا پھریں ہُن انھاں دواں ولاں غو قیامت غو نتیجو بیان ہو رھیو ہے جے انھاں دواں ولاں غو رب غا بارہ ماں کُھول تھو قیامت غے تہاڑے اس را فیصلو وہے غو کہ جھڑا رب غا نافرمان ہیں انھاں واسطے اگ غا کپڑا ابیتر یا جا رھیا ویں غا انھاں غا سرلوہا غا بداناں نال چتھیا جئیں غا فر اُپروں اُبلتو پانی سٹیو جۓ غو جھڑو کھلڑی تے لاہ ہی چھوڑے غو سگوں سر غے رستے ٹہڈ ماں جا غے آنتڑیں گالّ غے باہر لے آوے غو ویہہ دوزخ ماں ہسڑ تے گرمی نالّ ساہ پھوٹ ہوغے جد باہر آن غی کوشش کریں غا فر دوزخ ماں موڑ دتا جئیں غا۔ تے کہیو جے غو کہ ہُن نسیں کیوں ہیں! ہُن اس عذاب غو مزو کیوں نیہنہ چکھتا۔

(١٣) یوہ دوجا ولّ یعنی ایمان آلاں غو انجام بیان ہو رھیو ہے جے ویہہ جنت ماں موتی تے سونا غا کنگن اور ریشم غا کپڑا لا غے عیش کرتا وہیں غا کیونجے انھاں ناں ''پاک گل تے پاک کلمہ'' لا الہ الا اللہ غی رھنمائی ہوئی تھی یہ دنیا ماں اسے کلمہ ور چلتا رھیا تھا تے انھاں ناں صفتاں آلی ذات اللہ تعالیٰ غو رستو نصیب ہو وتھو تے انھاں نے اس رستہ ور چل غے اس غا سچا فرمانبردار ہون غو ثبوت دتّو تھو۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَ

جس ناں ہم نےٌ لوکا واسطے اس را بناّیو ہے جے اس ماں رہنٚ آلا تے باہروں آنٚ آلا

الْبَادِ ۚ وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ

سارا برابر ہیں تے جہڑو اس ماں ظلم نالٚ ڈِنگو رستو اختیار کرنوں چاہوے غو ہم اس ناں دُکھ دینٚ

عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٥﴾ وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ

آنٚو عذاب چکھانواں غا (۱۴) تے جسویلٚے ہم نےٌ ابراہیمؑ واسطے خانہ کعبہ غی جگہ مقرر

الْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهِّرْ بَيْتِيَ

کردتی (ہم نےٌ حکم دتو) جے میرے نالٚ کسے چیز ناں شریک نہ کریو، تے میرا گھر ناں طواف کرن آلاٚں

لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٢٦﴾ وَأَذِّنْ

واسطے، تے قیام کرن آلاٚں واسطے، تے رکوع اور سجدو کرن آلاٚں واسطے پاک رکھیو (۱۵) تے لوکاں ماں

فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ

حج غو اعلان کر دیو ویہہ تھارا کولٚے پیدل چلیا آویں غا تے لسیاں اونٹھنیاں ور (سوار ہو غے) وی!

يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾ لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ

جہڑیں دور (پار) غا رستاں تیں آویں غیں ؛ تانجے ویہہ اپنٚاں فائدہ واسطے

لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَىٰ

آجیں ناٹٚے خاص دناں ماں اللہ تعالیٰ غا دتا وا مالٚ چوکھر ور

مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۖ فَكُلُوا مِنْهَا وَ

(حلال کرتے ویلٚے) اللہ غو ناں لیں ، فر تم آپ وی اس بچوں کھاؤ ! تے

أَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾ ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ

مصیبت غا ماریا محتاج ناں وی کھوانٚو ! فر لوکاں ناں چاہئیے کہ اپنٚی میل لاہویں

وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾

تے اپنٚیں نذر پوریں کریں تے اس پرانٚاں گھر غو طواف کریں (۱۶)

(۱۴) اُپر دو ولاں غو۔ مومناں تے کافراں۔ غو ذکر تھوہنٚ کافراں بچوں اُن پکّاں کافراں غو ذکر ہو رہیو ہے جہڑا آپ کافر ہونٚ غے نالٚ نالٚ دوجاں ناں وی اسلام تیں ڈکنٚ تے ایمان تیں دور رکھنٚ غا جتن کریں تھا اللہ غا رستہ ماں چَھل مار مار غے لوکاں ناں اس تیں روکیں تھا یہ مکہ غا مشرک تھا جھاں نے مکہ ماں ایمان آلاٚ اتنا تنگ کیا کہ مدینہ ہجرت کرن ور مجبور ہو گیا فر جد مدینہ تیں ایمان آلاٚں نے مسجد حرام غی زیارت تے عمرہ غو ارادو کیو تاں انھاں نے مسجد حرام کے! سارا حرم شریف یعنی مکہ پاک ماں آنٚ تیں ہی مسلمان ڈک لیّا حالانکہ مسجد حرام واسطے تے اللہ غو یوہ حکم تھو جے مکہ ماں رہُنٚ آلاٚ تے باہروں آنٚ آلاٚ ہر کسے غو حق ات برابر ہے کوئے کسے ناں اتوں ڈک نیہنہ سکتو۔ اور اس تیں لوکاں ناں ڈکنٚو یا ات کسے ور زیادتی کرنی۔ یا کسے ناں کسے را تنگ کرنٚوں یا کفر شرک غو کوئے ڈنگو رستو کڈنٚوں بہت بڑو گناہ تھو جس واسطے پہلٚے تہاڑے تیں ہی اللہ نے اعلان کیو وو ہے جے اسا بنداناں تے دردناک عذاب غو مزو چکھنٚو پوے غو ان گلاں ناں عرب غا مشرک۔ مشرک ہونٚ غے باوجود منیں تھا یعنی یہ گل انھاں غا شرکی مذہب ماں وی تھیں ور مسلماناں غی دشمنی ماں انھاں نے سب کچھ پچھے سٹ چھوڑیو تھو۔ تے شرک غا وی کئیں کئیں ڈنگ پھڑ نگا رستہ کڈ لیا تھا جھاں ناں ویہہ اپناں خیال ماں شرک نیہنہ منیں تھا۔

(۱۵) یعنی اس گہر غی تے نیں ہی توحید ور رکھی گئی تھی جد پہلے تہاڑے اللہ نے حضرت ابراہیمؑ ناں کعبو پاک بنانٚ غی جگہ دسی تھی اسے تہاڑے ہی انھاں ناں یوہ حکم وی دتو تھو جے تم اس گہر غی نیں ہی توحید ور رکھو تے اس ماں کسے ناں وی میرے نالٚ شریک نہ کریو تے اس میرا کہر ناں طواف کرن آلاٚں واسطے تے نماز ماں قیام کرن آلاٚں رکوع کرن آلاٚں تے سجدو کرن آلاٚں واسطے پاک رکھیو شرک غی گندگی اس غے نیڑے وی نہ لگنٚ دیو۔ اس ماں تے بس میری ہی عبادت طواف ؛ نماز رکوع سجدہ ہی جاری رہنٚا لوڑئے !! فر اے مشرکو! تم اس کہر غا متولی تے مجاور کس را ہو سکیں تم سر تیں لے غے پیر توڑی شرک ماں پھریا وا ہیں اور تم نے ات ترے سوسٹھ بت رکھیا وا ہیں فر تمنٚاں کے حق ہے جے تم ات غا کھڑ پینچ بنٚ غے ایمان آلاٚں ناں اتوں ڈکیں۔

(۱٦) جس ویلٚے خانوں کعبو بنٚ غے تیار ہو گیو حضرت ابراہیمؑ ناں حکم ہو وو جے ہُنٚ تم حج واسطے لوکاں ناں بلاؤ! بس تم اک آنٚو مارو فر تھاری آواز کہر کہر پہچانی تے لوکاں غاں دلاں ماں اس کہر غی محبت کہل غے انھاں ناں حج واسطے لیانٚوں میرا کم ہیں۔ حضرت ابراہیمؑ نے اعلان فرمادتو تے نالٚ دعا وی فرمائی ''جے ربا توں لوکاں غا دل (مکہ در تے) مکہ غا رھنٚ آلاٚں در کر دے'' (سورت ابراہیم آیت ۳۷) اللہ نے فرمایو تم آنٚو مارو! فر تکو لوک ہر ایکنٚ دور پار غا رستہ تیں کس را پیدل تے سواریاں ور دوڑتا آویں جہڑیں سواریں لمّا سفر ماں ٹُر ٹُر غے لسّیں ہوئیں وی ویں غیں۔ تانجے لوک دنیا تے دین غا اپنٚاں فائدہ تک لیں یعنی حج عمرو کر غے آخرت غو ثواب کھٹیں تے تجارت کر غے دنیا غو نفعو کمانویں تے اللہ غا دتا وا مالٚ چُوکھر ور معین دناں ماں یعنی ۱۰۔۱۱۔۱۲۔ ذی الحجہ ماں قربانی واسطے ذکر کریں، بسم اللہ اللہ اکبر پڑھیں، فر آپ وی قربانی غو ماس کھئیں تے محتاجاں، غریباں، مسکیناں ناں وی کھوالیں تے ذی الحجہ غی دسویں تاریخ یعنی عید آنٚے تہاڑے حج تے قربانی کرن تیں بعد اپنٚی میل لاہویں۔ بال کتراویں، یا منانویں نوں کپیں ناٹٚے نہاویں۔ تھویں۔ اپنی حاجتاں واسطے اللہ غی جہڑی جہڑی عبادت تے نذر منی وی وے ہے واہ ادا کریں فر اللہ غا پُرانٚاں تے شرک تیں آزاد اس کہر کعبہ پاک غو طواف کریں اس طواف ناں ''طواف زیارت یا طواف افاضہ'' کیہنہ۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ذٰلِكَ وَمَنْ يُّعَظِّمْ حُرُمٰتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهٗ عِنْدَ

یاہ (گل تے ہوئی) تے جہڑ واللہ تعالیٰ غی حرمتاں غواحترام کرے غو تے وہ اس واسطے اس غا رب غے نزدیک

رَبِّهٖ ؕ وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ

بہتر ہے تے تھارے واسطے چوکھر حلال کردتا گیا ہیں سوائے انھاں غے جہڑا تمناں پڑھ غے سنایا جارہیا ہیں

فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوْا قَوْلَ

لٰہذا تم بتاں غی گندگی تیں دور رُہو ! تے چھوٹھیں گلاں تیں

الزُّوْرِ ۙ ٣٠ حُنَفَآءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِيْنَ بِهٖ ؕ وَمَنْ يُّشْرِكْ

بچو! نیش اللہ تعالیٰ غا ہو غے اس ناںؔ کسے ناں شریک نہ کرتاں ہویاں ! تے جہڑ و اللہ تعالیٰ ناںؔ

بِاللّٰهِ فَكَاَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَآءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ اَوْ تَهْوِيْ

شرک کرے وہ تے اس راہے جنّیں وہ اسمان تیں ٹہہ پُوے؛ فر یا تے پکھیروں اس غیں بوٹیں چُنڈ لیں یا پھانڈو

بِهِ الرِّيْحُ فِيْ مَكَانٍ سَحِيْقٍ ٣١ ذٰلِكَ ۗ وَمَنْ يُّعَظِّمْ

اس ناں دور پار کسے جگہ لے سٹّے (١٧) یاہ (گل تے ہوئی) تے جہڑ و اللہ تعالیٰ غیں مقرر کیں ویں ادب

شَعَآئِرَ اللّٰهِ فَاِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوْبِ ٣٢ لَكُمْ فِيْهَا

آلیں چیزاں غی تعظیم کرے؛ فر یوہ کم تے دلاں غی پرہیز گاری تیں ہے؛ تھارے واسطے ان (قربانی غاں

مَنَافِعُ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَآ اِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيْقِ ٣٣

چُوکھراں) ماں اک معین وقت توڑی فائدہ ہیں فر انھاں غا حلال ہونؔ غی جگہ خانہ کعبہ غے کوٹے ہے (١٨)

وَلِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِّيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلٰى

تے ہم نے ہر ایکنؔ واسطے قربانی غو اک طریقو مقرر کیّو ہے تا نجے ویہہ اس مالؔ چوکھر ور جہڑ و اللہ نے

مَا رَزَقَهُمْ مِّنْۢ بَهِيْمَةِ الْاَنْعَامِ ؕ فَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ

دتو ہے اللہ تعالیٰ غو ناں لیں ، تے تھارو خدا اک ہی خدا ہے ؛

فَلَهٗٓ اَسْلِمُوْا ؕ وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِيْنَ ٣٤ الَّذِيْنَ اِذَا

لٰہذا تم اسے غی فرمانبرداری کرو، تے (اے نبیؐ) تم عاجزی کرن آلاں ناں خوشخبری سنا دیو، یہ ویہہ لوک ہیں کہ جد

(١٧) ''اللہ غیں حرمت''، یعنی ویہہ چیز جہڑیں اللہ نے حرمت تے عزت آلیں بنائیں ہیں۔ جس راکہ خانوں کعبو تے قربانی غو چوکھر اور حج غا سارا ہی کم۔ یعنی جہڑ و انھاں چیزاں غی تعظیم کرے غو تے انھاں ناں اللہ غا حکم غے مطابق کرے غو یوہ اس واسطے مچ ہی سرس تے ثواب غو کم ہے باقی رھئی یاہ گل جے قربانی کہڑا کہڑا چوکھر غی ہو سکے؟ فرمایو! بس جھاں غو حرام ہونوں پچھے کئیں جگہیں سورۃ مائدہ، انعام وغیرہ ماں بیان ہوو و ہے انھاں ناں چھوڑ غے باقی سارا حلال ہی ہیںْ۔ تم تے خاصکر غے شرک غی تے بتاں غی گندگی تیں بچو یہ بت پہانویں کسے وی چیز غا ویں ور یہ بد بو آلیں گندیں بلاّ ہیں۔ نانّے ہر قسم غا کوڑ تیں بچتار ہو۔ تم شرک تیں بچ غے ہر کئیں تیں اک پاسے ہو غے اک اللہ غا بن غے رہوْ کیونجے اللہ غی توحید ور قائم رھنّوں یاہ مچ اچی منزل ہے اللہ غی توحید غو مچ اچو در جو ہے تے شرک بہت ڈنگی کھائی ہے فر جہڑ و توحید چھوڑ غے شرک کرے سمجھو وہ اس راہے جس را کوئے گگناں تیں رُڑھ غے پاتالؔ غی کھئیں ماں ٹہے غے چکنا چور ہو جئے فر اس ناں لُدیں، کاغ کھا غے مکا چھوڑیں یا چھکھڑ پھانڈ و اس ناں کدے کھنکھ پڑیاں ماں لے سٹّے۔

(١٨) ''شعائر'' کسے وی مذہب غیں ویہہ موٹیں موٹیں نشانیٔ ویں جھاں ناںؔ اس مذہب آلو دوروں سیانیوں جا سکے تے شعائر اللہ اللہ تعالیٰ غا ویہہ بڑا بڑا حکم نماز۔ روزو۔ حجؔ وغیرہ ہیں جہڑا مسلماناں غیں پشانؔ ہیں۔ ات اس تیں مراد قربانی غو چوکھر خاصکر غے وہ چوکھر مراد ہے جہڑ و عرب غا حاجی قربانی واسطے اپنے ناںؔ حرم پاک ماں لے جئیں تھا فر قربانی آلے تہاڑے قربانی دئیں تھا اس ناں ویہہ ''ہدی'' کیہنہ تھا۔ اس غا بارہ ماں فرمایو جارھیو ہے جے اس غی تعظیم کرنی شرک نیہنہ بلکہ یاہ تے تقوی غی گل ہے یعنی جہڑ و ''اللہ غی مقرر کیں ویں ادب آلیں چیزاں'' غو احترام کرے اس غو مطلب یوہ ہے جے اس غا دل ماں خدا غو خوف ہے تے قربانی آلاّ چوکھر غی تعظیم غو کے مطلب ہے؟ حضرت ابن عباسؓ فرماویں جے اس ناں چنگی طرح پالؔ غے موٹو کرنوں (ابن کثیر) فر اسے چوکھر غا بارہ ماں فرمایو جے ''اک معین وقت توڑی'' تم اس تیں فائدو چک سکیں اس تیں بعد اس ناں حلال کرن غی جگہ حرم پاک ہے۔ ور ''اک معیّن وقت'' تیں کے مراد ہے؟ کجھ علماء تے فرماویں جے حرم پاک ماں قربانی کرن تیں پہلاں پہلاں اس ور سواری وی کر سکیں، دُدھ وی پی سکیں، اُن وی کتر سکیں، کجھ غو خیال ہے جس ویلّے ھُدی بنا غے یوہ چوکھر حرم در ٹور دتو جئے فر فائدو لینّوں جائز نیہنہ اس تیں پہلاں لے سکیں۔ ہاں! جے کدے ضرورت پئے جئے۔ تاں حرم در لے جاتاں وی اس ور سواری کرنی، ددھ میلنّوں وغیرہ جائز ہے۔ باقی عام قربانی غا چوکھر تیں قربانی کرن توڑی سب غے نزدیک فائدو چک سکیں۔

ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوْبُهُمْ وَالصّٰبِرِيْنَ عَلٰى مَآ
اللہ تعالٰی غو ناں لیّو جئے تاں انھاں غا دل کم جیں تے جھڑی مصیبت انھاں ور آجئے اس ور
اَصَابَهُمْ وَالْمُقِيْمِي الصَّلٰوةِ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ
صبر کریں تے نماز غی پابندی کریں تے جو کجھ ہم نے انھاں ناں دتو وو ہے اس بچوں (اللہ غا
يُنْفِقُوْنَ ﴿٣٥﴾ وَالْبُدْنَ جَعَلْنٰهَا لَكُمْ مِّنْ شَعَآئِرِ
رستہ ماں) خرچ کریں (۱۹) تے قربانی غاں اونٹھاں ناں ہم نے تھارے واسطے اللہ تعالٰی غی یادگار
اللّٰهِ لَكُمْ فِيْهَا خَيْرٌ ۖ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا
مقرر کیّو ہے ؛ تھارے واسطے ان ماں مچ فائدا ہیں تے تم لینڑ ماں کھلّاں کر غے انھاں ور اللہ
صَوَآفَّ ۚ فَاِذَا وَجَبَتْ جُنُوْبُهَا فَكُلُوْا مِنْهَا وَ
غو ناں لیو تے جسویلے ویہہ اپنْی بکھی پہار ٹھہ پویں فر ان بچوں آپ وی کھاؤ ! تے
اَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ ۚ كَذٰلِكَ سَخَّرْنٰهَا لَكُمْ
منگنڑ آلاں محتاجاں ناں اور سوالیاں ناں وی کھوالو ! اسّے را ہم نے ویہہ تھارے ماتحت کر چھوڑیا ہیں
لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿٣٦﴾ لَنْ يَّنَالَ اللّٰهَ لُحُوْمُهَا
تانجے تم شکر کریں ؛ اللہ تعالٰی کوئے انھاں غو ماس تے انھاں غی
وَلَا دِمَآؤُهَا وَلٰكِنْ يَّنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ ۚ
رت نیہنہ پجتی بلکہ اس کوئے تے تھارو تقوو پجّے ؛ اسّے را
كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰىكُمْ ۚ
اللہ نے ویہہ تھارے ماتحت کر چھوڑیا ہیں تانجے تم اللہ غی کبریائی بیان کریں اس گل ور کہ اس نے تمنّاں ہدایت دتی ہے
وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٣٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُدٰفِعُ عَنِ الَّذِيْنَ
تے (اے نبیؐ) نیکوکاراں ناں خوش خبری سنادیو (۲۰) بیشک اللہ تعالٰی ایمان آلاں تیں (انھاں غاں دشمناں ناں)
اٰمَنُوْا ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُوْرٍ ﴿٣٨﴾ ع ۱۲
ہٹا تورہ یقیناً اللہ تعالٰی کسے خیانت کرن آلا ناشکرا ناں پسند نیہنہ کرتو (۲۱)

(۱۹) یعنی اللہ تعالٰی غاناں ور ماں، چوکھر غی قربانی دینْی کائے نویں گل نیہنہ بلکنڑ ہر ایکنڑ اسمانی شریعت ماں قربانی غو حکم تھوو راصل گل تے شرک تیں بچْوں ہے جے کوئے خدا غے بجائے غیر اللہ غا ناں ور قربانی نہ کرے، چڑھاوا نہ چاھڑے کیونجے قربانی اک عبادت ہے۔ عبادت چھڑی اللہ تعالٰی ہی غی ہو سکے۔ وہ ہی اک ایکلّو ساراں غو معبود ہے۔ لھذا تم سارا اسے غا فرمانبردار بندا بنڑ غے رہو۔ فر رحمت عالم ﷺ ناں حکم دتو جے تم اُس غاں اسّاں عاجز بنداں ناں جنّت غی خوشخبری سنادیو۔ فر اللہ غا عاجز تے فرمانبردار بنداں غیں کجھ صفت بیان فرمائیں اجے ویہہ اس را غا بنداو ہیں۔

(۲۰) یعنی قربانی غا اُونٹھ وی اللہ تعالٰی غی خاص نشانْیاں بچوں ہیں جھاں ناںڑ ایمان آلاں غی، انھاں غا اخلاص غی پشانڑ وہے۔ اس ماں وی دینی تے دنیاوی مُچ فائدا ہیں۔ اللہ نے یہ اتنّاں بڑا بڑا طاقت ور چوکھر اپنْاں فضل ناںڑ تھارا قابو ماں دے چھوڑیا ہیں تم انھاں ور سواری کریں تے ارام ناںڑ پغڑ غے حلال کریں لھذا اللہ غا اس فضل ور اس غو شکر ادا کرو تے قربانی کرتاں قربانی غی یاہ حقیقت تے یوہ فلسفو کدے نہ بساریو جے قربانی ماں اصل مقصد اپنْاں دل غا تقوٰی، پرہیزگاری، تے اللہ غی محبت غو اظہار کرنْوں ہے؛ چھڑو ماس کھانوں، کھوالنْوں، قربانی غی حقیقت نیہنہ۔ اللہ تعالٰی غی بارگاہ ماں قربانی غو ماس یا اس غی رَت نیہنہ پُجتی اُت تے تھارو تقوو پجّے اسے غی ات قدر ہے۔ لھذا تم اپنْے اندر بدھ تیں بدھ اللہ غی محبت، اس غی رضاء غی تاھنگ، تے اخلاص پیدا کرن غی کوشش کرو؛ فائدو: اونٹھ کھلّو کر غے اسرا حلال کیّو جئے کہ اس غو اغلّو اک پیر بنڑ غے تریہیاں پیراں ور کھلّو کر غے اس غا سینہ ور زخم لایو جئے فر جس ویلّے اس غی رت چنگی طرح بغ جئے تاں وہ بکھی پَہار ٹھے جئے، اسے را کئیں کئیں اونٹھ وی لینڑ ماں کھلّا کر غے حلال کیّا جئیں اس ناں ''نحر'' کرنْوں کیہنہ اُپرلی آیت پاک ماں اُسے در اشارو ہے۔

(۲۱) گل کعبہ پاک غا حج غی چلے کرے تھی۔ جس تیں ایمان آلا ات غاں مشرکاں نے روکیا وا تھا، ہُنڑ جہاد غو ذکر ہو رھیو ہے کیونجے اللہ غا گھر ناں بتاں تیں پاک کرن واسطے تے ناپاک مشرکاں ناں اُتوں باھر کڈن واسطے جہاد ضروری ہے ور جہاد غی گل چھوھنڑ تیں پہلاں اللہ تعالٰی ایمان آلاں ناں خوشخبری دئے جے تم غم نہ کرو اللہ غی مدد تھارے ناںڑ ہے وہ دشمناں ناں آپ تھارے تیں ھٹا دئے غو تے ویہہ تہاڑا دور نیہنہ جد تم امن ناںڑ مکہ ماں جئیں غا سگوں تم ہی اس غا متولی بنْیں غا ۔کیونجے یہ مشرک اللہ تعالٰی غا ناشکرا ہیں انھاں ناں خدا نے نعمتاں ناںڑ نوازیو ور یہ اللہ تعالٰی ناںڑ ہی شرک کرن لگ گیا انھاں غا بزرگاں کوںْوں اللہ نے وعدو لیو تھو جے تم میرا کھر ناں پاک رکھیو ور انھاں نے غداری کر غے اس ماں ترے سوسٹھ بت رکھ لیا ہیں اور اللہ ایساں غداراں تے ناشکراں ناں پسند نیہنہ کرتو۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ

جنھاں (مسلماناں) نالؕ لڑائی کی جۓ انھاں ناں مقابلہ غی اجازت دتی گئی ہے کیونجے انھاں ورظلم ہورہیو ہے تے اللہ

عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ

انھاں غی مدد کرن غی پوری قدرت رکھے ؛ یہ ویہہ لوک ہیں جہڑا اپناں گہراں تیں

دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ ۗ

انحق کڈ دتا گیا ہیں صرف یاہ گل کہنؕ ور جے مھارو رب بس اللہ ہے

وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ

تے جیکدے اللہ تعالیٰ لوکاں ناں اک دوجا غے ذریعے ہٹاتو نہ رہتو تاں (راہباں غیں)

صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا

خانگاہ، تے (عیسائیاں غا) گرجا، تے (یہودیاں غا) عبادت خانہ تے ویہہ مسیت جنھاں ماں اللہ غو ناں بہت

اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ ۗ إِنَّ

زیادہ لیّو جۓ سارا ڈھا دتا جاتا؛ تے جہڑو اللہ تعالیٰ (غا دین) غی مدد کرے اللہ تعالیٰ ضرور اس غی مدد کرے؛ بیشک

اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ

اللہ تعالیٰ بڑی طاقت آلو زبردست ہے (۲۲) یہ ویہہ لوک ہیں کہ جد ہم انھاں ناں زمین ماں طاقت دیدیاں

أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ

یہ نماز قائم کریں تے زکوٰۃ ادا کریں تے چنگا کماں غو حکم دیں

وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ۗ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٤١﴾ وَإِنْ

تے منداں کماں تیں ٹھاکیں تے ساراں کماں غو انجام اللہ تعالیٰ ہی غا اختیار ماں ہے (۲۳) تے (اے نبیؐ)

يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَ

جے یہ تمناں چھوٹھو کیہنہ : تے انھاں تیں پہلاں نوحؑ غی قوم ، تے قوم

عَادٌ وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾

عاد، اور قوم ثمود وی! (اپناں نبیاں ناں) چھوٹھا کہہ رہئی ہے؛ تے ابرہیمؑ غی قوم تے لوطؑ غی قوم وی!

(۲۲) حضرت ابن عباسؓ فرمانویں جے یاہ واہ پہلی آیت ہے جسماں صحابہ کرامؓ ناں جہاد غی اجازت لبھی تھی اس توں پہلاں مکی زندگی غا آخری دور ماں مچ واری ایمان آلاں نے اجازت منگی ور مکہ پاک ماں کافراں غا ہرایکنؕ ظلم اگے ہتھ روک غے ہی رکھن غو حکم تھو لیکن جس ویلّے صحابہ کرامؓ ہجرت کر غے مدینہ پاک ماں آ گیا تے (ات ایمان آلاں غی اک نکی جئی حکومت قائم ہو گئی) فر اللہ غی طرفوں جہاد کر غے ظالماں غا دند پہنن غی اجازت دیدتی گئی (ترمذی، نسائی، قرطبی) تے اس غی وجہ یاہ بیان فرمائی جے مسلماناں ور مچ ظلم ہورہیو ہے تے کافر انھاں ناں وطنوں کڈ غے وی ارام نالؕ نیہنہ بیستا بلکہ ہُن وی انھاں ناں ستان غا نواں نواں ٹہنگ کڈ رھیا ہیں ۔ ور یاہ اک حیرت ناک گل تھی جے جہڑا پہلاں ہی مظلوم ہیں ۔ جن لساں ور پہلاں تیں ہی ڈاھڈ وظلم ہورہیو ہے ویہہ لسا تے مظلوم ڈاھڈا ظالم غا دند کسرا پہنیں غا ؟ یاہ اک مٹھی جماعت سارا عرب بلکہ ساری دنیا نالؕ کس را جنگ کرے غی ؟ اس غو درڈ غے جواب دتو جے یہ ایکلا نیہنہ انھاں غے نالؕ خدا تعالیٰ ہے جہڑو انھاں نالؕ جنگ کرے وہ اصل ماں خدا غا قہر ناں بنگارے اور ''اللہ تعالیٰ ناں انھاں غی مدد غی پوری قدرت ہے'' یہ تے کمزور ہیں ور اللہ تعالیٰ تے قدرت آلو ہے ۔ فر فرمایو! جے خدا انھاں غی کیوں نہ مدد کرے! جد کہ یہ بچارا بس اک گل ور کہروں کڈ دتا گیا جے تم اک خدا غی خدائی ناں کیوں منیں ۔ پتھر اں اگے متھو کیوں نیہنہ رگڑ تا فر جیکدے اساں مظلوماں غی مدد کر غے خدا ظالماں غو زور نہ کہٹا وے تاں تے دنیا ماں فسادہی فساد مچ جۓ ہر اک موٹو لساناں کھانؕ لگ جۓ بلکہ جیکدے مظلوماں غی مدد کر غے اللہ غو دین اُچّو نہ رکھیو جاتو تاں تے دنیا ور شیطان غی ہی حکومت ہو جاتی فر تے نہ عیسائیاں غا ویہہ عبادت خانہ ہی محفوظ رہتا جنھاں ماں ویہہ ایکلا بیں غے اللہ تعالیٰ غی عبادت کریں ویں تھا تے نہ انھاں غا گرجا بچتا نہ یہودیاں غا عبادت خانہ ہی محفوظ رہتا تے نہ اج ایمان آلاں غیں یہ مسیت جنھاں ماں اللہ غو خوب ذکر وہے بچ سکتیں ۔ یعنی پشلا دور ماں وی اللہ غا دین غی تے عبادت آلیاں جگہاں غی حفاظت جہاد نالؕ ہوتی رھئی ہے تے اج وی دین غی سر بلندی اور اس غی حفاظت جہاد تیں بجن ممکن نیہنہ ۔ تے جہڑو اللہ غا دین غی مدد واسطے جان مالؕ غی قربانی لے غے اُٹھ کھلّو وہے اس غی خداوی مدد کرے ۔ فر وہ پہانویں کتنوں ہی لسو وہے سخّتے ہتھیں ہی مدان ماں آیو وہے ور وہ ضرور کامیاب وہے ۔ کیونجے اس غے نالؕ اللہ وہے اور اللہ تعالیٰ تے زبردست طاقت آلو، غلبہ آلو ہے اس واسطے لساں غے ذریعہ ڈاھڈاں ناں مدانؕ چھوڑنوں کجھ مشکل نیہنہ ۔

(۲۳) یعنی یہ مظلوم جہڑا اللہ غا دین پچھے کہراں تیں کڈ غے بے وطن پردیسی بنایا جئیں فر یہ اللہ غا رستہ ماں اس غا دین تے اس غا کلمہ ناں اُچو رکھن واسطے جند جان غی قربانیں دئیں؛ جہاد کریں؛ فر اللہ تعالیٰ انھاں ناں اپناں فضل نال زمین ور قدرت، طاقت تے حکومت عطا کر دۓ اس ویلّے انھاں غی حکومت غا اہم کم کے کے ویں؟ انھاں غی حکومت غو بنیادی مقصد کے وہے؟ فرمایو: ویہہ نماز قائم کریں، زکوٰۃ ادا کریں، لوکاں ناں پہیڑاں کماں تیں ٹھاکیں تے چنگا کم کرن غو حکم کریں، بس یہ ہی انھاں غا اصل تے بنیادی کم ویں، باقی نکا موٹا کم تے اسے را چلتا ہی رہینہ ور یہ حکومت انھاں کمّاں واسطے ہی قائم کریں ۔ سبحان اللہ ۔ اللہ تعالیٰ غی یاہ پیشن گوئی اسے غی توفیق نالؕ صحابہ کرامؓ نے حرف بہ حرف سچی کر غے دسی تے خلافت راشدہ غا دور نے انسانیت غو سرمان نالؕ اُچو کر چھوڑیو ۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

وَّاَصْحٰبُ مَدْيَنَ ۚ وَكُذِّبَ مُوْسٰى فَاَمْلَيْتُ

تے مدائن غا رہݨ آلا وی ! تے موسیٰؑ ناں وی چھوٹھو کہیو گیو تھو ور میں کافراں ناں

لِلْكٰفِرِيْنَ ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ ۚ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيْرِ ﴿٤٤﴾ فَكَاَيِّنْ

مہلت دِتی رکھی چھیکڑ میں ویہہ پغڑ لیاں فر (تک لیّو) میرو عذاب کسو رہیو (۲۴) تے کتنیں ہی

مِّنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنٰهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ

بستیں ہیں جہڑیں ہم نے ہلاک کر چھوڑیں کیونجے ویہہ ظالم تھیں تے ویہہ اپݨی چھتاں غے پہار سدب

عَلٰى عُرُوْشِهَا وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ وَّقَصْرٍ مَّشِيْدٍ ﴿٤٥﴾

ہو غے پئی وی ہیں تے کتناں ہیں کھوء بیکار پیا وا ہیں ، تے کتنا ہی پکّا محل (اجاڑ پیا وا ہیں)

اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ فَتَكُوْنَ لَهُمْ قُلُوْبٌ

تے کیوں ! یہ لوک زمین ماں ٹریا پھریا نیہنہ (جیکدے یہ ٹُرتا پھرتا) تاں انھاں غا اسا دل ہوتا جھاں ناں

يَّعْقِلُوْنَ بِهَآ اَوْ اٰذَانٌ يَّسْمَعُوْنَ بِهَا ۚ فَاِنَّهَا لَا

یہ سمجھ سکتا یا اساکن ہوتا جھاں ناں یہ سُݨ سکتا اصل گل یاہ ہے کہ اکھ

تَعْمَى الْاَبْصَارُ وَلٰكِنْ تَعْمَى الْقُلُوْبُ الَّتِىْ فِى الصُّدُوْرِ ﴿٤٦﴾

انّی نیہنہ ہوتیں بلکہ دل انّا ویں ! جہڑا سیناں ماں وہیں (۲۵)

وَيَسْتَعْجِلُوْنَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُّخْلِفَ اللّٰهُ وَعْدَهٗ ۗ

تے (اے نبیؐ) یہ لوک تھارے کوں عذاب واسطے تاول کر رہیا ہیں، حالانکہ اللہ کدے اپݨاں وعدہ غے خلاف نیہنہ کرسیں

وَاِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَاَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّوْنَ ﴿٤٧﴾

تے تھارا رب غے نزدیک اک تہاڑو تھاری گنتی غا حساب ناں اک ہزار سال غو ہے

وَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ اَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ

تے کتنی ہی ظلم کرن آلیں بستیں ہیں جھاں ناں میں ڈھِلّ دتی

ثُمَّ اَخَذْتُهَا ۚ وَاِلَىَّ الْمَصِيْرُ ﴿٤٨﴾ قُلْ يٰٓاَيُّهَا

فر میں ویہہ پغڑ لیا تے میرا در ہی (ساراں نے) مڑ غے آنوں ہے (۲۶) (اے نبیؐ) تم فرما دیو: جے اے

(۲۴) ایمان آلاں غی اک مٹھی جماعت ناں کافراں غی اتنی بڑی طاقت ور جماعت ور غالب کر دیݨوں اللہ تعالیٰ واسطے کوئے اوکھو کم نیہنہ بلکہ اللہ تعالیٰ تے بجݨ جہاد تیں خاص اپݨاں قہر ناں وی نافرماناں ناں ملیا میٹ کر سکے ور اللہ تعالیٰ نافرماناں ناں اک لما عرصہ تو ڈی ڈھِل دئے۔ توبہ کرن غو موقعو دیئے لیکن نافرمان لوک اس ڈھِل ماں ہو رپھنڈݨ لگ جئیں تے یوہ خیال کر غے جے مھارا سرور کوئے ہے ہی نیہنہ ہور سر کھل ہوجئیں۔ فر اک تہاڑے چان چک خدا غو عذاب انھاں ناں ملیا میٹ کر چھوڑے ہُن اسے غیں کجھ مثال پیش کی جارھی ہیں تے ناں ہی رحمت عالم ﷺ ناں تسلی دتی جارھئی ہے جے نبیاں غی مخالفت کرن تے انھاں ناں چھوٹھا کہن غو یوہ سلسلو چ پرانوں ہے لہذا تم دل گیر نہ ہو۔ تھارا تیں پہلاں حضرت نوحؑ حضرت۔ ہودؑ حضرت صالحؑ حضرت ابراہیمؑ حضرت لوطؑ حضرت شعیبؑ تے حضرت موسیٰؑ ناں وی لوکاں نے اسے را چھوٹھا کہہ دتّو تھو اللہ غا نبیاں غی مخالفت غی مخالفت کی تھی فر پہلاں تے اللہ انھاں ناں ڈھِل دیتو رہیو ور جد اس غی پغڑ غو ویلو آیو فر دیکھ لیوان نافرماناں غو کے حشر ہو وو۔

(۲۵) یعنی یوہ خدا غی اسے پکڑ غو نتیجو ہے کہ اج نافرماناں غیں کتنیں ہی سدب ہوئی وی بستیاں غا کھولا تے کھنار دیکھݨ آلاں ناں عبرت غو درس دے رھیا ہیں۔ کتناں ہی ویہہ کھوہ جھاں ور پانی پہرن آلاں غی پھیڑ رہ تھی اج اُجاڑ پیا وا ہیں تے کتناں ہی بڑا بڑا محل کھولا بݨیاں وا ہیں کیوں ! یہ ساریں گل یوہ سبق نیہنہ دیتیں جے جد وہ پغڑن ور آوے فر کوئے چھٹر کا نیہنہ سکتو افسوس ! کدے یہ خدا غی زمین ماں ٹرتا پھرتا فر انھاں نافرماناں کولے سمجھن سوچن تے غور رفکر کرن آلا دل ہوتا ، یا انھاں کولے گل سنن آلا کن ہوتا تاں تے یہ گل سݨ غے ضرور انھاں غا کن کھل جاتا ور یہ دل ہی غا انّاں ڈورا ہیں کہ اکھّاں ناں یہ اُجاڑ بستیں تے یہ کھولا اور کھنار تکیں ، کنّاں ناں گل سنیں ور دل ناں انھاں ور کدے غور وفکر نیہنہ کرتا۔

(۲۶) یعنی کتنی تعجب آلی گل ہے کہ یہ عذاب واسطے کاہلا ہو وا ویں حالانکہ اس غو وعدو کدے کوڑ ہوسکتو ہی نیہنہ اپݨاں وقت ور عذاب تے ضرور آنوں ہے اس ناں کوئے ٹال نہیں سکتو ! اور اصل عذاب تے آخرت غو ہے جت مجرماں ناں اک تہاڑو عذاب غی پریشانی ناں اک ہزار سال غو سہئی وہے غو۔ یا یوہ مطلب ہے جے وہ مجرماں غی پغڑ تیں پہلاں انھاں ناں چ ڈھِل دئے کیونجے اس غے نزدیک جہڑی اک تہاڑا غی ڈھِل وہے واہ وی دنیا ماں ہزار سال بن جئے ات تو ڑی کہ اک کھنٹہ غی مہلت وی دنیا غا حساب ناں کوئے اکتالی (۴۱) سال غی مہلت بن جئے تاں ہی انھاں ناں عذاب ماں چر سہئی وہے تے یہ اس غی کاہلی کریں۔ حالانکہ پشلی قوماں غی تاریخ یاہ ہی دسے جے ڈھِل پہانویں کتنی ہی لمی وہے ور چھیکڑ اس غی سخت پغڑ غو ویلو ضرور آوے غو تے اوڑک ساراں ناں اسے ہی کو نے جانوں پوے غو۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿۴۹﴾ فَالَّذِينَ

لوکو ! ہوں تے تمنّاں صاف صاف ڈران آلو ہی ہوں ؛ فر جھڑا لوک

آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ

ایمان لیایا تے انھاں نے چنگا عمل کیّا انھاں واسطے بخشش تے عزت غی

كَرِيمٌ ﴿۵۰﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ

روزی ہے ؛ تے جھڑا لوک مھاری آیتاں ناں بے اثر کرن غی کوشش کریں یہ

أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿۵۱﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن

لوک جہنمی ہیں (۲۷) تے (اے نبیؐ) ہم نے تھارا تیں پہلاں جھڑو وی رسول

رَّسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّىٰ أَلْقَى الشَّيْطَانُ

تے نبی چلایو (اس ناں یاہ گل ضرور ہوئی کہ) جد اس نے کائے تاہنگ کی تاں شیطان نے اس غی

فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ

تاہنگ ماں (وسوسو) گہل چھوڑیو ور شیطان جھڑ وسوسو گہلے اللہ تعالیٰ اس ناں ختم کردئے فر اللہ تعالیٰ

يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿۵۲﴾ لِّيَجْعَلَ

اپنی آیتاں ناں مضبوط کردئے تے اللہ تعالیٰ خوب جانن آلو حکمت آلو ہے (۲۸) تانجے اللہ شیطان غا

مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِّلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ

گہلیا وا وسوسہ ناں انھاں لوکاں واسطے ازمائش غو ذریعو بنا چھوڑے جنھاں غا دلاں ماں روگ ہے

وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ ۗ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ

تے جنھاں غا دل سخت ہیں ؛ تے اس ماں کوئے شک نیہنہ جے یہ ظالم لوک مخالفت ماں

بَعِيدٍ ﴿۵۳﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ

دور نکل گیا ہیں ؛ اور تانجے جن لوکاں ناں علم عطا ہوو وہے ویہہ جانڑ لیں کہ یوہ (قرآن) تھارا رب

مِن رَّبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ ۗ

غی طرفوں بالکل برحق ہے، فر ویہہ اس ور ایمان لے آنویں تے انھاں غا دل اللہ تعالیٰ اگے عاجز ہوجیں

(۲۷) یعنی عذاب لیانْوں، تے نافرماناں ناں سزا دینی یوہ اللہ غو کم ہے وہ ہی جانڑے کس ناں کتنی مہلت دینْی ہے تے کد عذاب کہلنْوں ہے میرو کم تے چھڑو خدا غا عذاب تیں اگاہ کرنْوں ہے فر جھڑا ایمان لیا غے نیک عمل کریں انھاں ناں بخشش ناڑے عزتِ غی روزی نصیب وہے تے جھڑا مھاری آیتاں غی مخالفت ماں دھوڑ بھج کریں ویہہ دوزخ غو بالنڑ بنْیں۔

(۲۸) ﴿تمنیٰ﴾ غا دو ترجماں ہوسکیں تے دوئے سلف صالحین نے کیّا ہیں۔ اک تے پڑھنْوں، تلاوت کرنی، یا کائے گل کرنی، دوجے تاہنگ کرنی، دواں ناں جوڑ غے تفسیر یاہ ہوئی جے اے نبی جیکدے اج یہ مشرک تھاری گلاں غو تے قرآن غی آیتاں غو غلط مطلب کڈ کڈ غے لوکان ناں دین تیں دور کریں تے تھاری یاہ تاہنگ جے سارا لوک سدا رستہ ور آجئیں پوری نیہنہ ہونڑ دیتا تاں یاہ کائے نویں گل نیہنہ تھارا تیں پہلاں وی جد کدے کوئے اللہ غو نبی یا رسول کائے گل کہہ تھو یا اللہ غی آیت پڑھ غے سناوے تھو شیطان اُس غی تاہنگ غے خلاف فَٹ اس غو کوئے ہور غلط مطلب کڈ غے لوکاں ناں گمراہ کرن لگ جئے تھو جس را کہ قرآن ماں آیو ہے جے ''جھڑو چوکھر آپے مر جئے وہ مڑدار حرام ہے'' شیطان نے فٹ یوہ وسوسو کہلیو جے تکو یہ اپنے ہتھیں مار یا وا یعنی حلال کیّا واناں تے کھئیں ور جھڑو قدرت ناڑ مرے یعنی خدا مارے اُس ناں حرام کیہنہ، اسے را جد قرآن ماں آیو ہے جے اے مشرکو! ''تم جنھاں غی عبادت کریں ویہہ وی تے تم وی جہنّم غو بالنڑ بنیں غا'' (سورت انبیاء آیت ۹۸) شیطان نے فٹ یوہ ٹھسّو دلاں ماں کہلیو جے اس راتے ویہہ بزرگ وی دوزخی ہوجئیں غا جنھاں غی لوک جہالت ناڑ پوجا کریں۔ شیطان یہ وسوسہ پہلاں وی کہلتو رہیو ہے تے اَج وی گہل رہیو ہے ور اس تیں بعد اللہ دوجی کائے صاف آیت نازل فرما غے شیطان غا کہلیا وا وَسوَسہ ناں صاف فرما دئے تے آیت غو مطلب صاف ہو جئے۔ یا اللہ تعالیٰ غا نبی دوجی جگہ نازل ہوئی وی آیت غے ذریعے آیت غو مطلب صاف کر غے شیطان غو وسوسو دور کر چھوڑیں۔ جس را کہ اِسے سورت انبیاء غی اِس آیت تیں بعد دوئی آیت نازل فرمائی ''جے بیشک جن لوکاں واسطے پہلاں ہی مھاری طرفوں چنگا انجام غو وعدو ہو گیو ہے ویہہ اس تیں دور رکھیا جئیں'' (سورت انبیاء آیت ۱۰۱) ور شیطان ناں یوہ وسوسو کہلنڑ غو کیوں موقعو لگے؟ اس ماں کے کے حکمت ہیں؟ اس غو جواب اگلیاں آیتاں ماں دِتّو جا رہیو ہے۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾

تے بیشک اللہ تعالیٰ ایمان آلاں ناں سِدّا رستہ غی ہدایت دئے (۲۹)

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتَّىٰ

تے کافر لوک تے سدا ہی اس غی طرفوں شک ماں پیا رہینہ غا ات توڑی جے

تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ

انھاں ور اچن چیت ہی قیامت غی گھڑی آجئے یا انھاں ور بے برکتا تہاڑا غو عذاب

عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾ الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ ۚ فَالَّذِينَ

آجئے (۳۰) اس تہاڑے بادشاہی اللہ تعالیٰ ہی غی وہے غی وہ انھاں غے بشکار فیصلو کردئے غو فر ویہہ لوک

آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٥٦﴾

جہڑا ایمان لیایا تے انھاں نے چنگا عمل کیّا ویہہ نعمتاں غا باغاں ماں ویں غا ؛

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ

تے جنھاں لوکاں نے کفر کیّو نالے مہاری آیتاں ناں چُھوٹھیں کہیو اساں لوکاں واسطے تے

عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي

ذلیل کرن آلو عذاب وہے غو ؛ تے جن لوکاں نے اللہ تعالیٰ غا رستہ ماں

سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ

ہجرت کی فر ویہہ شہید کر دتا گیا یا ویہہ اپنْی موت مرگیا اللہ تعالیٰ ضرور انھاں ناں

رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٥٨﴾

وَدیا روزی دئے غو تے اللہ تعالیٰ یقیناً بہترین روزی دینْ آلو ہے ؛

لَيُدْخِلَنَّهُم مُّدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ

اللہ تعالیٰ انھاں ناں ضرور اسی جگہ پہچا وے غو جس ناں ویہہ پسند کریں غا تے بیشک اللہ تعالیٰ

لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾ ذَٰلِكَ ۖ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ

خوب جانْن آلو تحمل آلو ہے (۳۱) یاہ (گل طے ہے) تے جہڑو بدلو لئے اسو ہی جسو کہ

(۲۹) یعنی شیطان ناں وسوسہ غو یوہ موقعو دے غے لوکاں غی ازمائش تے امتحان وہے فر جنھاں لوکاں غاں دلاں ماں اسلام غی طرفوں شک غو تے منافقت غو روگ لگّو وو ہے تے جنھاں غا دل ماندا ویں نالے گناہ کر کر غے انھاں غا دل پتّھر ہاروں باٹا ہُوا وا ویں انھاں واسطے شیطان غو یوہ وسوسو فِتنْو ں بن جئے ویہہ اسے پچھے پے جئیں سگوں فِر تے یہ ظالم مخالفت ماں دور ہی نِکل جئیں ور جنھاں غا دل سچّا علم غا نور ناں پَہر یا وا ویں ویہہ کوئے غلط مطلب بالکل نیہنہ کڈ تا فِر جس ویلے دوجی محکم آیت نازل ہو جئے اس ویلے انھاں غو یقین ہور بدھ جئے تے ویہہ کیہنہ جے یوہ ہی مہارا رب غی طرفوں برحق ہے۔اور جنھاں غا دلاں ماں ایمان غی تاھنگ وہے حق غی طلب وہے انھاں ناں اللہ تعالیٰ آپ اپنْاں فضل ناں صاف سِدّ ا رستہ ورلا دئے جتّوں شیطان انھاں ناں گمراہ نیہنہ کر سکتو۔

(۳۰) یعنی جنھاں دلاں ماں ایمان غی تاھنگ تے حق غی طلب وہے انھاں ناں تے صراط مستقیم نصیب ہو جئے ور جہڑا دل کفر، شرک تے منافقت غا روگ غا ماریا وا ویں ویہہ تے شیطان غا وسوسہ تیں اِسّا گمراہ ہو جئیں کہ قیامت توڑی انھاں غاں دلاں تیں شک ختم نیہنہ ہوتو۔ یا اِت توڑی کہ دنیا ماں ہی کسے بے برکت تہاڑا ماں انھاں ور خدا غو عذاب آجئے۔ فائدو: ﴿يَوْمٍ عَقِيمٍ﴾ غو لفظی مطلب ہے ''سنڈ یا پھنڈر تہاڑو'' عذاب غا تہاڑا ناں ''سنڈ تہاڑو'' اس گلوں فرمایو کیونجے اس تہاڑے کافراں واسطے خیر، برکت تے رحمت نیہنہ ہوسیں، یا فر قیامت غو تہاڑو مراد ہے ''کیونجے اس تیں بعد کوئے تہاڑو نیہنہ ہوسیں اس گلوں اس ناں ''سنڈ یا پھنڈر تہاڑو'' فرمایو۔

(۳۱) گل قیامت غی تے محشر غی آگئی اس گلوں محشر غا مدان غو وی ذری چَھلکا رو دس دتو؛ جے اُس تہاڑے بادشاہی اک اللہ ہی غی وہے غی مخلوق بچوں کسے ناں کجھ اختیار نیہنہ ہوسیں۔ وہ آپ عدالت غی کرسی ور عدل انصاف ناں اپنْاں بنداں ماں فیصلو فرماوے غو فر مومن تے جنّت غیں نعمتاں در چلا دتّا جئیں غا ور کافر اللہ غی آیتاں ناں چُھوٹھیں کہن آلا اُس تہاڑے ذلیل کرن آلا عذاب ماں سَٹ دِتّا جئیں غا۔ تانجے ویہہ اپنْا تکبّر غو مزو چکھیں۔ ان عام ایمان آلاں غا انجام تیں بعد اللہ اپنْاں خاص نیک بنداں غو حال بیان فرماوے جے جنھاں نے میرا رستہ ماں اپنْوں گھر بار، رشتہ دار، وطن سب کجھ تَج غے ہجرت کی، میرا دین پچھے گھروں کڈیا گیا۔ فر میرا رستہ ماں اخلاص ناں جہاد کر غے جند جانْ غی قربانی دِتّی یا اپنْی موت ناں وفات ہو گئی انھاں غی تے گل ہی کے ہے!! انھاں ناں تے اپنْاں مالک غی طرفوں خاص مہمانی نصیب وہے غی۔ کھانْوں، پینْوں، رہنْوں، سَہنو، سارو کجھ انھاں غی مرضی غو روح لکتو وہے غو۔ آخر ماں فرمایو جے اللہ خوب جانْن آلو ہے۔ یعنی اس ناں پتو ہے جے اُس غا رستہ ماں اُس غا دین پچھے اخلاص ناں کس نے ہجرت کی تے کس نے جان مال غی قربانی دتی! تے اُس ناں اس گل غو وی پتو ہے جے میرا بندا کیہڑی نعمت تیں خوش ویں غا۔ نالے ''وہ مچ تحمل آلو وی ہے'' اُس غاں ان نیک بنداں تیں جہڑی نِکّی موٹی خطا ہو گئی وہے غی وہ اِس ور پڑ دوسَٹ چھوڑے غو تے معاف فرما دیئے غو۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللّٰهُ ۚ اِنَّ

اس نالّ ہو وو وہے فر اس ور باھد و کیّو جئے تے اللہ تعالیٰ ضرور اس غی مدد کرے غو یقیناً

اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُوْرٌ ﴿٦٠﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ يُوْلِجُ الَّيْلَ

اللہ تعالیٰ بہت معاف کرن آنٔو بخشن آنٔو ہے (۳۲) یوہ اس وجہ تیں کہ اللہ رات ناں تہاڑی

فِي النَّهَارِ وَيُوْلِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ

ماں داخل کردئے تے تہاڑی ناں رات ماں داخل کردئے تے (اس گلوں) کہ اللہ تعالیٰ سنن آنٔو

بَصِيْرٌ ﴿٦١﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا

دیکھنٔ آنٔو ہے ؛ یوہ اس گلوں کیونجے اللہ تعالیٰ ہی برحق ہے تے ویہہ چیز

يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ هُوَ الْبَاطِلُ وَاَنَّ اللّٰهَ

باطل ہیں جھاں غی یہ اللہ ناں چھوڑ غے عبادت کریں تے اس گلوں کہ اللہ تعالیٰ ہی

هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ ﴿٦٢﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ

اُچی شان آنٔو (تے) بڑو ہے (۳۳) کیوں ! تم دیکھتا نیہنہ کہ اللہ تعالیٰ اسمان تیں

السَّمَآءِ مَآءً ۡ فَتُصْبِحُ الْاَرْضُ مُخْضَرَّةً ۭ اِنَّ اللّٰهَ

پانٔی برھاوے فر زمین سرو نیلی ہوجئے بیشک اللہ تعالیٰ

لَطِيْفٌ خَبِيْرٌ ﴿٦٣﴾ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۭ

بریک دیکھنٔ آنٔو خبر رکھنٔ آنٔو ہے ؛ اسّے غو ہے جو کجھ اسماناں ماں تے جو کجھ زمین ماں ہے

وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيْدُ ﴿٦٤﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ

اور بلاشبہ اللہ تعالیٰ ہی بے پرواہ (تے) صفتاں غو مالک ہے (۳۴) کیوں !تم دیکھتا نیہنہ جے اللہ نے

لَكُمْ مَّا فِي الْاَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِيْ فِي الْبَحْرِ بِاَمْرِهٖ ۭ

زمین غیں ساریں چیز تھارا قابو ماں کردتیں ہیں تے کشتی وی ! جھڑی اس غا حکم نالّ سمندر ماں چلے

وَيُمْسِكُ السَّمَآءَ اَنْ تَقَعَ عَلَى الْاَرْضِ اِلَّا

تے وہ ہی ہے جس نے اسمان تھم غے رکھیو وو ہے جے وہ زمین ور ٹھہ نہ پوے ؛ ور

(۳۲) یعنی مظلوم نے ظالم کونٔوں بدلو لے لیّو تے دواں غو معاملو برابر ہوگیو جے کدے ظالم فر مظلوم بچارہ ور زیادتی کرے غو تے باز نیہنہ آسیں تاں اللہ تعالیٰ وی فر مظلوم غی ضرور مدد کرے غو یعنی وہ مظلوم غی مدد اس گلوں چھوڑ نیہنہ دیسیں جے اس نے بدلو کیوں لیّو معاف کیوں نیہنہ کیّو ۔ کیونجے بدلٔو لینٔوں وی اس غو حق ہے ۔ ہاں ! جیکدے وہ معاف کر دیئے تاں یاہ گل ملٔوں ہی سرس ہے کیونجے اللہ تعالیٰ وی اپنٔاں بنداں ناں بچ درگزر کرن آنٔو تے بچ معاف کرن آنٔو ہے

(۳۳) اللہ اپنٔاں نیک تے مظلوم بنداں غی ضرور مدد کرے اس غی تَرے حکمت بیان کی جا رہئی ہیں (۱) اللہ ہر چیز ور قدرت رکھن آنٔو ہے. رات تہاڑی غو کہٹانٔوں بدھانٔوں سب اس غا ہتھ ماں ہے ۔ فر اس اگے مظلوم غی مدد کرنی تے ظالم ناں سزا دینی کہڑی بڑی گل ہے جد کہ وہ سب کجھ سُننٔ دیکھنٔ آنٔو ہے یعنی مظلوم غی فریاد سنٔے وی ہے تے ظلم کرن آلاٗ غو ظلم دیکھ وی رہیو ہے (۲) وہ ہی برحق ہے تے یقیناً ہے ۔ اور اپنٔاں بنداں غی دُعا تے فریاد سن رہیو ہے فر جھڑا بندا اس ناں اک ایکلٔو اپنٔوں مالک منّیں وہ انھاں غی کیوں نیہنہ مدد کرسیں ؟ جد کہ مشرکاں غا باطل معبود تے چھڑا ناں ہی ناں ہیں حقیقت ماں کجھ ہیں ہی نیہنہ فر ویہہ اپنٔاں پجاریاں غی کے مدد کرسکیں غا ؟ (۳) تیجی گل یاہ جے اللہ تعالیٰ ہی اُچّی شان آنٔو تے ساراں تیں بڑو ہے فر اس ناں مظلوم غی مدد کرتاں کون روک سکے ؟ تے جس غو وہ مددگار رو ہے اس ناں دباوی کون سکے ؟ ۔

(۳۴) اللہ غی قدرت بیان ہو رہئی ہے جے اس غی قدرت ناں تکّو سُکّی سڑی وی بلکہ روڑا نالّ مری وی زمین ناں وہ بدّل غی اک چھینٹ نالّ سَرو نیلی کر دیئے کیونجے وہ بَریک دیکھن آنٔو تے ہر کسیں غی خبر رکھن آنٔو ہے اس ناں پتو ہے جے بدّل غا پانی نالّ کسرا کہا بوٹی نے جمنٔوں ہے ۔ زمین اسمان ماں ہر اک چیز اسے غی ہے سارا اسے غا محتاج ہیں ۔ ور وہ بے پرواہ ہے اس ناں کسے چیز غی محتاجگی نیہنہ بس اتنی بڑی قدرت تے حکمت آلی ذات واسطے مظلوم غی مدد کرنی تے وحی غی بَدلا رنالّ دلاں ماں ہدایت غو بیں جمانٔوں کجھ وی مشکل نیہنہ ۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

بِاِذْنِهٖ ؕ اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿٦٥﴾ وَهُوَ

اس غا حکم نالٓ بیشک اللہ تعالیٰ لوکاں ور بہت شفقت کرن آلو بچ مہربان ہے؛ اور وہ ہی تے ہے

الَّذِيْۤ اَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ؕ اِنَّ

جس نے تمناں زندگی بخشی فر وہ ہی تمناں موت دئے تے وہ ہی تمناں فر زندہ کرے غو واقعہ ہی

الْاِنْسَانَ لَكَفُوْرٌ ﴿٦٦﴾ لِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ

انسان بڑو ناشکرو ہے (٣٥) ہر اک اُمت واسطے ہم نے عبادت غو اک طریقو مقرر کیّو تھو جس ور ویہہ عمل

نَاسِكُوْهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِى الْاَمْرِ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ ؕ

کرر ہیا ہیں لہٰذا (اے نبیؐ) انھاں ناں اس بارہ ماں تھارے نالٓ چھگڑو نیہنہ کرنو چاہیئے تے تم انھاں ناں

اِنَّكَ لَعَلٰى هُدًى مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٦٧﴾ وَاِنْ جٰدَلُوْكَ

اپناںٓ ل رب در بلاتا رُہو یقیناًں تم سِدّ ا رستہ ور ہیں؛ تے جے ویہہ تھارے نالٓ تُھتھ ہی کریں

فَقُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿٦٨﴾ اَللّٰهُ يَحْكُمُ

تاں تم فرمادیو: اللہ تعالیٰ تھاراں کماں ناں خوب جانٹے ؛ اللہ تعالیٰ قیامت غے تہاڑے

بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ﴿٦٩﴾

انھاں گلاں ماں تھارے بشکار فیصلو کر دئے غو جھاں ماں تم اختلاف کر رہیا ہیں (٣٦)

اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ؕ

کیوں! تم جانتا نیہنہ جے جو کجھ اسمان ماں تے زمین ماں ہے اللہ تعالیٰ سب ناں جانٹے

اِنَّ ذٰلِكَ فِىْ كِتٰبٍ ؕ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ﴿٧٠﴾

بیشک یوہ سب اک کتاب ماں (درج) ہے یقیناً یوہ سب اللہ تعالیٰ واسطے اسان ہی ہے (٣٧)

وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطٰنًا

تے یہ اللہ تیں سوا انھاں غی عبادت کریں جن غا بارہ ماں اس نے کوئے دلیل نازل نیہنہ کی

وَّمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهٖ عِلْمٌ ؕ وَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ نَّصِيْرٍ ﴿٧١﴾

تے نہ ہی انھاں کونٹے انھاں غا بارہ ماں کوئے علم ہے اور ظالماں غو کوئے مددگار نیہنہ؛

(٣٥) یعنی اس نے انساناں ور اتنا احسان کیا ہیں، زمین اسمان غیں ساریں چیز انسان غا کم ماں لائیں وی وہیں، اسمان تے اسمان غا دیہنہ، چن، تاراں، غا اس نظام ناں اسے نے تھم غے رکھیو وہے جے اس غی اجازت تیں بجن زمین ور ٹھے غے کدے انساناں ناں ہلاک نہ کر چھوڑے۔ یاہ ساری اُس غی شفقت تے مہربانی ہے، وہ ہی زندگی تے موت غو مالک ہے، ور انسان بڑو ناشکرو ہے وہ اپناں مالک غا کسے احسان ناں یاد کرتو ہی نیہنہ۔

(٣٦) غالباً اہل کتاب بچوں یا مشرکاں بچوں کسے نے یوہ اعتراض کیّو وہے غو کہ جے یوہ دین وی اسمانی دین ہے تے قرآن اللہ غی کتاب ہے فر پراناں اسمانی دیناں تے اسمانی کتاباں ماں عبادت غا جھڑا طریقہ بیان ہویا تھا انھاں ماں تے اس دین غاں عبادت غاں طریقاں ماں فرق کیّوں ہے جس غا جواب ماں فرمایو جا رہیو ہے۔ جے بنیادی دین تے ہر دور ماں اِکّو رہیو ہے سارا نبی اللہ غی توحید ہی غی دعوت دیتا رہیا ہیں ور اس غے باوجود اللہ نے ہر اک نبی غی امت واسطے عبادت غو ذری بکھرو طریقو ہی رکھیو تھو جھڑ واس غی حکمت غے مطابق ہی تھو تے جس ور ہر اک اُمت عمل کرے تھی بس اسے رااج اللہ نے رحمت عالم ﷺ غی امت واسطے وی عبادت غو اک خاص طریقو رکھیو ہے فر اس ماں کُھول چھگڑا غی کہڑی گل ہے؟ فر اللہ اپناں حبیب ﷺ ناں فرماوے تم بالکل سِدّ ا رستہ ور ہیں ھُنٍ قیامت توڑی یوہ ہی بخشش غو رستو ہے اس گلوں تم لوکاں ناں اس در بلاتا جاؤ۔ تے جھڑ وھُنٍ وی باز نہ آوے اس ناں کہہ دیو جے تیرا سارا کرتوت اللہ تعالیٰ غی نظراں ماں ہیں وہ آپ قیامت غے تہاڑے تھارا چھگڑا غو عملی نمیڑو کر دیئے غو۔

(٣٧) یعنی اللہ تعالیٰ واسطے لوکاں غاں عملاں غو حساب لینٹوں تے انھاں غاں عملاں ور نمیڑو کرن ماں کہیڑی اوکھت ہے! زمین اسمان غی تے اک اک چیز اُس غا علم ماں ہے. اس توں علاوہ لوحِ محفوظ ماں لکھی وی ہے لہٰذا اس واسطے یہ ساریں گل اسان ہی ہیں۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُنَا بَيِّنٰتٍ تَعْرِفُ فِيْ

تے جسویلے انھاں ناں مھاریں صاف آیت پڑھ غے سنائیں جنئیں (اسویلے) تم کافراں غاں

وُجُوْهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَ ۭ يَكَادُوْنَ يَسْطُوْنَ

چہراں ور (انھاں غی) ناگواری ناں سیانڑ لیں غا جنئیں ویہہ انھاں لوکاں ور حملو کر چھوڑیں غا

بِالَّذِيْنَ يَتْلُوْنَ عَلَيْهِمْ اٰيٰتِنَا ۭ قُلْ اَفَاُنَبِّئُكُمْ

جہڑا انھاں ناں مھاریں آیت پڑھ غے سناویں؛ تم فرمادیو: کیوں! ہوں تمناں اس تیں وی پہیڑی چیز

بِشَرٍّ مِّنْ ذٰلِكُمْ ۭ اَلنَّارُ ۭ وَعَدَهَا اللّٰهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

دسّوں! واہ دوزخ غی اگ ہے جس غو اللہ تعالیٰ نے کافراں ناںڑ وعدو کیّو وو ہے

وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ

٩ ع ١٦

تے وہ مچ پہیڑو ٹھکانوں ہے (٣٨) لوکو! اک مثال بیان کی جارہئی ہے

فَاسْتَمِعُوْا لَهٗ ۭ اِنَّ الَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ

اس ناں کن لاغے سنڑوں بیشک جھاں غی تم اللہ تعالیٰ تیں علاوہ عبادت

اللّٰهِ لَنْ يَّخْلُقُوْا ذُبَابًا وَّلَوِ اجْتَمَعُوْا لَهٗ ۭ وَاِنْ

کریں ویہہ اک مکھی وی پیدا نیہنہ کرسکتا پہانویں ویہہ سارا اس واسطے رلڑ جیں تے جے

يَّسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْـــــًٔا لَّا يَسْتَنْقِذُوْهُ مِنْهُ ۭ

مکھی انھاں کولوں کائے چیز کھس لئے تاں یہ اس کولوں چھڑکا وی نیہنہ سکتا

ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوْبُ ۝ مَا قَدَرُوا

منگنڑ آلو وی تے جس کولوں منگیو جئے وہ وی دوئے بالکل بودا ہیں؛ انھاں نے اللہ تعالیٰ

اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيْزٌ ۝ اَللّٰهُ

غی قدر ہی نیہنہ کی جسی اس غی قدر کرنی لوڑے تھی بلاشبہ اللہ بڑی طاقت آلو غالب ہے (٣٩) اللہ تعالیٰ

يَصْطَفِيْ مِنَ الْمَلٰۗىِٕكَةِ رُسُلًا وَّمِنَ النَّاسِ ۭ

فرشتاں بچوں وی سنیّا پہچانڑ آلا چنڑ لئے تے انساناں بچوں وی

(٣٨) یعنی ایمان آلاں ور اعتراض کرن آلاں ان مشرکاں ناں تے تکّو! اللہ ناں چھوڑ غے انھاں اگے متھوٹیکیں تے انھاں کولوں اپنی حاجت منگیں جنھاں غا حاجت روا تے معبود ہونڑ غی یہ نہ ہی کائے عقلی دلیل پیش کرسکیں تے نہ ہی اسمانی کتاباں تیں کائے دلیل دے سکیں چھڑی باپ دادا غی اَنی تقلید کریں۔ تے جہالت غا اس انھیرا تیں باہر کڈنڑ واسطے جد اللہ تعالیٰ غیں آیت پڑھ غے انھاں ناں سنائی جنئیں جنھاں ماں صاف صاف گل بیان ہوئی ہیں اس ویلے خدا غی توحید سُن غے انھاں غا دل سڑنڑ لگ جنئیں جے ان ماں اک اللہ ہی غی عبادت غو کیوں حکم دتّو جئے۔ تے جنھاں اگے ہم متھور گڑاں تے چھولی کھلیاراں انھاں غیں صفت کیوں نیہنہ ہوتیں. فر دل غو یوہ ساڑ و مونہہ ور کرہٹھ، کلخ تے ناگواری بن غے آ جئے۔ سگوں اللہ غیں آیت سُنان آلاں ور حملہ واسطے بانہہ کنج لیں۔ اللہ تعالیٰ اپناں حبیب ﷺ ناں فرماوے جے تم انھاں ناں دسّو! کہ تم یہ آیت سُن غے کیوں سڑیں! تھارے واسطے تے اِس تیں زیادہ لہر غی، ناگواری غی، تے سڑنڑ غی اک ہور چیز ہے واہ دوزخ غی اگ ہے جسماں تم کافراں نے یقیناً جانو ہے اُت پج غے تمناں اس تیں زیادہ لہر چڑھے غی ور اُس تہاڑے چھڑکنوں، تڑفنوں، تے بشیکنوں کجھ کم نیہنہ آسیں۔

(٣٩) شرک غی نفرت دلاں ماں بسالنڑ واسطے اس تیں سوکھی تے اس تیں سرس ہور کہیڑی مثال وہے غی؟ یاہ گل ہر ایکنڑ آدمی غا دیکھن تے سمجھن غی ہے جے مشرک جنھاں بتاں ناں حاجت روا تے مشکل کشا سمجھ غے پوجیں تے جنھاں اگے متھور گڑیں اور چھولی اڈیں یہ ساری دنیا غا بت رل غے وی خدا غی مخلوق بچوں اک نکّی جئی چیز مکّھی وی نیہنہ بنا سکتا مکھی تے مکھی ہے یہ تے مکھی غو اک کھم یا جنگ وی نیہنہ بنّا سکتا سگوں جہڑو چڑھاوو مشرک ان بتاں ور چاھڑیں جس ور سویرے تیں شام توڑی مکھیں پہنڑ پہنڑ کرتیں ریہنہ یہ تے انھاں مکھیاں کولوں اپنوں چڑھاوو وی نیہنہ چھڑکا سکتا۔ فر یہ کسے غی کے مدد کرسکیں؟ بس یہ بت تے ہیں ہی بودا اور انھاں غا پچاری انھاں تیں وی بودا ہیں جہڑا ان پتھراں ناں خدا منّیں۔ اصل ماں انھاں نے خدا تعالیٰ غی قدر پشانی ہی نیہنہ نہ اس غی قدر غو انھاں نے کجھ حق ادا کیّو ورنہ یہ اُس طاقتور تے غالب غی خدائی ماں انھاں بوداں پتھراں ناں کدے شریک نہ کرتا۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

(۴۰) یعنی اک پاسے شرک غی یاہ جہالت ہے دوجے پاسے نبیاں غی ہدایت ہے جہڑا اللہ نے انساناں بچوں چن نغے اپناں خاص فضل ناں نوازیا ہیں اور ساری خلقت تیں افضل بنایا ہیں فرانھاں کوں وحی لیاں واسطے وی اپناں فرشتاں بچوں افضل فرشتا منتخب کیا ہیں فرانھاں غاں سارا چلاں غی راکھی غو کم وی اپناں ہتھ ماں رکھیو ہے ور لوک نبیاں غی آنی وی ہدایت ناں چھوڑ نغے شرک غی جہالت ور ہی چلیں تے ان بودی چیزاں ناں خدا غی خدائی ماں شریک کریں حالانکہ اُس غی خدائی غا پہالی تے یہ خاص فرشتا اور نبی وی نیہنہ ہو سکتا اُس غی بارگاہ ماں تے سارا ہی عاجز بندا ہیں اور ہر ایکن معاملہ غو اصل اختیار تے اُسے کو نے ہے۔﴿والی اللہ ترجع الامور﴾ حضرت شاہ عبدالقادر دہلویؒ فرمانویں ''یعنی وہ بھی اختیار نہیں رکھتے اختیار ہر چیز میں اللہ کا ہے'' (حوالہ موضح القرآن)

إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌۢ بَصِيرٌ ۝ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ

بیشک اللہ تعالیٰ خوب سنن آلو دیکھن آلو ہے ؛ جو کچھ لوکاں نغے اگے

أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۗ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرْجَعُ ٱلْأُمُورُ ۝

ہے تے جو کچھ انھاں نغے پچھے ہے اللہ تعالیٰ سب جانٹے تے سارا معاملہ اسّے در پھیریا جئیں (۴۰)

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱرْكَعُوا۟ وَٱسْجُدُوا۟ وَٱعْبُدُوا۟

اے ایمان آلیو ! رکوع کرو تے سجدہ کرو اور اپناں رب غی عبادت

رَبَّكُمْ وَٱفْعَلُوا۟ ٱلْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۩ ۝

کرو تے نیکی غا کم کرو تانجے تم کامیاب ہوجیں (۴۱)

وَجَـٰهِدُوا۟ فِى ٱللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِۦ ۚ هُوَ ٱجْتَبَىٰكُمْ

تے اللہ غا رستہ ماں جہاد کرو ! جسو کہ جہاد کرن غو حق ہے اس نے تم چُن لیا ہیں

وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِى ٱلدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۚ

تے اس نے تھارا ور دین ماں کائے اوکھت نیہنہ رکھی

مِّلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَٰهِيمَ ۚ هُوَ سَمَّىٰكُمُ ٱلْمُسْلِمِينَ

اپناں باپ ابراہیمؑ غا دین (ور قائم رُہو) اللہ نے اس توں پہلاں وی تھارو ناں مسلمان رکھیو

مِن قَبْلُ وَفِى هَـٰذَا لِيَكُونَ ٱلرَّسُولُ شَهِيدًا

تھو تے اس (قرآن) ماں وی تانجے رسول پاکؐ تھارے ور گواہ

عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا۟ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ ۚ فَأَقِيمُوا۟

دیں تے تم (ساراں) لوکاں ور گواہ ہو جئیں بس تم نماز قائم

ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱعْتَصِمُوا۟ بِٱللَّهِ

رکھو تے زکوٰۃ دیا کرو تے اللہ تعالیٰ ناں تکڑا ہونغے پکڑ لیو

هُوَ مَوْلَىٰكُمْ ۖ فَنِعْمَ ٱلْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ ٱلنَّصِيرُ ۝

وہ ہی تھارو کارساز ہے تے وہ کتنوں چنگو کارساز ! تے کتنوں چنگو مددگار ہے (۴۲)

(۴۱) مشرکاں غا مقابلہ ماں اللہ ایمان آلاں ناں حکم دیئے جے تم تے اپناں رب اگے ہی رکوع سجدہ اور اس غی عبادت کرتا رہو۔ تے دوجا نیکی غا کم وی خوب کرو تانجے دنیا تے آخرت ماں تمناں کامیابی نصیب وہے۔ بس دواں جہاناں ماں کامیابی کھٹّن غی کنجی چھڑی اک اللہ غی عبادت ہے۔ فائدہ:۔ اس آیت ور حضرت امام شافعیؒ تے کجھ دوجاں عالماں غی رائے ہے جے سجدہ وتلاوت کرنوں لوڑیئے۔ ور امام ابوحنیفہؒ تے کجھ دوجا بزرگ فرمانویں جے اس آیت ور سجدہ وتلاوت نیہنہ کیونجے ات سجدہ غو ذکر رکوع نغے ناں ناں آیو ہے جس تیں مراد نماز پڑھنی ہے جس را کہ قرآن پاک ماں دوجیاں جگھاں ور وی ہے۔ تے حضرت عقبہ بن عامرؓ غی وہ حدیث جہڑی شافعی عالم دلیل ماں پیش کریں اس غا بارہ ماں دوجاں بزرگاں غی یاہ تحقیق ہے جے اس غی سند خاصی کمزور ہے ۔ لا نہ روی من طریق ابن لهیعة فقط وهو ضعیف عند اهل العلم ور تحقیق کرن آلا مھارا بزرگ وی یاہ ہی فرمانویں جے احتیاط اسے ماں ہے کہ ات سجدہ وتلاوت کیو جئے کیونجے ست صحابہ کرامؓ غو ات سجدہ وتلاوت کرنوں ثابت ہے کما رواہ الحاکم

(۴۲) سورت پاک غا آخر ماں اللہ تعالیٰ ایمان آلاں ناں دواں جہاناں غی کامیابی غو رستو دس نغے فرماوے جے اے محمدﷺ غی امت! میں تم اپناں فضل واسطے چُن لیا ہیں۔ تمناں کتاب وہ دتی جہڑی ساری کتاباں تیں افضل ہے، تمناں نبی وی یہہ دتا جہڑا ساراں نبیاں غا سردار تے ساری مخلوق تیں افضل ہیں، دین تمناں اسو دتّو جسماں کائے تنگی نیہنہ نماز جیسی اہم عبادت ناں ہی تک لیو! جے کدے کھلّا ہو نغے نہ پڑھ سکیں تاں بیں نغے پڑھ لیو بلکہ جہڑو اٹھوں ماندو وہے کہ بیں نغے وی نہ پڑھ سکے وہ لمّوں پیو پیوا اشارہ ناں پڑھ لئے۔ کسے حکم ماں تنگی نیہنہ۔ یوہ تھارا باپ حضرت ابراہیمؑ غو دین ہے۔ جہڑا اعرباں غا تے جدی باپ تھا ہی بزرگی ناں ساری امت غا ہی باپ ہیں اللہ نے تھارو ناں پہلی اسمانی کتاباں ماں وی تے اس قرآن ماں وی ''مسلمان'' یعنی فرمانبردار رکھیو ہے. تھاری یاہ امت قیامت نغے تہاڑے ساراں لوکاں غی گواہ تے رحمت عالمﷺ تھارا گواہ ویں غا بس جد اللہ نے تم اتنی فضیلتاں ناں نوازیا ہیں تے تمناں دواں جہاناں ماں کامیابی کھٹّن غو رستو دس دتّو ہے ہن تم اس کامیابی واسطے لک بن لیو تے اللہ غا رستہ ماں صرف اللہ غی رضا واسطے اِسو جہاد کرو کہ جہاد غو حق ادا کر دیو۔ اپناں نفس تے شیطان نغے خلاف جہاد کرنغے آپ وی اس ور پورو پورو عمل کرو فر اس دعوت ناں دُنیا غی گھڑ گھڑ ماں پہچان واسطے تے اس غی حفاظت واسطے جند جان تے مال ہر کیں غی قربانی دین غو حق ادا کر دیو، تے نماز غی پابندی کرو زکوٰۃ ادا کرتا رہوا اور اللہ تعالیٰ ناں تکڑا ہونغے پکڑ لیو وہ ہی تھارو کارساز تے دوست ہے۔ آہا! وہ کتنوں چنگو کارساز تے کتنوں چنگو مددگار ہے۔

۲۴ فروری ۲۰۰۱ء بمطابق ۳۰ ذی قعدہ ۱۴۲۱ ہجری نبوی زندان مرکزی کوٹ بلوال جموں۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com